

Optisk indlæsning 2010-11
v. Karl Johan Lindrup Olesen
Redaktion og korrektur: Eddie Danielsen og Nils Jepsen
© Museum Overtaci 2011

Denne bog er et fotografisk genoptryk af overlæge ved St. Hans Hospital, H. Selmer's bog: "Almindelige Grundsætninger for Dårævæsenets Indretning", trykt 1. gang 1841.

Bogen er genoptrykt af Janssenpharma a/s i 1000 eksemplarer og udsendes til en kreds af danske psykiatere ved årsskiftet 1979-80.

ISBN 87-980506-5-6-

Almindelige Grundsætninger for Daarevæsnetts Indretning.

Som fast Resultat af Videnskab og Erfaring
fremstillet for det større Publicum

af H. Selmer praktiserende læge

Et af Philiatrien kronet Priisskrift, udgivet af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug.

Priis overalt i Danmark 36 sk. heftet.

København 1846.

I Commission hos F. H. Gibe.

Trykt hos S. Trier.

Det af Københavnske Læger bestående Selskab Philiatrien, som til sidst afholdte Forsamling af Østifternes Provincialstænder havde indgivet et Andragende om Daarevæsnet her i Landet, og af disses Forhandlinger havde erfaret, at uklare og vrang Forestillinger om dette vigtige Anliggende ere ligesaa rodfæstede hos Folket, som hos Regeringen, har, for at bidrage Sit til derom at udbrede fornøden Oplysning, ikke blot foranstaltet en Kritik over Stændernes Behandling af Sagen offentliggjort, men henvendte sig tillige i forrige Sommer til practiserende Læge H. Selmer i Jylland – en Mand, hvis nøie Kjendskab til Daarevæsnet og varme Iver for dets Forbedring var Selskabet bekjendt – med Anmodning om at udarbejde et populairt Skrift om denne Gjenstand. Efterat Manuskriptet var indkommet, nedsatte Philiatrien til dets Bedømmelse en Comitee, bestående af Prof. Hoppe, Regimentschirurg Djørup og Prof. Fenger, som derom blandt Andet ytrer Følgende: „Forfatteren har opfattet Spørgsmaalene i deres Heelhed, han har gjort dem til Gjenstand for en grundig Overveielse, og han har med megen Skarpsindighed vidst at finde det rette Udgangspunkt for sin Argumentation; hans Deduction er klar og stringent, hans Slutninger naturlige og præcise; i hele Fremstillingen er der et Liv, i Stilen en Friskhed, og i Sproget en Correcthed og en Ynde, som gjøre Skriftets Læsning yderst tiltrækkende, og ville sikkre det en hæderlig Plads i den danske Litteratur. – Dertil kommer, at Forf. fuldkommen godt har for med Fornøielse kunne læse Skriftet, og med Lethed sætte sig ind i de Controverser, som det er Hensigten at fremstille og klare; Følgen heraf vil blive, at de Sandheder, som Lægerne i de senere Aar have gjort sig saa megen Umage for at udbrede, ved denne Bog ville faae et mægtigt Stød fremad i den almindelige Bevidsthed. – Hvad man saa ofte har henholdt sig til, at det slet ikke er klart, hvorfor de mange kostbare Forandringer i Daarevæsnet, som Lægerne forlangte, være nyttige og nødvendige, kan ikke mere siges: her er et grundigt, veltalende og forstaaeligt Indlæg i Sagen; her er et fra Videnskabernes Dybde hentet og med Scribentens Konst udstyret Forsvar for Lægernes Paastande; disse kan man ikke mere afvise, man maa enten imødegaae dem med Modgrunde eller indrømme deres Rigtighed, og, naar det Sidste, som vi tillidsfuldt forudsige, vil blive nødvendigt, da vil man ikke kunne undlade at tage dem til Følge, uden paa en saa iøinefaldende Maade at krænke alt Hensyn baade til Fornuft og til Humanitet, at vist ingen ærekjær Mand mere vil vove at knytte sit Navn til en saadan Modstand.“

For at skaffe dette Skrift den størst mulige Udbredelse, henvendte Philiatrien sig under 20de Mai 1846 til Trykkefrihedsselskabets Bestyrelse med Tilbud af Manuscriptet til Udgivelse og Uddelelse blandt Selskabets Medlemmer, og, hvorvel den til at bedømme dette Spørgsmaal nedsatte Comitee, bestående af H. N. Advocat Lehmann og Dr. Vallin, fandt, at enkelte Punkter i Skriftet maaskee vare behandlede med noget større Udførlighed, end fra Trykkefrihedsselskabets Standpunkt kunde ansees nødvendigt, saa var dog Gjenstanden af saa stor Vigtighed, og Skriftet af saa ualmindeligt Værd, at Selskabet maatte sætte en Ære i at medvirke til dets Udbredelse. Bestyrelsen har derfor med Tak modtaget Philiatriens Tilbud, og overgiver herved Skriftet til Selskabets Medlemmer med det Haab, at samme vil bidrage til, at Danmark i dette vigtige Humanitetens Anliggende ikke alt for længe vil komme til at staae tilbage for den øvrige civiliserede Verden.

Trykkefrihedsselskabets Bestyrelse.

Indhold

Første Afsnit. Daarevæsenets mangler og rette udgangspunkt. 1

Indledning – Oprindelsen til de bestaaende mangler. Omrids af de Afsindiges Kaar i Danmark. Det danske Daarevæsen sørger nærmest for de Ikkeafsindige. – Udvikling af den Sætning, som danner det naturlige udgangspunkt, at de afsindige ere Syge og Daarevæsenet et Medicinalanliggende, hvoraf U hensigtsmæssigheden af det bestaaende dobbelt indlysende.

Andet Afsnit. Almindelige betingelser for Daarebehandlingen. 24

De Afsindiges ejendommeligheder og særegne Fornødenheder forbyde at behandle dem i Hospitaler for andre Syge. Resolutionen af 7de Juli 1840 og de viborgske Stænders Indstilling om Oprettelsen af flere Detentionsanstalter – Opholdet i Hjemmet er absolut skadeligt for de Afsindige. – Vigtigheden af en betimelig Begyndelse af Kuren. – Misligheden af privat Daarebehandling. – Nødvendigheden af at anbringe de Afsindige i særegne Anstalter – Hovedtræk af fremgangsmaaden i disse.

Tredje Afsnit. Om Helbredelsesanstalter. 41

Uundværligheden af visse betingelser, for at sikre Opnaaelsen af Daareanstaltens Øjemed. – Vigtigheden af en landlig Beliggenhed og et passende Avlsbrug. Afstand fra Kjøbstaden. Søbade. Store Anstalters afgjorte Fortrin frem for smaa, med Hensyn til Behandlingen, Videnskaben og Omkostningerne. Fordringer til Lokalet. Nødvendigheden af at opføre Bygningerne fra ny, og af en anstændig Udstyrelse. – Om Lægens Stilling. Vigtigheden at lade ham dirigere Anstalten med tilstrækkelig Myndighed over for det øvrige Personale og uden hemmende Indblanding fra Overbestyrelsens Side.

Fjerde Afsnit. Om Plejeanstalter 88

Parallel mellem Helbredelses- og Plejeanstalter. – Belysning af den relative Forbindelse og den absolutte Adskillelse mellem Helbredelige og Uhelbredelige. – Anvendelse på Forholdene i Danmark.

Femte Afsnit. Daarevæsenets forhold til det Offentlige 114

Forpligtigelsen til at træffe Foranstaltninger for de Afsindige paahviler Staten. – Kommunerne kunne ikke organisere Daarevæsenet tilfredstillende, hverken med Hensyn til de enkelte Anstalter eller med Hensyn til Bestyrelsen af det hele Anliggende. – Følgerne af Kommunalprincippet i Danmark bekræfte Nødvendigheden af at gaa ud fra Statens Standpunkt. Hovedtræk af den hensigtsmæssige Overbestyrelse. – Vigtigheden af en Daarelov. Slutning.

1

Første afsnit

Daarevæsenets Mangler og rette Udgangspunkt.

Saalænge Folket endnu ikke er sig Trangen til en almennyttig offentlig Foranstaltning tydeligt bevidst, saalænge vil den heller ikke trives ret frodigt, og det er først, naar Erkjendelsen af dens Nødvendighed er bleven klar og levende hos Nationen, at den kan udvikle sig i sit hele Omfang og med sin fulde

Kraft, og bære de Frugter, uden hvilke den blot er en tom og død Form. Men Forholdet er gjensidigt. Saalænge en almennyttig Idee kun eksisterer som saadan, uden at være bleven legemliggjort i de offentlige Foranstaltninger, saalænge vil Overbevisningen om dens Betydning og praktiske Vigtighed ogsaa have ondt ved tilfulde at gennemtrænge den almindelige Bevidsthed; og om den end nu og da kan staae klart for den Enkelte, eller just ikke mangler den almindelige Anerkjendelse, som det Gode og Sande næsten altid finder, vil den dog endnu stedse savne en varm Deltagelse og virksom Understøttelse, indtil den omsider faaer overvundet de væsentligste Hindringer for sin Udførelse og kan træde frem i ydre Former, besjæle dem, ligesom Aanden levendegjør Legemet, og atter lade sig bære af disse Former, ligesom Legemet er Bærer for Aanden.

2

Den Ligegyldighed, hvormed man i Aarhundreder betragtede de Afsindige, saalænge der fra det Offentliges Side kun blev givet Lejlighed til at bruge Nødværge imod dem, og den Bestemthed og Klarhed, hvormed Daarevæsenet senere er blevet erkjendt som et uafviseligt Humanitetsanliggende overallt, hvor det har været Gjenstand for rationelle Foranstaltninger, godtgjør noksom Rigtigheden af denne Bemærkning. Med den stigende Udvikling af Daareanstalterne i Frankrig, Tyskland og England have disse Lande efterhaanden tilegnet sig en levende Overbevisning om et velordnet Daarevæsens Uundværlighed i Rækken af de humane Institutioner. Hos os er den offentlige Mening endnu ikke tilfulde gennemtrængt af den samme Overbevisning, fordi man hidtil ikke har seet den Idee, som maa ligge til Grund for en rationel Behandling af dette Anliggende, træde klart og selvstændigt frem i de bestående Indretninger; og paa den anden Side have Autoriteterne heller ikke fundet sig beføjede til at lade deres Virksomhed i denne Retning gaae ud fra et mere omfattende Synspunkt, end Selvhensyn og indskrænkede Interesser kunne angive, fordi de endnu stedse have savnet den Impuls, der altid udgaaer fra en oplyst og dygtig Folkemening. Danmark er følgelig med Hensyn til Daarevæsenet langt tilbage, selv for flere Stater, hvor utilstrækkelige Forholdsregler endnu ikke ganske have formaaet at bøde paa Følgerne af forældede Fordomme og Misgreb. Men saavist som de sande og humane Ideer ikke kunne kvæles i et civiliseret Land, men omsider ville besejre alle Vanskeligheder og gjøre deres Ret gjældende, saavist ville ogsaa vi engang blive i Stand til at stille os ved Siden af andre Nationer, naar Talen er om den Menneskeklases Kaar, som med Føje fortjener at ansees for den ulykkeligste af alle.

Der finder, sagde vi, et Vexelforhold Sted imellem de humane Ideer og de Foranstaltninger, som repræsenterer dem. Ideerne udvikle vel Institutionerne; men disse lade igjen hine trænge dybere ind, luttre og styrke dem. Før altsaa et Anliggende som Daarevæsenet har faaet en fuldstændigere Indretning og en fastere Plads blandt de offentlige Foranstaltninger, vil dets Grundidee vel neppe slaae rigtig dybe Rødder i den almin-

3

delige Bevidsthed; men paa den anden Side vil dets Organisation altid være udsat for at blive halv og forfejlet, saalænge hin Idee endnu ligger i Svøbet som en dunkel og ubestemt Følelse af Forholdenes utilfredsstillende Beskaffenhed, og i det mindste kun i enkelte Glimt træder frem med nogenlunde Klarhed og Fasthed. Det er derfor ikke blot af Vigtighed at Daarevæsenet tages under Behandling af Autoriteterne; men ogsaa at den offentlige Mening bearbejdes, at Publikums Interesse for Ideen vækkes, som en Modvægt mod de materielle Vanskeligheder, den kan møde, at dets Tilbøjelighed til en passiv og ufrugtbar Medlidenhed med de Afsindige forvandles til en kraftig Medvirken til deres Frelse, at dets skjæve Anskuelse af Sindssygdommens Natur og de Afsindiges almindelige Forhold berigtiges, og dets indgroede Fordomme mod de Foranstaltninger, en grundig Indsigt betegner som de eneste fornuftige, nedbrydes, at det faaer Lejlighed til at indsee det hele Omfang af Manglerne ved det Bestående, til at føle den absolute Nødvendighed af en gennemgribende Reform og til at kjende de Grundsætninger, som ene formaae at lede til fyldestgørende Resultater. Thi det er omtrent gaaet

Folkene med Daarevæsenet, som det undertiden gaar den Enkelte med en eller anden Sag, som han nu engang er kommen skjævt ind paa, og alene af denne Grund ikke faaer paa det Rene, før Omstændighederne eller en højere Indsigt anviser ham et nyt og rigtigere Udgangspunkt. Daarevæsenet er overhovedet et Anliggende, som i alle Stater først meget silde har faaet en rationel Behandling, og der er allevegne forløbet en rum Tid, forend de gængse Anskuelse af Alt, hvad der vedrører de Afsindige, have kunnet slaae Rødder i en bedre Jordbund, end den, hvori de fra først af ere fremvorne. Danmark er som sagt i denne Henseende langt fra at have havt Noget forud for andre Lande. Da vore Afsindige fra Arilds Tid have savnet Talsmænd, der kunde adspredde den Uklarhed hvori de almindelige Forestillinger om dem og deres Fornødenheder var indhyllede; og da vore offentlige Foranstaltninger heller ikke have været stillede til, ad Erfaringens Vej at tilintetgjøre forældede Fordomme, saa har man ogsaa her i Aarhundrede,

4

ladet sig nøje med dunkle og ubestemte Følelser, og den almindelige Mening om disse Materier befinder sig desaarsag i en yderst uklar og forvirret Tilstand. Og meget vilde man fejle, hvis man trode, at det kun er den mindre oplyste Del af Folket, som i denne Henseende er hildet i Vildfarelser: selv de mere dannede Klasser miskjende som oftest aldeles de Afsindiges Forfatning og Trang. Medens Uvidenhed og Raahed hos de lavere Stænder er en idelig Kilde til ubillig Bedømmelse og ofte umenneskelig Behandling af disse Ulykkelige, kunde det hænde, at de Misgreb, de ere udsatte for af de mere dannede Klassers fornemme Ligegyldighed og falske Undseelse, eller af deres selvkloge Anskuelse, ufornuftige Medlidenhed og bagvendte Forholdsregler, bidrage ligesaa meget til at forøge Vægten af deres Ulykke.

De skjæve Forestillinger om de Afsindige hidrøre for en stor Del fra den Tid, da en mangelfuld Oplysning endnu bragte Menneskene til at søge Forklaringen af ethvert overraskende Phænomen i det Overnaturlige. Man tilskrev det dengang højere Magters Indflydelse, naar man saa et Menneske ligesom forvandle sig til et andet Væsen, og man tilbød ham efter Omstændighederne som en Inspireret, hvis gaadefulde Yttringer netop ved deres Ubegribelighed forøgede Ærbødigheden for ham, eller brændte ham som den, der stod i Pagt med onde Ånder. Oplysningen tiltog; man indsaar, at ikke Alt, hvad der er uforstaaeligt, derfor er ophøjet; man erkjendte omsider, at Ild og Band ikke er Lægedom for Sjælen; men Fordommene vedbleve, hvorvel de tage en anden Retning. Og det er endelig forklarligt nok, at Mennesket kun med en vis Uvillie seer sin egen Natur nedværdiget til Dyrets. Menneskeheden har sin Forfængelighed, ikke mindre end det enkelte Individ. Ligesom dette vender den sig helst bort fra sin egen Fornedelse, dvæler den nødig ved Betragtningen af sin egen Svaghed og Skrøbelighed. I Stedet for at gaae til Bunds i Årsagerne til disse sørgelige Billeder af Mennesket paa dets laveste Punkt, er man bleven staaende ved Phænomenet, har betragtet det overfladisk og med Væmmelse og hemmelig Gru, vænnet sig til at affærdige det ubehagelige Indtryk saa kort som muligt, og, forsaavidt som Vanen ikke aldeles har

5

sløvet Modtageligheden derfor, er man uformærkt kommen til at see ned paa disse ulykkelige Skabninger med en vis fornem Medlidenhed eller med en uvilkaarlig Gysen for det Vrangebillede, hvori man imod sin Villie dog maa gjenkjende sig selv. Denne Betragtningssmaaade er gaaet i Arv fra Slægt til Slægt: man har taget den som den blev overleveret, uden at tænke mere end højst nødvendigt over saa pinlig en Gjenstand, og saaledes vedbliver man da saavidt gjørligt at holde disse arme Mennesker i Afstand, og at vise deres Anliggende fra sig. De mere Udannede see i den Afsindige sædvanligt et Væsen, der Intet har af Mennesket undtagen Skabningen, en Gjenstand for Spot eller Uvillie; de mere Dannede betragte ham vel som en Ulykkelig og nægte ham ikke deres Medlidenhed; men selv Synet af ham er dem dog besværligt, saasnart det har ophørt at kildre deres Nysgjerrighed; deres Deltagelse for ham er en tom, ufrugtbar og pinlig Følelse, som hverken baader ham eller hædrer dem, og Høje og Lave, Rige og Fattige ere i Reglen enige om, at de Intet have med

ham at skaffe, og at han kun er en byrdefuld Udvæxt paa Selskabet. Overensstemmende med denne Synsmaade, have Foranstaltningerne for de Afsindige, eller rettere imod dem, hertillands udviklet sig ene og alene med Hensyn paa øjeblikkets og Stedets mest trængende Fordringer, og uden at være ledede af noget selvstændigt Princip eller besjælede af nogen højere Idee. Man har søgt at forebygge den Overlast, Samfundet kunde lide af de Afsindige, man har glemt at tænke paa den, de Afsindige kunne være udsatte for af Samfundet. I sine Bestræbelser for at rejse en Mur mellem de Kloge og de Gale, har man ladet det være sig magtpaaliggende at varetage de Førstes Interesser, uden at tage det altfor nøje med de Sidstes; og efter saaledes i Grunden kun at have sørget for sig selv har man ikke engang taget i Betænkning at smigre sig med sine Fortjenester af disse stakkels Mennesker, der jo ikke engang besidde Ulykkens sædvanlige Ret, at kunne gjøre Regning paa Opmærksomhed, naar de klage over deres Skjebne. Kort sagt: de Afsindiges Vel har hidtil kun været en Biting for vort Daarevæsen, dets Hovedformaal derimod at bidrage til de Ikkeafsindiges Tarv, ved at gjøre det

6

muligt at skaffe hine til Side uden altfor store eller idetmindste altfor iøjnefaldende Opoffrelser. Vi skulle nærmere godtgjøre denne Paastand.

Den danske Lovgivning tager saa at sige alene Hensyn til de Afsindige, forsaavidt som de kunne blive farlige eller byrdefulde for det Offentlige. Statens overordnede Autoriteter have Intet med deres Anliggender at bestille: hver snevrere Kreds sørger for sig selv, og idet Daarevæsenet saaledes udelukkende er blevet et Kommunalanliggende, ere de offentlige Foranstaltninger hverken byggede paa faste Grundsætninger, hentede fra en dybere Indsigt i Sindssygdommens Natur og fra et praktisk Bekjendtskab med de Afsindiges Ejendommeligheder og Fornødenheder, eller begrundede i en omfattende Kundskab til de almindelige Omstændigheder, som med Hensyn paa de Afsindiges statistiske Forhold, Fordeling i de forskjellige Provindser, Kaar og Stilling og meget Andet burde komme i Betragtning. Derimod gaae de væsentlig ud paa at hindre dem i at forstyrre de ikkeafsindige Borgeres Ro og true deres Sikkerhed. Til dette Øjemed var det nok, at berøve de Afsindige Friheden og i fornødent Fald belægge dem med personlig Tvang, og herved blev man ogsaa længe staaende, idet man enten lod dem holde i privat Forvaring, eller, naar dette blev for besværligt, stak dem ind i Arresterne, og da heller ikke disse vilde forslaae, spærrede dem inde i Daarekister og slige Afkroge, hvor man kunde slippe for Synet af dem, og overlade dem til deres egen Skjebne. Dette var Daarevæsenets Begyndelse i Danmark, ligesom det har været det i andre Lande; det var fra først af en Nødværge, som man snart fandt saa bekvem, at den kun altfor ofte udartede til den Stærkeres Ret over den Svagere, og gav Anledning til de gyseligste Misbrug, som end ikke ophørte, efterat forbedrede Indretninger i mange Tilfælde havde gjort en mere menneskelig Anbringelsesmaade mulig. Thi vistnok aftog lidt efter lidt Brugen af Lænker og Haandjern og Bøjler og Stænger og alle hine frygtelige Apparater, hvormed man længe ansaae det for nødvendigt at sikre sig mod disse elendige Skabninger, der ofte havde større Grund til at frygte for deres Medmennesker, end disse til at være paa deres Post imod dem;

7

vistnok formindskedes Antallet af dem, som forglemte af deres Nærmeste og uændsede af deres Vogtere omkom i deres egen Uhumskhed af Mangel og Kulde og Nøgenhed, og hine ækle Pulterkamre for menneskelig Usselhed bleve mindre hyppige, efterhaanden som flere Kommuner af økonomiske Hensyn begyndte at række hinanden Haand, eller tilfældige gunstige Omstændigheder, i Forbindelse med den tiltagende humane Tendents af de offentlige Foranstaltninger, bevirkede nogen Forandring til det Bedre i disse Ulykkeliges Kaar, om end kun en lokal og stykkevis. Men endskjøndt Tilstanden har været slettere end den er, vedbliver alligevel endnu bestandig Hensynet til de Afsindige selv i det Hele at være et underordnet, saavel i de offentlige som i de private Foranstaltninger. Endnu have vi med Undtagelse af Odense ikke en eneste Provindsialanstalt, som kan tjene til synderlig Andet end de Afsindiges Forvaring; thi enkelte mere eller mindre tilfældige Helbredelser kunne ikke berettige

Smaahospitalerne til andet Navn end Detentionsanstalter, hvor megen Umage man end nu og da har gjort sig for at faae dem til at gjælde for mere. Endnu gjør Bygningernes Beskaffenhed det umuligt at udrette stort Andet med dem, end at forebygge de Afsindiges Undvigelse. Indretningen har overalt været beregnet paa at optage det størstmulige Antal paa et indskrænket Rum: Pladsen er altsaa allevegne for knap, og yder de Afsindige hverken behørig frisk Luft eller Lejlighed til Beskæftigelse, Motion og Adspredelse: en Omstændighed, som saa let gjør dem til Offer for en Lediggang, der ikke er mindre ødelæggende for dem, end for de Sunde. Tilsynspersonalet er utilstrækkeligt, saa at legemlig Tvang, Indespærring i snevre og skumle Celler, der paa mange Steder have Alt undtagen Navnet tilfælles med Fængsler, ofte ogsaa haard Behandling*), maa bøde paa

*) Dr. Hübertz omtaler i sit Skrift „om Daarevæsenets Indretning i Danmark“ S. 27 flere Exempler paa, at Opsynsmændene ved de provindsielle Smaaanstalter til deres egen Bekvemmelighed have bundet de. Syge med Reb og efter Lune banket dem. Forfatteren havde selv for faae Aar siden Lejlighed til at forebygge Anvendelsen af et Slags Fodjern, Inspektionen ved en af disse Anstalter

8

denne Mangel eller tjene Opsynets Magelighed. Varmen er ikke altid tilstrækkelig, Bepisningen ofte knap og uappetittelig. Beklædningen uanstændig. Renligheden hyppig forsømt. „Alt er beregnet paa de allerusleste Mennesker,“ siger Hübertz, „ja tildels mere paa Dyr end paa Mennesker;“ og saa meget er vist, at de provindsielle Smaaanstalters Præstationer ere af den Beskaffenhed, at ikke engang Folk af de simple Klasser kunne fortænkes saa meget deri, naar de betragte det som Synd, at anbringe deres Afsindige der, saalænge de endnu ikke have tabt enten deres Paarørendes Deltagelse eller Erindringen om bedre Dage og Sandsen for Livets Nydelser og Bekvemmeligheder; thi hvad disse Anstalter byde deres Beboere næst Livets nødtørftigste Fornødenheder, er en tom og sørgelig Tilværelse, blottet for ethvert andet Maal eller Med end det, som Mennesket har tilfælles med de Umælende, og uden rimelig Udsigt til at befries for Trykket af en saadan Tilstand paa anden Maade end enten ved Døden eller ved den sløve Dyriskhed, som kun altfor ofte af Mangel paa hensigtsmæssig Behandling slutter Scenen.

Saaledes er det altsaa fat med Provindsialanstalterne. Hvad nu Bidstrupsgaard betræffer, Landets største Daarehospital, hvis Indretning med alle sine Mangler dog staaer i mindst Strid med sunde Principer, da er her ligesaa lidt Stedet til at gaee ind paa en udførlig Kritik af denne Stiftelse som af Smaaanstalterne; men saa meget maa dog bemærkes, at selv Sygehospitalet, hvis Mangler ere mindre iøjnefaldende for Ikkesagkyndige, med et indskrænket og tildels uhyggeligt Lokale, med utilstrækkelige Midler til at gennemføre en principmæssig Klassifikation af de Syge, med et altfor ringe Opsynspersonale, med en Direktion, hvis Stilling til det kjøbenhavnske Fattigvæsen ofte forbyder den at handle i den Aand, hvori en Daareanstalt bør bestyres, og med mange andre Fejl i Organisationen, hverken er i Stand til at helbrede saa Mange, som vilde staae til at redde under gunstigere

efter egen Opfindelse havde ladet forfærdige til Brug for en temmelig uregjerlig Afsindig, som, da Alt kom til Alt, meget godt lod sig styre uden dette Apparat.

9

Forhold, eller at skaffe de Afsindige de af Livets ydre Goder, som de ikke savne i velindrettede Anstalter. Hvem der er Vidne til det indre Liv paa Sygehospitalet blot i 24 Timer, vil komme til en levende Erkjendelse af, hvor saare Meget af det, som bidrager til det daglige Velbefindende, Patienterne, især de mere dannede, maa savne, hvor Meget der idelig maa støde an mod deres Følelse, og bibringe dem smertelige eller ubehagelige Indtryk til Trods for de lemfældige Principer, der følges i Behandlingen, og hvor langt det er fra at de kunne føle sig vel der, for Sløvhed eller Vane har berøvet disse Omstændigheder deres Braad. Og nu Lemmeafdelingen, denne store Slamkiste, som er overfyldt af forskjelligartede Bestanddele, hvor de mest frastødende Elementer ere forenede i et Liv,

hvis Glandspunkt er Sikkerhed mod Hunger og Kulde, og til hvis frygtelig beklumrede Stuer Sygehospitalet kun er et Overgangssted for en stor Del af Hovedstadens Afsindige – den præsterer visselig endnu mindre, end de fleste af hine Provindsialanstalter, hvis Mangler ovenfor ere skizzerede. Efter dette Omrids af de Afsindiges Kaar i Daareanstalterne er det maaskee overflødigt at henvise til den sørgelige Efterhjælp, hvormed man ad forskellige Veje maa bøde paa de offentlige Foranstaltningers Utilstrækkelighed, til Landets 133 „Beplankninger“ f. Ex., (se Hübertz p. anf. St. S. 28) hvor Vanvittige holdes i privat Forvaring paa en Maade, som er oprørende for al menneskelig Følelse. Den Elendighed og de Misbrug, som de bestaaende Indretningers Mangelfuldhed uundgaaelig maa udsætte disse ulykkelige Mennesker for baade i og udenfor Anstalterne, ere i Sandhed store og indlysende nok til at retfærdiggjøre den Paastand, at de Afsindiges Vel kun har været et Bihensyn for vort Daarevæsen, medens det som Hovedformaal har havt de Ikkeafsindiges Tarv for Øje. Thi medens det for de Afsindige kun udretter en saare ringe Del af hvad de med Ret og Billighed kunde forlange og af hvad et velorganiseret Daarevæsen kan udrette, forskaffer det de Ikkeafsindige Sikkerhed for hines Voldsomhed, Fred for deres ubehagelige Nærværelse i Hjemmet, og den tilfredsstillende Følelse af, uden altfor store Opoffrelser at kunne slaae sig til Ro med Bevidstheden om at have gjort, hvad Om-

10

stændighederne tillade, kort sagt: omtrent Alt hvad det store Flertal ønsker og forlanger, om just ikke altid i det Øjeblik, da Ulykken er i trist Minde, saa dog naar Tiden har sløvet Følelsen deraf. Man vil maaskee her see en overdreven og ubillig Beskyldning mod Publikum, da man dog ofte nok hører Manglen af gode Foranstaltninger for de Afsindige beklage. Det er naturligvis heller ikke Meningen, at denne Yttring skal gjælde uden Undtagelser: Forfatteren har netop selv havt Leilighed til at kjende temmelig Mange, som dybt og smerteligt have følt Umuligheden af at tilfredsstillende sig selv ved at overdrage deres afsindige Paarørende til vore Provindsialanstalter, og som intet Offer have skyet, for at træffe andre Arrangements. Men alligevel er vel her som i andre Forhold Reglen den, at hvad Øjet ej seer, det Hjertet ej rør; thi omendskjøndt der rimeligvis ikke ere Mange, som ansee det for aldeles overflødigt at gjøre Noget for de Afsindige, saa er der dog endnu et mægtigt Spring fra den blotte, sædvanlig mest paa Autoritetstro grundede Indrømmelse af en Institutions mangelfulde Beskaffenhed, som ikke er til Hinder for at finde Hvile i Tanken om de menneskelige Tings almindelige Ufuldkommenhed, til en saa levende og Bevidstheden gennemtrængende Erkjendelse deraf, at Følelsen kommer med i Spillet og gjør det til en moralsk Umulighed at lade sig nøje med det Bestaaende. Havde Overbevisningen om de stedfindende Mangler og om Nødvendigheden af en bedre Tingenes Orden virkelig fundet Vej til Nationens Hjerte, da havde vel neppe den sidste viborgske Stænderforsamling ladet materielle Hensyn bringe saa uheldige Resultater ud af et velment Forslag, eller den roskildske med begge Hænder grebet Signalet til at lade et Anliggende falde, hvor Indsigt og Varme laa i Vægtsskaalen mod Spidsfindigheder og kolde Betæneligheder. Vi skulle nu undersøge, med hvad Ret de Hensyn, som hidtil have havt Overvægten i de Afsindiges Behandling hertillands, have udøvet saa stor en Indflydelse paa vort Daarevæsen. Den Afsindige miskjender sin egen Stilling til sine Omgivelser og dissers Forhold til ham; og da han med den sjælelige Frihed har tabt Herredømmet over sine Lidenskaber og Drifter, er

11

han ikke sjelden tilbøjelig til at forstyrre den offentlige Orden og til at krænke Andres Rettigheder, ja kan endog være farlig for Samfundets Sikkerhed. Det er denne Betragtning, som her ligger til Grund for de fleste Lovbestemmelser og offentlige Foranstaltninger i denne Retning; og da de Brud paa den lovlige Orden, som vilde blive en uundgaaelig Følge af at overlade den Afsindige til sig selv, ingenlunde kunne taales, er det langt fra uden Berettigelse, at de øvrige Borgeres Sikkerhed og Velværen her har gjort sig gjældende. Fejlen ligger naturligvis ogsaa kun i, at dette Hensyn saa ensidigt og i saa høj en Grad har vedblevet at beholde Overvægten over Hensynet til de Afsindige selv,

at Daarevæsenet har ordnet sig paa en for disse slet beregnet Maade. Thi skjøndt de ere ude af Stand til at bestyre deres egne Anliggender, og i Reglen ikke engang formaae at erhverve sig det Nødtørftigste, har man dog endnu ikke gjort Alt hvad der lader sig gjøre for dem ved at paatage sig Formynderskabet for deres Handlinger og forsyne dem med Livets Fornødenheder; og dette er i Virkeligheden dog Alt, hvad der i Provindserne lader sig udrette efter de bestående Forhold. Enhver Omsorg, der gaaer ud paa mere end at forebygge Uorden og afhjælpe Mangel, ligger dog egentlig udenfor Politiets og Fattigvæsenets naturlige Virkekreds, og kan følgelig ikke varetages af dem med behørig Kraft. Stiller man dem nu alligevel en Opgave, der er deres Natur saa fremmed, maae de Afsindige nødvendig udsættes baade for den Skade, der flyder af den rigtige Fremgangsmaades Forsømmelse, og for den, som bliver Følgen, af at deres Anliggender behandles efter Grundsætninger, der ere beregnede paa ganske andre Forhold. Disse Ulemper have heller ikke undladt at udarte til Misbrug, der hverken blive mere taalelige, fordi de ere uadskillelige fra det gjældende System, eller fordi den Klasse, de gaae ud over, ikke selv formaaer at paatale sin Ret, eller fordi de nok lade sig forene med de øvrige Borgeres Velværen. Det er vist, at mangfoldige Afsindige her i Danmark gaae til Grunde alene formedelst de bestående Foranstaltningers Utilstrækkelighed og Uhensigtsmæssighed. Men det strider dog aabenbart imod Statens Idee, at et stort Antal af dens Borgere skulle gaae en redningsløs For-

12

tabelse i Møde, blot for at de øvrige kunne faae Fred og Ro: det kan ikke være den nok, at der i denne Henseende er sørget for de Ikkeafsindiges Tarv, og at man efter fattig Lejlighed stræber at lindre de Afsindiges Ulykke ved Forholdsregler, som ikke kunne tilfredsstille Humanitetens Fordringer: den maa følgelig træffe Anstalter til at angribe Ondet paa en hensigtsmæssigere Maade, og det saa meget mere, som Afsindigheden ret egentlig er en sygelig Frugt af den samme Civilisation, der tjener Staten til Grundvold, saa at disse Ulykkelige kunne betragtes som Offere for den Samfundsorden, der efterat have udviklet Betingelserne for deres Undergang fjerner dem saavidt muligt fra sig og overlader dem til deres egen Skjebne.

Men have nu baade vore egne og fremmede Erfaringer tilstrækkelig godtgjort, at denne Statens Forpligtelse maa forblive uopfyldt, saalænge de Afsindige kun betragtes og behandles som Rolighedsforstyrre og Trængende, saa bliver det nødvendigt, at søge et andet Udgangspunkt, hvorfra Bestræbelserne kunne erholde en mere fyldestgørende Retning. Og et saadant finde vi da i den Kjendsgjerning, at de Afsindige hverken ere mere eller mindre end Syge. Det er denne Sætning, som udgjør Hjørnesteinen overalt, hvor Daarevæsenet har udviklet sig til en selvstændig, agtværdig og heldbringende Institution, og uden hvis ubetingede Anerkendelse enhver Forbedring i de Afsindiges Kår vil være illusorisk, enhver Bestræbelse for at hæve denne Tilstand hos den Enkelte frugtesløs, og enhver Foranstaltning til at formindske dens Hyppighed forfejlet. Vi maae derfor nærmere betragte denne vigtige Sandhed, som endnu neppe har slået dybe Rødder i den almindelige Bevidsthed. Thi vel gør der sig uformærkt stedse en humanere Tendents gjældende i de gængse Anskuelse af de Afsindige, saa at der nu ikke lettelig mere skal findes Nogen blandt de mere Oplyste, som for Alvor vil benægte deres Krav paa Medlidenhed og Bistand; men herved bliver man ogsaa staaende. Man anseer Afsindigheden som en Tilstand, hvorom der ikke er stort Andet at sige, end at den er modsat Fornuftighed; som et Onde, hvorved der i Grunden ikke er Andet at gjøre, end at lade Fem være lige, forsaavidt man ikke kan tale sig til-

13

rette med den Afsindige; som en Tilskikkelse, der vel ligesaa fuldt som enhver anden kan vente Hjælp og Lindring af Tid og Omstændigheder, men hvorimod der dog egentlig ikke gives anden Lægedom, end den, man anvender ved moralske Svagheder og Vildfarelser; som en Forfatning, kort sagt, der kun udfordrer fornuftig Omgang, Overbærenhed, Opsyn og Forsørgelse med Livets Nødvendigheder. At Afsindigheden skulde være en Sygdom, derimod har man vel sjelden Noget ligefrem at erindre — man

er jo vant til at høre tale om Sindssygdomme — men man forstaaer derved dog i Grunden ikke Andet, end en Tilstand, som afviger fra den naturlige, og har ofte meget ondt ved at tænke sig den som Gjenstand for Lægehjælp: i det mindste naar den ikke staaer i en ganske iøjnefaldende Forbindelse med legemlige Sygdomme. Og nægtes kan det rigtignok heller ikke, at det Billede, den frembyder i den mere voldsomme Afsindiges hensynsløse Rasen mod Alt, hvad der kommer ham for under en Paroxysme, er meget langt fra at bære Præget af Physisk Svaghed, og at Synet af mangel Vanvittigs inderlige Glæde over indbildte Goder og Fortrin eller rastløse Travlhed med Iværksættelsen af store Projekter, just ikke vækker Tanken om det, man i daglig Tale forstaaer ved Sygdom. Ikkedestomindre vil en dybere Undersøgelse vise, at dette er den rigtige Benævnelse for deres Tilstand.

Spørger man nemlig om Afsindighedens Væsen, da kunde man forklare sig dette paa en dobbelt Maade, eftersom man vilde tænke sig om udsprungen fra det Sjælelige eller fra det Legemlige. Men antager man den førstnævnte Oprindelse, da vil man ikke undgaae at komme til Resultater, som noksom godtgjøre Urigtigheden af denne Mening. Thi om en Indvirkning af Aandeverdenen paa Mennesket, med andre Ord: om Djævlbesættelse og deslige kan der i vore Dage naturligvis ikke være Tale, undtagen blandt de Enkelte, som endnu sværge til Overtroens og Mysticismens Fane, eller som i en bogstavelig Bibelfortolkning see en ufravigelig Rettersnor for Forklaringen af naturlige Phænomener. Og hvor meget end Afsindigheden ofte kan see ud som virkelig Slethed, idet de Vanvittige mangel Gang modvillig kunne synes at træde baade guddommelige og menneskelige Love under Fødder,

14

og ikke sjelden udvise en modbydelig Forening af Alt, hvad der kan nedværdige Mennesket som moralsk Væsen, saa maa man dog ogsaa forkaste den i sin Tid ikke ualmindelige Anskuelse, at Afsindigheden i Grunden kun skulde være Produktet af en syndig Tilstand. Dette er en Betragtningssmaade, der nødvendig maa falde for videnskabelige Grunde, som det her vilde føre os for vidt at gaae ind paa en nærmere Udvikling af, men som vi ogsaa rolig kunne forbigaae i Tillid til den naturlige Følelse, der altid vil lade den simple sunde Menneskeforstand vige tilbage for Tanken om at stemple sine Nærmeste og Kjæreste, naar Ulykken har omtaaget deres Fornuft, eller gode og agtværdige Mennesker, hvis sjælelige Kraft maaskee endog har bukket under for selvopoffrende Anstrengelser, eller begavede Aander, der i rastløs Higen efter Kundskab og Sandhed kunne have taget en uheldig Retning, overfløjet sig selv, og opløst sig i Forvirring, som Syndere, der have forbrudt Menneskets højeste Gode, og gjort sig fortjente til sær guddommelig Unaade. Vilde man altsaa fastholde Ideen om Afsindighedens sjælelige Oprindelse, da blev der ikke Andet tilovers, end at antage den for Følgen af en sygelig Tilstand i selve Sjælen. Men hvis en saadan virkelig kunde finde Sted, hvad blev der saa af Læren om Udødeligheden? Dersom Sjælen i sin Helhed kunde hensygne, hvorledes kan man da benægte Muligheden, ja Rimeligheden af at den omsider ogsaa maatte kunne døe, hvorledes tænke sig den som en uforkrænkelig Aand? Og dersom den Forvirring, Svækkelse eller fuldkomne Forsvinden af Sjælelivets enkelte Yttringer, som ofte viser sig i Afsindigheden, beroede paa en virkelig Forstyrrelse og Tilintetgørelse af selve de tilsvarende Sjæleevner, vilde dette da ikke være et staaende Bevis for Sjælens stykkevise Sammensætning, for dens Endelighed og Forgængelighed? Og hvad andet end Tilintetgørelse kunde vel en saadan mere end tilsyneladende Opløsning af dens Elementer lede til? Konsekvent gennemført, vilde altsaa denne Theori føre til de stærkeste Tvivl om Sjælens Udødelighed; men da nu engang Læren om denne hviler paa den kristelige Religions Grundvold, og maa være ligesaa uantastelig som den, saa kan heller ikke denne Anskuelse af Afsindigheden holde Stik, men maa opgives

15

som grundfalsk. Det er følgelig ikke Andet for, end at vende sig til den modsatte Side, søge dens Kilde udenfor det Sjælelige, og antage den for at beroe paa en Uformuenhed hos de legemlige Redskaber for Sjælens Virksomhed til at lade denne yttre sig paa en sund og naturlig Maade. Det er altsaa

ingenlunde Sjælen selv, som lider: det er kun dens materielle Organ, som er blevet udygtigt til at opfylde sin Bestemmelse. Men naar de legemlige Organer ikke formaae at udføre deres naturlige Forretninger, da finder den Tilstand Sted, som man kalder Sygdom. Sprogbrugen er følgelig ikke saa ganske i sin Ret, naar den taler om Sindssygdomme; thi vel er Afsindigheden en Sygdom; men den er en legemlig Sygdom, uagtet den fornemmelig ytrer sig ved sjælelige Symptomer.

Denne Sætning faaer nu en yderligere Bekræftelse, naar man seer hen til Sindssygdommenes Aarsager. Thi man vil finde, at det snart er Uordener i Mælkeafsondringen efter Fødselen, som pludselig forvandle Barselkone til et vildt Dyr; snart en Standsning af tilvante Blodslod, som forrykker et Menneske saa aldeles fra hans tidligere Væsen, at man neppe gjenkjender ham i hans forvirrede Digten og Tragten: – snart er det Phantasierne i en Typhus eller Nervefeber, som i Stedet for at svinde med den tilbagevendende Legemskraft fremdeles udvikle sig til et blivende Vanvid; snart en Leverlidelse eller en anden Underlivssvaghed, som bringer Patienten til at fordybe sig i sygelige Griller og martre sig med det opfindsomste Selvplageri, indtil han omsider fortvivler og ender med at lægge Haand. paa sig selv: – snart foraarsager et Saar eller et Stød paa Hovedet en Svækkelse i enkelte af Sjælelivets Ytringer, der ender med en almindelig Forvirring af dem alle, eller fremmaner uvilkaarlig en eller anden fornuftstridig Forestilling, der bemestrer sig Individet med en saa uimodstaaelig Kraft, at han hele sit Liv igjennem forfølger den med en uovervindelig Haardnakkethed; snart medfører et Krampeslag en langsomt tiltagende Aandssløvhed, der uformærkt nedsænker den Ulykkelige i en fuldstændig og livsvarig Fjollethed.

Det var let at anføre mange flere ikke ualmindelige Exempler paa Afsindighedens Sammenhæng med legemlige Aarsager; men

16

paa den anden Side er det rigtignok ogsaa sandt, at denne just ikke altid er saa aldeles aabenbar, og Læseren har maaskee allerede tænkt paa et eller andet Tilfælde, hvor en ulykkelig Kjærlighed var den eneste tænkelige Grund, eller hvor Alle have været enige om, at det var overdreven Stolthed, umættelig Ærgjerrighed, tøjleløs Egoisme og andre utæmmede Lidenskaber, eller pludselige Ulykkestilfælde, idelige Næringssorger og anden Modgang, som gjorde den Ulykkelige til Afsindighedens Bytte. Imidlertid viser dog en kyndig og omhyggelig lagttagelse, at Lægmand i det Hele er alt for tilbøjelig til udelukkende at søge dens Kilde i alle sådanne Forhold, og saaledes vistnok ikke sjelden overseer den virkelige Sammenhæng i sin Iver for at forklare den i Overensstemmelse med forudfattede Meninger. Hertil kommer, at da der altid finder et Vexelforhold Sted mellem Sjæl og Legeme, saa er det i alt Fald slet ikke sagt, at Sindssygdommene just skulle være en umiddelbar Følge af hine Indvirkninger paa Sjælelivet. Sædvanlig udvikle de sig netop paa den Maade, at hine Omstændigheder først fremkalde Uordener i den legemlige Sphære, som da atter have Afsindigheden til videre Følge, og nære og vedligeholde dens Ytringer. Og naar Sindssygdommene virkelig ikke kunne tilskrives anden Aarsag, end heftige eller vedvarende Indtryk paa det Sjælelige, da ere disse naturligvis dog kun i Stand til at lægge en saadan Virkning for Dagen under den Forudsætning, at der i Forvejen er et Anlæg tilstede til at gaae fra Forstanden. Thi ellers maatte jo saa godt som alle Mennesker miste den, da der dog ikke skal findes ret Mange, hvis Liv henrinder selv uden betydelige Rystelser af en saadan Natur. Men spørges der nu, hvilke da de Omstændigheder ere, som gjøre den Ene mere disponeret end den anden til at blive Afsindighedens Bytte, naar Livet træder fjendtligt op imod ham, da bliver Svaret, at de maae søges snart i nedarvede Ejendommeligheder ved Konstitutionen, hvad enten disse nu ligge i et pirreligt Nervesystem eller i lignende Afvigelser fra Organismens indre Ligevægt, snart i forudgaaet Physisk Svækkelse eller i andre saadanne legemlige Forhold, der vistnok, paa Grund af den almindelige Vexelvirkning mellem det Sjælelige og det Legemlige, igjen kunne staae i For-

17

bindelse med Individets Karakter eller med Samfundslivet overhovedet, men hvis Beskaffenhed dog for

en kyndig Undersøgelse tydeligt nok angiver Sinds sygdommens legemlige Kilde.

Det er imidlertid heller ikke disse Aarsager alene, som tale for deres inderlige Sammenhæng med en legemlig Sygdomstilstand: ogsaa af deres Phænomener kan man paavise en saadan, skjøndt den rigtignok ikke altid er iøjnefaldende for den Uindviede, og skjøndt der i Afsindighedens senere Forløb endog undertiden udfordres en omhyggelig lægekyndig Undersøgelse, for at opdage Sporene af den Sygdom, som har ligget til Grund derfor; men sjelden ere disse dog i den Grad udviskede, at de slet ikke mere skulde være til at eftervise, og meget ofte saa umiskjendelige, at der ikke kan være Spørgsmaal om deres Betydning. Mange Afsindige lide saaledes af pirrelige Kramper eller af Lamheder, som tyde hen paa alvorlige Lidelser af Hjernen eller Rygmarven, Andre af allehaande Nervetilfælde, som aabenbart vise, at hele dette System befinder sig i en sygelig Forfatning, atter andre af Fuldblodighed, almindelig Afkræftelse og deslige Onder. Ofte er Afsindigheden fra først til sidst ledsaget af Symptomerne paa bestemte Sygdomme i visse Organer, og Undersøgelsen af Liget viser da mangan Gang, hvorledes Vanviddet helt igjennem slet ikke har været andet, end et sjæleligt Akkompagnement til den legemlige Lidelse. Det er rigtignok en temmelig almindelig Mening, at de Afsindige i det Hele opnaae en høj Levealder, besidde stor Legemskraft og kunne trodse Hunger, Kulde og andre lignende Indflydelser i langt højere Grad end andre Mennesker. Men uagtet der vel kan gives Undtagelser, saa er denne Mening dog i det Hele aldeles urigtig. Thi dels udvise Dødelighedsforholdene i Daareanstalterne, at disse Menneskers Gjennemsnitslevetid er kortere end de Ikkeafsindiges, dels vil en nøjere lagttagelse af et Daarehospitals Patienter, om end Forplejningen er nok saa god, altid finde et forholdsvis stort Antal iblandt dem, hvis Udseende afgjort vidner om Sygelighed. De Tilfælde turde virkelig ikke være meget hyppige, hvor en lægekyndig Undersøgelse ikke skulde kunne eftervise et eller andet Onde, som maaskee just ikke falder Lægmand i Øjnene, og som de Afsindige selv ikke sjelden overseer,

2

18

være sig nu en aabenbar Sygdom, eller blot et Misforhold mellem Livskræfterne og de forskjellige Organer, som kan være af den største Betydning for Individets sjælelige Forfatning. Og denne de Afsindiges Helbredstilstand er slet ikke tilfældig: den afhænger enten af den oprindelige legemlige Sygdom, som har ligget eller endnu ligger til Grund for den sjælelige, eller den beroer paa hint ovenfor berørte Vexelforhold mellem Sjæl og Legeme. Thi ligesom dette i Regelen ikke kan være angrebet af nogen betydelig Sygdom, uden at Menneskets aandelige Jeg ogsaa kommer til at lide paa mangehaande Maader og i de forskjelligste Gradationer, fra Mismod og Gnavenhed til Livslede og Fortvivelse, fra Svækkelse af enkelte Aandsevner, Hukommelsen f. Ex., til den almindelige Sløvhed, vi ofte see som Følge af Slagflod, saaledes kan det Sjælelige i Mennesket heller ikke være nogen betydelig Lidelse underkastet, uden at tillige den legemlige Sundhed mere eller mindre bliver angreben, Noget, Enhver vil indrømme, der paa sig selv eller Andre har havt Lejlighed til at erfare Indflydelsen af heftige Sindsbevægelser, Ærgrelser, Bekymringer, overspændt Aandsanstrengelse o. s. v.

Det er en Kjendsgjerning, at, naar Sinds sygdommene overlades til sig selv, befæste og udvikle de sig i Reglen mere og mere, indtil den Syge sædvanlig tilsidst synker ned i en dyrisk Sløvhedstilstand, der mangan Gang i Ordets bogstaveligste Forstand ikke levner ham Andet af Mennesket end Skabningen. Denne Afsindighedens Uhelbredelighed i det daglige Liv og under de hos os stedfindende Forhold er en Ting, hvorom Erfaringen i den Grad har befæstet Overbevisningen i den almindelige Mening, at det endog stundom forekommer Folk halv fabelagtigt, for Alvor at høre tale om at helbrede Afsindige; og vist er det ogsaa, at uagtet man har Exempler paa Naturhelbredelser, selv under meget ugunstige Betingelser, saa er dog i Almindelighed den Afsindige, som gives til Pris for Omstændighedernes Indflydelse, at betragte som tidligt eller silde hjemfalden til redningsløs Undergang. Men medens nu hin Overbevisning om det Frugtesløse i en positiv Bestræbelser for at gjengive disse Patienter Fornuftens Brug unægtelig kan synes at have en vis Berettigelse i det Syns-

punkt, hvorfra vore offentlige Foranstaltninger for dem hidtil ere gaaede ud, saa fører derimod den Anskuelse af Sindssygdommenes Væsen, som her er udviklet, ganske naturligt til det Spørgsmaal, om Kunsten da virkelig skulde være saa meget mere afmægtig imod disse Sygdomme, end imod saa mange andre, som den med Held bekæmper. Og til Lykke er Svaret herpaa ikke utilfredsstillende. Thi det ugunstige Resultat, vor egen Erfaring i denne Henseende har at opvise, beroer aabenbart fornemmelig paa de aldeles upassende Forhold, hvorunder de Afsindige hertillands befinde sig; og det er vist, at der under gunstigere Betingelser ikke blot kan udrettes saare Meget til at lindre deres Skjebne, men ogsaa til at hæve deres Sygdom. Selv Bidstrupgaard præsterer jo mellem Aar og Dag ikke saa ganske faa Helbredelser, uagtet dets mangelfulde Indretning ikke tillader det at maale sig med de bedre Anstalter i Udlandet, hvor det staaer som et fast Resultat af Videnskaben, at Flertallet af de Afsindige lader sig helbrede, naar de kun i Tide underkastes en paa lægevidenskabelige Principer grundet Behandling.

Vi have nu viist, at den naturlige Følelse forbyder os at ansee de Afsindige for moralsk fordærvede Mennesker, at Afsindighedens Væsen overhovedet ikke kan ligge i det Sjælelige, og at der følgelig ikke er Andet for, end at betragte den som Produktet af en legemlig Sygdomstilstand. Vi have seet denne Anskuelse bekræftet ved en Betragtning af Sindssygdommenes Aarsager og Phænomener, og endelig have vi seet, at medens Afsindigheden, overladt til sig selv, eller under upassende Forhold næsten aldrig tillader Haab om Helbredelse, er det dog under visse af Lægevidenskaben angivne Betingelser muligt at redde et betydeligt Antal af dem, der angribes deraf, og at sikre Resten en mere taalelig og mindre hensigtsløs Tilværelse.

Men heraf følger da nu ganske ligefrem, at Daarevæsenet efter sin egentlige Natur hverken er mere eller mindre end et Medicinalanliggende, og at det maa ordnes i Overensstemmelse med lægevidenskabelige Grundsætninger, hvis det ellers skal svare til sin Hensigt. Fra dette Synspunkt betragtet, er det nemlig ikke Daarevæsenets Hovedformaal, at sikre Samfundet

mod de Afsindige, men at helbrede disse Mennesker, og forsaavidt som dette Maal kun tilnærmelsesvis kan opnaaes, at sætte dem under saadanne Forhold, som Videnskab og Erfaring have lært at være de hensigtsmæssigste til Lindringen af deres Lidelser og Formildelsen af deres Sygdom, til Vedligeholdelsen og Frugtbargjørelsen af de sjælelige Kræfter, som endnu ere dem levnede. Det er denne Opgave, som Daarevæsenet i andre Lande har stillet sig og mere og mere tilfredsstillende løst, efterhaanden som det er skredet frem til en fuldkomnere Udvikling: det er denne Opgave, en Frugt af ægte Humanitet, som fremstiller sig med stedse større Klarhed og mere bydende Nødvendighed for den nærværende Generation, saa at ethvert civiliseret Land med Tiden vil blive nødsaget til at løse den. Men som vi alt have seet, befinder Danmark sig i denne Henseende paa en Afvej. Det er alene lægevidenskabelige Indsigter i Sindssygdommene, som formaae at angive de rigtige Principer for Daarevæsenets Organisation; og da Ingen uden Lægerne kunne være i Besiddelse af den specielle Dannelse, som udfordres til at bedømme den indre Sammenhæng mellem de Afsindiges legemlige og sjælelige Sygdomstilstand, er heller Ingen uden de kompetente til at forestaae Behandlingen af disse Syge. Ikkedestomindre lader man det hertillands fornemmelig være sig magtpaaliggende, at bringe Politiets og Fattigvæsenets Grundsætninger i Anvendelse paa Forholdet i dets Helhed, og bliver staaende ved saadanne almindelige Foranstaltninger, som lade sig forene med allehaande kommunale Interesser, uden at Hensynet til de Afsindiges Helbredelse har kunnet erholde den behørig Overvægt. Da fremdeles lægevidenskabelige Indsigter ikke engang for Hovedstadens Vedkommende have erholdt den Berettigelse, som tilkommer dem i dette Anliggende, og i Provindserne saagodt som aldrig have været raadspurgte angaaende Ordningen af disse Forhold, der tvertimod bestandig have været, og endnu i den nyeste Tid*) udelukkende vedblive

*)Saaledes er den nye, med et Tvangs-Arbejdshus kombinerede Daareanstalt i Holbek opført, uden at nogen

Medicinalautoritet har haft Indflydelse paa Planen, og uden at Sundhedskollegiets Forestillin-

21

at være forbeholdt kommunale og juridiske Embedsmand indenfor de Grændser, de kommunale Interesser have afstukket, saa er det i Sandhed heller ikke til at indsee, hvorledes Daarevæsenet hos os skulde kunne svare til sin Hensigt. Thi naar den medfødte Tilbøjelighed til at bøde paa menneskelig Nød og Elendighed, som naturligvis Ingen vil frakjende hine Autoriteter, ikke understøttes af Sagkundskab, (og de Indsigter, hvorpaa det her kommer an, ligge aldeles udenfor disse Embedsmænds Fag), vil det altid beroe paa et Slumpetræf, om den griber de rette Midler; og da de økonomiske Hensyn til vedkommende Kommuner, som det er hine Autoriteters nærmeste Pligt at varetage, saa let komme i Strid med Daarevæsenets Øjemed, er der aabenbart al Sandsynlighed for, at dette maa forfejles, saa meget mere, som Ledningen af Anstalterne overalt er i de samme ikkesagkyndige Autoriteters Hænder, og vedkommende Læger saagodtsom allevegne befinde sig i en skjev Stilling til de Afsindige.

Det Synspunkt, vi her have angivet som det ene rigtige, vil nu ogsaa gjøre det endmere indlysende, hvor meget det danske Daarevæsen har maattet lide under den Mangel paa et naturligt og selvstændigt Princip, som har ledet til at tvinge det ind under Institutioner, hvor det ikke hører hjemme. Thi de Afsindiges Anbringelse i Tvangs- og Straffeanstalter er baade inhuman og uretfærdig, fordi de kun have Skinnet af moralsk Slethed, og deres Opsætsighed mod den lovlige Orden ikke er andet end en Virkning af blinde Naturkræfters Spil, og fordi deres Sammenblanding med Forbrydere og slette Subjekter strider imod den Agtelse for Ulykken, det Offentlige ligesaa lidt som den Private kan tilsidesætte uden at sætte en Plet paa sig selv. Den er fremdeles uhensigtsmæssig og skadelig, fordi den blotte Berøvelse af Friheden, naar den ikke udgjør et Led i en planmæssig Behandling, snarere egner sig til at forværre de Afsindiges Tilstand, end til at forbedre den; og fordi det ikke kan andet end krænke og opirre dem, at blive slaæde i Hartkorn med Samfundets Bærme.

ger i denne Anledning bleve tagne til Følge. Se Sundhedskollegiets Forhandlinger for 1844, S. 249.

22

Den er endelig overflødig, naar Daarevæsenet behandles fra sit naturlige Standpunkt, fordi dette netop udkræver saadanne Foranstaltninger, som kunne sikkre Politiets Øjemed det tilbørlige Hensyn, kun paa en humanere Maade, og som Middel til højere Formaals Opnaaelse. — De Afsindige henhøre heller ikke under Fattigvæsenet, fordi dette kun kan sætte sig den Opgave, efter strenge økonomiske Principer at afhjælpe Nød og Mangel, medens Daarevæsenet maa skabe Betingelser af en ganske anden Beskaffenhed. Det er unaturligt, at anbringe de Afsindige i Fattiganstalter, fordi de ikke altid ere fattige, og fordi disse som saadanne ikke kunne yde hvad de Afsindige behøve. Det er endvidere uhensigtsmæssigt. For Fattigvæsenet, fordi Sindsygdømmenes Natur gjør de Afsindige til besværlige Beboere af Fattigstiftelserne, og udfordrer Opoffrelser, som gribe forstyrrende ind i deres Økonomi og hele øvrige Virksomhed. For de Afsindige, fordi de Ulemper, de volde denne Institution, sædvanlig kastes tilbage paa dem selv, idet dels Fattigbestyrelserne let blive tilbøjelige til at betragte deres Anliggender som en Biting, der maa lempes efter Omstændighederne, dels Fattigstiftelsernes øvrige Beboere, forsaavidt de ikke ere skarpt adskilte fra de Afsindige, saa let og paa saa mange Maader kunne lade disse undgælde for de Ubehageligheder, Samlivet medfører; fordi Fattigvæsenets naturlige Grundsætninger i mange Henseender maae have en uheldig Indflydelse paa dem; og endelig fordi de ved deres Afhængighed af en ikkesagkyndig Bestyrelse unddrages den velgjørende Indflydelse af en sagkyndig. Det kan overhovedet ikke gjentages for ofte og for indtrængende, at Daarevæsenets ganske ejendommelige Natur gjør det umuligt at organisere det tilfredsstillende, naar det skal behandles som et Appendix til andre Institutioner; thi som saadant lader det sig aabenbart dog i det Allershøjeste ordne fyldestgørende i visse, med Hensyn til dets egentlige Formaal underordnede Retninger, hvorimod det Følgende vil vise, at en paa selvstændige Principer bygget Organisation, som

har sin Rod i den Erkjendelse, at Afsindigheden er en Sygdom, vil lede til langt mere fyldestgørende Resultater i enhver Henseende. Thi paa den ene Side udkræver de Afsindiges eget Tarv just saadanne Forholdsregler, som kunne

23

sikkre Opnaaelsen af de Øjemed, man hidtil har anseet for de væsentligste, idet det netop er den første Betingelse for en heldig Behandling, at de undrages fra al Berørelse med Omverdenen, og anbringes i Hospitaler, som paatage sig Formynderskabet for deres Handlinger og den umiddelbare Tilfredsstillelse af deres Fornødenheder. Og paa den anden Side er det klart, at hvorvel en Organisation af Daarevæsenet, som begunstiger de Afsindiges Helbredelse, kan være forbunden med temmelig betydelige Omkostninger, saa maa den dog ogsaa medføre større Fordele for det øvrige Samfund, end en Fremgangsmaade, som altid gjør det meget sandsynligt, at et Tilfælde af Afsindighed bliver en livsvarig Byrde for den Syges Nærmeste og for stedse berøver dem de Kræfter, han kunde have anvendt til deres Bedste. Hans Pund være nu stort eller ringe, saa har et Menneskes Fornuft dog ikke mindre en absolut Værdi, end — et Menneskeliv.

24

Andet afsnit.

Almindelige betingelser for dårebehandling.

Afsindigheden maa altsaa betragtes som en Sygdom, og enhver Behandling af Daarevæsenet, der ikke gaaer ud fra dette Synspunkt, vil mislykkes i sine Resultater, som den er urigtig i sine Forudsætninger. Men de Afsindiges Forfatning er alligevel helt forskjellig fra andre Syges: den er saa ejendommelig, at den fordrer ganske særegne Hensyn, baade for at skaffe dem en taalelig Tilværelse og for at aabne dem Udsigter til Helbredelse.

Det er allerede bemærket, at de Afsindiges Helbredstilstand langt fra altid er god; men deres Sygelighed viser sig dog paa en ganske anden Maade end hos andre Patienter, idet de legemlige Symptomer altid mere eller mindre træde i Baggrunden for de sjælelige, der altsaa spille den mest iøjnefaldende Rolle under de forskjelligste Former, og gjøre disse Mennesker saa byrdefulde og forstyrrende i det daglige Liv. Men allerede heri ligger der nu ogsaa en noksom indlysende Grund til det Mislige og aldeles Forfejlede i at forbinde Behandlingen af Afsindige med den af andre Patienter i almindelige Hospitaler og Sygehuse. Dette er rigtignok en Idee, som heller ikke er forbleven ubenyttet i Danmark, hvor man har maattet bøde paa Manglen af et selvstændigt Daarevæsen ved at stikke de Afsindige ind under de meest forskjel-

25

ligartede Institutioner; og Anstalterne i Nestved og Sorø afgive Exempler paa en saadan Kombination af Sygehus og Daarehospital. Men naar man blot har havt Lejlighed til at see Afsindige, behøves der virkelig ingen særegen Sagkundskab, for at indsee, at selv det simpleste Humanitetshensyn maa udelukke Tanken om en fælleds Behandling af disse to Klasser af Syge. Allerede den af de Afsindiges Uro, Støjen og Heftighed udspringende absolute Nødvendighed, af at indrette et fra de øvrige Sygestuer aldeles afsondret Locale for dem, henpeger paa det Unaturlige i en saadan Forbindelse, hvad der ogsaa bliver endnu klarere, naar man blot sammenstiller de allervæsentligste Fordringer til Daare- og Sygebehandling. Saaledes maa et Sygehus af mange Grunde ligge i en By, medens de Afsindige bedst og lettest behandles paa Landet. Andre Syge trænge til Ro og Hvile og legemlig Pleje: de Afsindige til Bevægelse i det Frie, Arbejde, Adspredelse, Opsyn og Disciplin, kort: til hundrede Foranstaltninger, som et Sygehus, der tillige skulde optage Afsindige og ikke rentud behandle dem som Stiftbørn, maatte paatage sig udelukkende for deres Skyld, og som det paa ingen Maade vilde kunne tilvejebringe uden en til det forøgede Patientantal aldeles uforholdsmæssig Forøgelse af sine Udgifter. Det næste Afsnit vil levere et Omrids af de væsentligste Fordringer, man nuomstunder maa

gjøre til en god Daareanstalt, og naar man der har seet, hvor himmelvid en Forskjel der er og maa være paa Livet i denne og det, som føres i et Sygehospital, vil man let indrømme, at en Forbindelse mellem Anstalter af saa forskjellig Natur aldrig kan være hensigtsmæssig. Hertil kommer endnu, at hvorvel de Afsindige trænge til Ligebehandling, saa følger deraf dog ikke, at enhver Læge, der kan tilfredsstille andre Syges Fornødenheder, ogsaa formaaer at gjøre de Afsindiges Trang Fyldest. Thi Lægen ved et Sygehus behøver naturligvis kun almindelig lægevidenskabelig Dannelse; men denne strækker ingenlunde til, naar Talen er om Sindssygdommenes Behandling, da den store Forskjel mellem de Afsindige og andre Patienter ogsaa udkræver ganske forskellige Kvalifikationer fra Lægens Side. Til at behandle hine efter rigtige Grundsætninger egner sig altsaa langt fra enhver duelig Læge; og det ikke alene

26

fordi dertil udfordres personlige Egenskaber, som ikke Enhver er i Besiddelse af; men ogsaa fordi Daarevidenskaben, skjøndt en Gren af Medicinen, dog ved Siden af den almindelige Lægedannelse fordrer et grundigt Studium af Hjælpevidenskaber, der ikke have umiddelbar Nytte for den sædvanlige Sygebehandling, samt en erfaringsmæssig Uddannelse for dette specielle Fag, som kun kan erhverves i Daarehospitalerne, og ikke i den practiske Skole, enhver Læge maa gennemgaae. Ligesom altsaa den mest udmærkede Medikus ikke kunde egne sig til at forestaae et Hospital for kirurgiske Sygdomme, naar han ikke tillige var Operator, saaledes vilde selv den dueligste Læge ikke være skikket til at overtage Behandlingen af Sindssygdommene, med mindre han ogsaa havde lagt sig specielt efter Daarevidenskaben. Men denne er nu af saa betydeligt et Omfang, at den ikke kan studeres tilgavns som blot Bifag for en Mand, hvis øvrige Forretninger maae optage det meste af hans Tid; og Behandlingen af mange Afsindige er et Hverv, der umulig kan røgtes samvittighedsfuldt, uden at tage samtlige hans Kræfter i Beslag. Sindssygdommene kunne derfor ikke godt tænkes optagne i andre Hospitaler, selv om der i de øvrige Punkter lod sig tage de behørlige Hensyn til de Afsindige, uden at den ene eller den anden Klasse af Patienter vilde blive Lægens Stifbørn. Den eneste Udvej til at undgaae dette, var at ansætte en særskilt Læge ved den isolerede Afdeling for Afsindige; men man fik da i Virkeligheden to i Væsen, Indretning og Tendents forskellige Hospitaler, hvis gjensidige Forbindelse, som enhver vilkaarlig Forening af uensartede Elementer, nødvendig maatte virke skadeligt paa begge: ikke at tale om, at Daareafdelingen i en saadan Forbindelse maatte give Slip. paa de Fordele, som en passende Beliggenhed, Størrelse og Bestyrelse kan yde i Behandlingen af de Afsindige.

Sammenholdt med hvad der i forrige Afsnit er sagt om Afsindiges Anbringelse i Fattigstiftelser, ville ovenstaaende Bemærkninger allerede være tilstrækkelige til at vise, hvad man maa dømme om den kgl. Resolution af 7de Juli 1840, i Følge hvilken Smaaanstalterne i Holbek og Sorø oprettedes, og den i Nestved udvidedes efter Konference mellem vedkommende Amtmænd, men uden

27

Medvirkning af sagkyndige Medicinalpersoner, samt om den sidste viborgske Stænderforsamlings Indstilling om Oprettelsen af flere Detentionsanstalter i Forbindelse med de jyske Hospitaler. Hin Resolution har ved at udvide det bestaaede unaturlige Forhold optraadt som en positiv Hindring mod hensigtsmæssige Foranstaltninger, idet det er klart, at disse desto vanskeligere ville lade sig iværksætte, jo større Opoffrelser der gjøres paa det bestående System. Jo mere dette ved deslige Skridt bliver sanktioneret af Regjeringen, desto mere ville ogsaa fremdeles de af ensidige kommunale Interesser og ikkesagkyndige Anskuelse udsprungne Bestræbelser for at fastholde det vinde i Sikkerhed og Selvtillid. De jyske Stænders Indstilling er et slaaende Exempel paa, hvad man kan vente sig, selv af den bedste Villie, naar den ikke understøttes af tilstrækkelige Indsigter. Den har ved at angive vedkommende Stiftelsers Midler og ikke de Afsindiges virkelige Trang som Maalestok for de forlangte Foranstaltninger, om just ikke med rene Ord erklæret, at man kun har anerkjendt de Afsindiges Berettigelse til at mættes med de Smuler, som falde fra de Riges Bord, saa dog tydeligt nok

viist, at man aldeles har miskjendt Daarevæsenets Værdighed som selvstændig Institution. Forsamlingen synes slet ikke at have tænkt sig, at der kunde reises Indvendinger mod det Princip, som ligger til Grund for dette Forlangende, at nemlig Daarevæsenet fremdeles skal behandles som Appendix til andre Institutioner; og som Forf. andetsteds (Ugeskrift for Læger, 2den Række, 1ste Bd. Nr. 17) udførligere har viist, vil denne Indstilling, om den tages til Følge, ufejlbarlig lede til et i det Enkelte utilfredsstillende og for det Hele fordærveligt Resultat. At det kun er de Uhelbredelige, der forlanges anbragte paa denne Maade, har saa meget mindre at betyde, som Distinktionen mellem Helbredelighed og Uhelbredelighed naturligvis er saagodtsom uden al praktisk Betydning i Jylland, hvor ingen Helbredelsesanstalter haves, og hvor man følgelig er nødt til at anbringe de Afsindige som man kan bedst, uden Hensyn til om de netop egne sig for en Detentionsanstalt eller ikke. Er altsaa de Afsindiges Optagelse i Sygehuse ligesaa forkastelig og uhensigtsmæssig som deres Henlæggelse i andre Fattig-

28

anstalter, bliver der ikke Andet for, end at stille dem under Forhold, der udelukkende ere beregnede paa deres ejendommelige Tilstand. Dette er saa meget mere uomgængelig fornødent, som deres Ophold i Hjemmet og i deres sædvanlige Stilling og Omgivelser er dem ubetinget skadeligt, i det mindste saalænge som der endnu kan være Tale om deres Helbredelse. Dette er en Sætning, som i fuldeste Maade har Erfaringen for sig; men da den almindelige Mening ikke altid er tilbøjelig til at anerkjende den, vil en udførligere Udvikling deraf her ikke være paa urette Sted. Hvad der bevæger de Afsindiges Paarørende, naar disse ellers have Noget tilovers for dem, til saa nødig at give dem fra sig, og gjør, at de heller finde sig i de ofte uforholdsmæssige Opoffrelser af Tid, Kræfter og Penge, som deres Behandling i Hjemmet gjerne medfører, end de bekvemme sig til at anbringe dem i de offentlige Anstalter, er dels Mistillid til disse, dels en velment Omhyggelighed for den Afsindige, der lader dem befrygte Virkningen af et saadant Opholdsted, saavel under som efter Kuren. Hvad den første Bevæggrund angaaer, da kan man under de nærværende Forhold desværre ikke ganske benægte dens Gyldighed, hvorvel det idet mindste for Bidstrupgaards Vedkommende er utvivlsomt, at Behandlingen der er langt at foretrække for Patientens Ophold blandt sine tidligere Omgivelser. Men under den Forudsætning, at et Daarehospital er hensigtsmæssigt indrettet, har Erfaringen paa det Bestemteste viist det Ugrundede i hin Bekymring for det Indtryk, Opholdet der kunde gjøre paa den Syge selv. Og hvorvel man desværre endnu ikke sjelden er tilbøjelig til at betragte den, der har gennemgaaet en Kur i en Daareanstalt, som om der hvilede en Skygge paa ham, fordi han har været erklæret for vanvittig, saa er dette dog aabenbart en Fordom, der dels vil svinde med en forøget Afbenyttelse af slige Stiftelser, og dels beroer paa en saa fuldkommen Mangel af sunde Begreber, at den tilvisse ikke fortjener at respekteres mere end enhver anden Fordom. Den Ømhed, som saaledes ofte bevæger en Afsindigs Nærmeste til at beholde ham i Hjemmet, kan altsaa med Føje stilles ved Siden af den, der undertiden afholder Forældre

29

fra at sende deres Børn til Fremmede og sætte dem under de Forhold, som bedst egne sig for deres Opdragelse og Udvikling. Hjemmet indeholder nemlig altid i større eller mindre Grad Elementer, som virke ugunstigt paa den Afsindige. Vexelvirkningen mellem Sjæl og Legeme gjør, at det ingenlunde altid er af materielle Aarsager, at Sindssygdommenes legemlige Grundvold udvikler sig: tvertimod er det som oftest en Blanding af Indvirkninger paa det Sjælelige og paa det Legemlige, eller, som det hedder, af moralske og fysiske Aarsager, som i Forening bringer Afsindigheden til Udbrud. Men endnu længe efter dens Udvikling vedblive gjerne hine moralske Aarsager at spille en betydelig Rolle som Grundlag for det Virvar af Forestillinger og som Tønder for det Oprør af Lidenskaber, der sædvanlig karakteriserer den Afsindige. Skjøndt nu ethvertsomhelst dybere Indtryk overhovedet er i Stand til at fremkalde Sindssygdommene, saa ere dog de Omstændigheder, der i denne Henseende hyppigst komme i

Betragtning, netop at søge i det huslige Livs mangfoldige Forhold, ligefra de egentlig saakaldte ulykkelige Familieforbindinger til de idelige smaae Rivninger, som Uoverensstemmelse i Karakteren saa let foraarsager, fra virkelig Mangel paa det Nødvendige til ugrundede Bekymringer for Udkommet, fra store huslige Vanheld til smaae daglige Ærgrelser, fra uforudseelige Ulykker til de Skuffelser, Livet altid medfører. Kort sagt: Modgang og Gjenvordighed i det daglige Liv af ethvert Slags, være sig nu virkelig eller indbildt, selvforskyldt eller ufortjent, lader sig hos de allerfleste Afsindige eftervise som mere eller mindre aabenbart medvirkende Aarsag til deres Ulykke. Men er nu Familielivet saa saare hyppigt Kilden til deslige Indflydelser, der endog ofte gjøre sig gjældende uden iøjnefaldende Misforhold eller bestemte Foranledninger, saa er det ogsaa indlysende nok, at Hjemmet – Skuepladsen for alle de Omstændigheder, der satte den syge Sindsvirksomhed i Bevægelse, hvor de fremdeles vedblive at udøve deres fordærlige Indflydelse, og hvor i det mindste Erindringen om formentlige eller virkelige Ulykker og Krænkelser idelig og idelig opripper Saar, der jo før jo heller burde læges – at dette Opholdssted, sig vi, netop af alle er det, som mindst egner

30

sig til at skaffe den syge Sjæl Ro og Hvile, og give dens Virksomhed en ny og sundere Retning. Nu er det vel sandt, at Hjemmet dog ikke altid indeholder Elementer, der have væsentlig Andel i den Afsindiges Ulykke; men selv i det fredeligste og lykkeligste Hjem, der besidder alle Betingelser for en harmonisk Udvikling af det sunde Sjæleliv, antager Forholdet dog et ganske andet Udseende, saasomt Forstanden forvirres, og Sindet tager en sygelig Retning. Thi de Afsindige kunne ikke omgaaes som andre Mennesker: de udkræve en særegen Forsigtighed og idelige Hensyn i det daglige Liv, som kun sjelden eller aldrig lade sig forene med billige Hensyn til de Sunde. Og i ethvert Fald mangle dog deres sædvanlige Omgivelser en væsentlig Betingelse for en rigtig Behandling, idet de ikke besidde Erfaring i at omgaaes disse Mennesker; hvilket ikke kan andet end afstedkomme daglige Misgreb, der engang begaaede ofte slet ikke staae til at ændre. Vel kan man sige, at denne Erfaring maa komme, efterhaanden som den Syge lægger sine Egenheder for Dagen; men det bliver da altid paa hans Bekostning at den maa erhverves, og desuden kommer den ikke saa let, som man skulde troe; thi den Afsindige er i Morgen ofte et ganske andet Væsen, end han var i Gaar; og den Maade, hvorpaa han kan tages med Fordel i Dag, vil maaskee om otte Dage slet ingen Virkning gjøre paa ham. Derfor seer man ogsaa næsten altid, at hans Omgivelser behandle ham uden Konsekvens og Sikkerhed. De miskjende Ytringerne af hans Afsind, og bedømme ham saaledes uretfærdigt: de anvende den Maalestok paa hans syge Tilstand, som hans sunde Væsen angiver, og naar de mærke, at den ikke mere passer, bliver deres Opførsel til en vankelmødig og planløs Experimenteren. Først vil man resonnerer sig tilrette med et Menneske, hvis Sygdom maaskee gjør ham aldeles uimodtagelig for Fornuftgrunde, og denne Bestræbelse leder ofte slet ikke til Andet end til at trætte, kjede og irritere ham. Man mærker, at man ikke kommer langt ad denne Vej, og forsøger at give efter; men rækker man ham først en Finger, har han grebet den hele Haand, inden man veed et Ord af det, og faaer han engang Tøjlen, kommer man snart til at bekjende, at han svinger et Scepter, som

31

Selv hensyn absolut byder at fratage ham igjen. Nu troer man at gjøre Fejlen god, ved at vise Strengthed; men i de allerfleste Tilfælde er ogsaa denne ilde anbragt, thi den forekommer ham gjerne som Vilkaarlighed eller som planmæssig Forurettelse, og bringer ham let til topmaalt Raseri eller nedsænker ham i en stump Trods, hvorefter man nu maaskee slet ikke mere er i Stand til at udrydde ham igjen, selv ved den største Mildhed og Venlighed. Medens Behandlingen i Hjemmet saaledes som oftest vakler frem og tilbage mellem ilde anbragt Moraliseren, ubetimelig Eftergivenhed og ligesaa utidig Strengthed, hænder det let, at den Syge, der gjerne har et meget skarpt Blik for sine Omgivers Svagheder, taber den Agtelse for dem, som alene kan vedligeholdes ved en fast og planmæssig Behandling, der paatvinger ham den uvilkaarlige Følelse af deres virkelige Overlegenhed: han skriver deres Usikkerhed og Føjelighed paa Frygtens, deres Overtalelser og Strengthed paa ond Villies Regning,

og bliver stedse mere utilbøjelig til at rette sig efter dem. Hans Omgivelser paa deres Side, som have udtømt deres Opfindsomhed til ingen Nytte, tabe omsider Taalmodigheden, og med den al den Holdning, deres Fremfærd hidtil kan have havt, og troe, at der slet intet Udkomme er med ham, medens Fejlen dog som oftest ligger i deres egen Uerfarenhed i Daarebehandlingen i Forening med Hjemmets Mangel paa alle de Betingelser, der udkræves, for at opnaae et gunstigt Resultat. Naar man nu hertil lægger alle de Misgreb, som mangen Gang hidrøre fra Venners og Bekjendteres velmente Indblanding i et saadant ulykkeligt Forhold, og blandt de simple Klasser fra Fordomme og Overtro, og naar man ved slige Lejligheder har seet, hvorledes den Afsindige, som i sin egen Sjæls-kraft har tabt sit naturlige Holdepunkt, snart drages hid, snart did i sin fortvivlede Griben efter den første den bedste Støtte, der bydes ham, saa kan man ikke undres over, at han stedse bliver mere sjælelig søndersplittet, og med raske Skridt gaaer sin Undergang i Møde. Grunden, hvorfor de Afsindiges Behandling i Hjemmet næsten altid maa mislykkes, er imidlertid ogsaa for en stor Del at søge i Sindssygdommens ejendommelige Natur. Det er nem-

32

lig ikke nok, at et saadant Menneskes Forestillinger ere forvirrede: hans hele Gemyt undergaaer næsten altid tillige en sygelig Forvandling, saa at han lægger Karaktertræk for Dagen, som vitterlig vare aldeles fremmede for hans sunde Tilstand, eller i det mindste tidligere laae ganske i Baggrunden af hans Sjæl. Blandt de for saagodt som alle Afsindige karakteristiske Egenskaber kommer deres Mistænkelighed mod deres nærmeste Omgivelser her fornemmelig i Betragtning. Et Menneske maa af Naturen være saa aaben som han vil: naar han mister Forstanden, fejler det ikke, at jo dette Træk udvikler sig i større eller mindre Grad. Det giver sig maaske ikke tilkjende som en flygtig Betragtning; thi mange Afsindige vise, som bekjendt, stor Færdighed i at skjule hvad der foregaaer i dem; men det findes dog saa at sige altid, selv hos dem, hvis Væsen mindst bærer Præget deraf; og hvor højt den Syge end tidligere kan have elsket sine Nærmeste, saa vælger dog hans Mistænkelighed netop snarest sin Gjenstand blandt disse, og gaaer som oftest ud over dem, der allermindst have fortjent det. Det er en Følelse, som ikke viger for Fornuftgrunde: tvertimod søger den med en mærkværdig Spidsfindighed Næring i tusinde Omstændigheder, som hos fornuftige Mennesker netop maatte bidrage til at udrydde den. Og destoværre mangler det i Hjemmet ogsaa sjelden paa Kjendsgjerninger, som Patienten med en saadan Tilbøjelighed kan føre sig til Indtægt. Thi i Almindelighed vil han ikke lade sig lede: Vanskeligheden i at styre ham med Fornuftgrunde frister saa saare let til smaae Bedrag og Nødløgne, som Omstændighederne aldeles kunne synes at retfærdiggjøre, og som i hans Hjem neppe heller ere til at undgaae. Men den Afsindige er snu: han mærker snart, at han bliver ført bag Lyset, og har nu i sine egne Tanker det soleklareste Bevis for et Væld af Intriger og Kabaler, der omspinder ham paa alle Kanter som et forlængst udkaaret Offer: han forbittres paa sine Nærmeste, fatter afgjort Nag og Uvillie imod dem; denne Følelse vækker andre beslægtede, og han er snart en Bold for Lidenskaber, som stedse finde forøget Næring i de Omveje, de tvinge hans Omgivelser til at gaae, og paa det mest trængende udkræve hans Bortfjernelse fra Hjemmet.

33

Den Afsindige miskjender fremdeles den Stilling, hans eget Jeg indtager i Verden. Den egoistiske Retning, al hans Digten og Tragten paa denne Maade faaer, gjør ham ubehagelig i det daglige Liv, bydende og lunefuld, og om han end ikke altid just lægger despotiske Tilbøjeligheder for Dagen, saa mangler han dog ikke lettelig et vist halsstarrigt Egensind, der ikke bøjer sig for Grunde, neppe nok for venlig Overtalelse. Det er altsaa absolut umuligt, at hans Omgivelser bestandig skulde kunne lade ham ubehindret følge sit eget Sind, hvis de ikke vilde opoffre dem selv uden Nytte, og udsætte ham for de umiddelbare eller middelbare Følger af hans øjeblikkelige Indskydelser. Man kommer følgelig ofte i den Nødvendighed, at modsætte sig hans ufornuftige Gjøren og Laden, og mere eller mindre at lægge Baand paa hans Handlinger eller hans Frihed. Men ligesom det nu er en ganske almindelig Erfaring, at Mennesket ofte paa ingen Maade taaler af sine egne, hvad han uden videre vilde finde sig

i af Fremmede, saaledes er i Reglen heller Ingen mindre i Stand til at bevæge en Afsindig til at gjøre dette eller lade hint, end netop hans Paarørende. Den naturlige Overvægt, som et eller andet Medlem af Familien maaskee tidligere kan have havt over den Syge, stiller strax denne i en vis Opposition til ham, og gjør sædvanlig snart en saadan Slægtning til Gjenstand for hans afgjorte Uvillie og Mistænksomhed. Hjemler nu den Afsindiges Stilling ham ovenikjøbet en overordnet Plads og Stemme i hans huslige Kreds, eller har han under sin Sygdoms gradvise Udvikling og ved sine Omgivelsers Føjelighed uformærkt vundet et vist Herredømme over dem, inden han endnu er kommen til det Punkt, hvor sund Fornuft forbyder at finde sig længer i Alt, saa vil det heller ikke fejle, at jo enhver Modsigelse, enhver Hindring, enhver Bestræbelse for at lede ham, trods al mulig Forsigtighed bliver til ny Næring for hans Bitterhed og Nag mod sine Omgivelser, eller giver Løsenet til heftige Optrin, hvor hans ubændige Lidenskaber gjenembryde enhver Skranke. Opholdet i Hjemmet skader altsaa den Afsindige, idet han der befinder sig under Forhold, der enten have bidraget til at fremkalde hans Sygdom, eller i ethvert Fald ere mere egnede til

34

at vedligeholde, end til at hæve den. Det skader, fordi hans Omgivelser der mangle Erfaring i at omgaaes Afsindige, misforstaae de usædvanlige Yttringer af hans sjælelige Liv, behandle ham uden Sikkerhed og Plan, og ofte lade sig mere beherske af ham, end han af dem; medens hans Selvtillid og Egenraadighed tiltage i samme Grad, som hans Agtelse for dem aftager. Det skader endelig, fordi Hjemmet aldrig formaaer netop at sætte ham under de Forhold, som hans Sindsforfatning til enhver Tid udkræver, hvis Øjeblikket skal benyttes til at bearbejde ham fra enhver Side, som just er tilgængelig. Selv om man til Fordel for Hjemmebehandlingen vilde beraabe sig paa de enkelte Exempler, der vel kunne lade sig opdrive paa Helbredelse under saadanne Omstændigheder, maa man dog ikke overse, at disse i Virkeligheden ene kunne tilskrives Naturens ofte alle Hindringer trodsende Kraft, ligesom man ogsaa maa indrømme, at Sandsynligheden for et heldigt Udfald altid maa være saare ringe under saadanne Forhold. Men allerede dette er et meget vægtigt Argument for aldeles at bryde Staven over en Fremgangsmaade, der selv Intet kan udrette, og ovenikjøbet hindrer en planmæssig Behandling under gunstigere Omstændigheder.

Overhovedet vilde mangan Afsindig staae til at redde fra den visse Undergang, han ellers gaaer i Mode, dersom hans Nærmeste blot vilde anerkjende den afgjørende Vigtighed af at modarbejde Sindssygdommene i Tide, og at begynde en rationel Behandling, inden det er for sildigt. Det er nemlig en aldeles sikker Erfaring, at jo længere Tid der forløber fra Afsindighedens første Begyndelse, indtil den Syge kommer under en planmæssig Kur, desto større Fare er der for, at han aldrig erholder Fornuftens Brug igjen. Rigtignok ere Lægerne ikke ganske enige om, hvor stort et Antal af de Afsindige der kan helbredes, naar Sygdommen ikke har varet længe; men om man end vil antage de engelske Lægers Mening, at omtrent 90 Procent skulde staae til at redde, naar Behandlingen blot bliver begyndt kort efter at Afsindigheden er opstaaet, for at beroe paa en mindre nøjeregnende Bestemmelse af hvem der kan ansees for helbredet, saa er dog saa meget vist, at der i det Hele lader sig udrette destomindre for disse Patienter,

35

jo sildigere de komme under en rationel Behandling. For at oplyse dette med et Exempel, der just ligger Forf. for Haanden, opnaaede Daareanstalten Winnenthal i Würtemberg i Aarene 1840-43 blandt de Afsindige, som optoges, inden Sygdommen var over 1/2 Aar gammel, gunstige Resultater hos 84 Procent, hvoraf de 68 helbrededes fuldstændigt. Blandt dem derimod, hvis Sygdom ved Indlæggelsen var fra 1/2 til 1 Aar gammel, fik man kun gunstige Resultater hos 63 Procent, hvoraf ovenikjøbet kun 35 helbrededes fuldkomment. Blandt dem endelig, som havde været afsindige over 1 Aar, inden Kuren begyndtes, saa man vel endnu Frugter af Behandlingen hos 58 Procent; men deraf helbrededes ikke mere end 17 fuldstændigt. Hvor fordærligt man overhovedet i de Lande, som have et velorganiseret Daarevæsen, anseer Opholdet i Hjemmet for at være, og hvor vigtigt at modarbejde

sin Tilbøjelighed til at nøle med Anbringelsen i et Daarehospital saa længe som muligt, kan blandt andet sees deraf, at man i Baden har forpligtet Anstalten Illenau til at give enhver Fattig, der indlægges inden hans Sygdom er 1/2 Aar gammel, fri Behandling og Forplejning i de første 6 Maaneder, af Kuren. Dette er altsaa et Slags Præmie for en betimelig Afbenyttelse af Anstalten, som upaatvivlelig er ligesaa meget i dennes, som i det Offentliges og Humanitetens Interesse. Hvad der ovenfor er indvendt imod Opholdet i Hjemmet, gjælder for største Delen og saa om al anden privat Daarebehandling, hvorvel man unægtelig stundom seer den blotte Forandring af Omgivelser og Opholdssted frembringe en temporær Bedring. Den Fremgangsmaade, der paa mange Steder i Landet anvendes (se Hübertz p. anf. St. S. 28—31 og i Dansk Folkeblad 1844, Nr. 29), naar man enten ikke kan, eller ikke vil indlægge de Afsindige i Anstalterne, viser noksom, hvor uforenelig den private Behandling blandt de lavere Klasser er med sund Fornuft og simpel Følelse, end sige med Hensyn til de Afsindiges Vel*). At anbringe dem som Pensionærer i Familier, hvor

*Det er iøvrigt Noget, som enhver Læge kan bekræfte, der har været nødt til at behandle Afsindige i private Huse, hvor Omstændighe-

36

de i det mindste ikke savne en human Medfart, er vel egentlig den Fremgangsmaade, som mindst strider mod det mere dannede Publikums Følelser, og de mere Formuende ere ogsaa ret tilbøjelige til at vælge denne Udvej. Imidlertid er det naturligvis ogsaa kun disse, der kunne benytte den, ikke at tale om Vanskeligheden i at finde selv de uundværligste Betingelser for en virkelig Behandling i private Huse, der dog altid frembyde flere eller færre af Hjemmets ovenberørte Ulemper; thi det gjælder her ikke blot om at Vedkommende kunne finde sig i de Ubehageligheder, hvis Omfang man først lærer at kjende, naar man har en saadan Patient i Huset, ikke blot om at Familiens Medlemmer og Tjenestefolk kunne træffe den rigtige Maade at tage den Syge paa, og formaae at vise den Blanding af Kjærlighed og Fasthed, der saa sjelden findes i Forening, ikke blot om at tilvejebringe manglede Betingelser med Hensyn til Beskæftigelse, Omgang, Adspredelse og meget Andet: det gjælder ogsaa ofte om at Familien kan og vil give Slip paa Hjemmets Fred og Hyggelighed, og omkalfatre hele sit indre og Ydre Liv i Overensstemmelse med den Syges Tarv. Selv altsaa om den Afsindiges Familie ingen Bekostning skyer, selv om det Hus, der modtager ham, har den bedste Villie, og selv om der kan tilvejebringes en virkelig kyndig Ledelse af Behandlingen, maa man dog i Almindelighed erklære slige Arrangements, saalænge Patienten ikke ligefrem er uheldelig, for mislige Experimenter, der kun kunne retfærdiggjøres ved de bestående Anstalters mangelfulde Beskaffenhed, og i intet Fald ere at foret(r)ække for Anbringelsen i velindrettede Hospitaller. Efter hvad der i det Foregaaende er udviklet, henvises man altsaa nødvendig til den Fremgangsmaade, Theorien erklærer for

derne ikke tillod ham at beherske Forholdene. Der er virkelig Intet mere sørgeligt og nedslaaende end at være Vidne til, hvorledes et Menneske, der i og for sig ingenlunde er uden Redning, mangen Gang alligevel gaaer den visse Undergang i Møde, ene og alene fordi enhver Bestræbelse til hans Bedste strander paa Fordom, Selvklogskab og Ligegyldighed, ja undertiden paa det som er værre.

37

den hensigtsmæssigste og Erfaringen for den ene rigtige, nemlig Anbringelsen i særegne Anstalter, som udelukkende ere beregnede paa at optage Afsindige; og vi skulle nu foreløbig i al Korthed udvikle Hovedtrækkene af den Methode, hvorved det i Daareanstalterne bliver gjørligt at helbrede disse Patienter, eller i det mindste forskafe dem en Tilværelse, der ikke blot kan sikkre dem mod Mangel, men hvor de sjælelige Kræfter, som ere dem levned, saavidt muligt kunne frugtbargjøres for Livet. Den første Betingelse for en rationel Behandling af den Afsindige, som allerede er givet ved hans Henbringelse til et Daarehospital, er naturligvis at unddrage ham for den fortsatte Indvirkning af de Omstændigheder, som dels have fremkaldt, dels vedligeholdt hans Sygdom, og at afskjære ham fra

alle de Midler, hvormed han hidtil har næret sine sygelige Forestillinger, Tilbøjeligheder og Lidenskaber. Først da, vil man let indsee, kan der være Tale om en egentlig Kur; og denne bliver da at gennemføre i en dobbelt Retning. Den legemlige Sygdomstilstand, som ligger til Grund for Afsindigheden, maa nemlig bekæmpes efter almindelige lægevidenskabelige Regler (physisk Behandling); men paa den anden Side er det ikke mindre nødvendigt, at arbejde paa at give Patientens hele Sjæleliv en naturligere Retning. Dette skeer nu ved den moralske Behandling, som virker middelbart (indirekte), gennem Aanden og Totalindtrykket af de nye Forhold, som omgive ham i Anstalten, og ved den Indflydelse, som den pludseligt forandrede Livsorden i Forbindelse med en fast og konsekvent Leveplan, der udgjør et organisk Led i en fornuftig Tingenes Orden, ikke vil undlade at udøve: dels mere umiddelbart (direkte), ved at bearbejde de Sjæleevner, som endnu ere modtagelige for en speciellere Paavirkning. Den moralske Behandling bestaaer væsentlig i et af Humanitet og fornuftig Kjærlighed gennemtrængt, med Alvor og Fasthed overholdt, og paa den Enkeltes Individualitet nøje beregnet Opdragelsessystem, som først og fremmest berører Patienten den tøjleløse Naadighed over sine Handlinger, og nøder ham til at finde sig i de Indskrænkninger, hans nye Opholdssteds Love udkræve, og til i Et og Alt at rette sig efter en højere Fornufts uindskrænkede Bydende.

38

Det er til denne Ende nødvendigt, at hans Liv, der hidtil sædvanlig har varet adspaltet i de forskjelligste og planløseste Retninger, eller med sygelig Ensidighed opoffret til ufornuftige Formaal, omreguleres til en fast Plan, som i ethvert enkelt Tilfælde bliver at bestemme efter hans naturlige Karakter, hans Stand, Tilbøjelighed og Evner, og hans Sygdoms ejendommelige Beskaffenhed. Han maa fremdeles efter Omstændighederne omgives med Indtryk, som kunne egne sig til at trænge ham tilbage i sig selv, hvis hans Jeg er ligesom i Begreb med at adspaltes under rastløs Omflagren mellem forvirrede Forestillinger og Planer; eller til at lede hans Sjælsvirksomhed udefter, ifald han er sunken sammen i dump Grublen og Rugen over sig selv; eller til at gjengive ham den Selvtillid og Fortrøstning, det Haab og Mod, hans tidligere Stilling mangan Gang kan have berøvet ham; eller til at overbevise ham om Nødvendigheden af at underkaste sig den Disciplin, han seer at gjælde for sine nye Omgivelser, hvis Grundtræk er Fornuft, Billighed og Humanitet, og som i den Kjærlighedens Aand, der bør lyse gennem de mindste Enkeltheder af en saadan Anstalt, gaaer ud paa atter at opvække hans næsten altid tabte Sands for Orden, Maadehold og Selvbeherskelse. Og denne Nødvendighed vil han her saa meget lettere bøj sig for, som han nu ikke længer kan beherske sine Omgivelser, men seer sig hensat paa et Sted, hvor man hverken lader sig skræmme af hans Trusler eller taber Fatningen over hans Indfald, men hvor han føler sit Egensind strande paa en højere, fornuftig Villie. Hans nye Opholdssted maa som fælles Maal for dets Beboeres Virksomhed vise ham en fast, fornuftmæssig, og baade til det Heles og den Enkeltes Tarv sigtende Plan, hvori ogsaa hans hele Liv bliver optaget som Led; men hvis egentlige og højere Øjemed imidlertid maa være at give hans sygelige Sind en ny Retning og hans forvirrede Tanker en fast og fornuftig Gjenstand ved Hjælp af en efter hans sjælelige og legemlige Forfatning nøje afpasset Beskjæftigelse, der dog altid saavidt muligt bør være af den Natur, at den tillige viser sig som en almennyttig Stræben og til Bedste for den lille Verden, hvoraf han nu er Borger, og hvis Interesser følgelig falde

39

sammen med hans egne. Han maa anvises til Arbejde ved dertil instruerede Personer, som anspore ham til Flid ved venlig Overtalelse og Opmuntring; hans Kappelyst maa vækkes ved Exemplets Magt; hans Bestræbelser maae finde deres Vederlag i smaa Begunstigelser, opmuntrende Adspredelser, og andre passende Belønninger; hans Dovenskab, Gjenstridighed og Trods maa overvindes ved kjærlige Forestillinger, jevn og fast Behandling, eller alvorlige Paamindelser, og, hvis det er uundgaaeligt, ved humane Straffe, der mest bestaae i Indskrænkning af Friheden eller i Unddragelsen af andre Bekvemmeligheder og Behageligheder, og saavidt muligt udspringe af Forseelsens egen Natur, saa at

de ikke faae Skin af Vilkaarlighed, men ligefrem følge af Aanden i den almindelige Lov, som er lige for alle Anstaltens Beboere og som maa håndhæves med en ubøjelig Fasthed, – Straffe altsaa, der ere retfærdige og lemfældige nok til ikke at kunne irritere, der respektere Patientens naturlige Følelse, tiltale de sunde Sider, af hans Sjæel paa en fornuftig og indlysende Maade, og saaledes staae i Harmoni med det humane Præg af hele den øvrige Behandling. Paa denne Maade trænger Anstalten lidt efter lidt den Afsindiges sygelige Sindsforfatning tilbage; men under denne Bestræbelse er det ikke mindre dens Opgave, at pleje og fremelske de sunde Ytringer, som selv det mest forstyrrede Sjæleliv aldrig undlader at lægge for Dagen og som stedse frembyde en eller anden Traad, der med Fordel kan benyttes til at knytte den Syge til en fornuftig Tingenes Orden. Til den fuldstændige Opnaaelse af dette Øjemed er det nu ingenlunde nok at Daareanstalten betjener sig af de mere eller mindre tilfældigt forhaandenværende Omstændigheder, som kunne begunstige denne Bestræbelse: den maa tillige søge, saavidt muligt af sit eget indre Liv at udvikle netop saadanne selskabelige almindelige Betingelser og Forhold, som i denne Henseende bedst konvenere Sinds sygdommens forskellige Former og Patienternes Stand og Stilling: den maa af al Magt lægge det an paa at kunne tilfredsstille sine Patienters individuelle Trang med Hensyn til Omgang, Fornøjelser, legemlig og aandelig Sysselsættelse, o. s. v., ved allehaande Foranstaltninger og Apparater, der ofte ved første

40

Øjekast kunne see ud som Overflødighed og Luxus, men i en kyndig Haand kunne blive kraftige Midler til Helbredelse: den maa endelig være i Stand til at byde sine Syge den nødvendige Lejlighed til at give den tilbagevendende Sjælesundhed Sammenhold og Fasthed ved alle de Hjælpemidler, som Fornuft og Religion have givet Menneskene i Hænde til at befæste Aandens Herredømme over Tilfældighedernes Spil.

Man vil heraf skjønne, hvor langt det er fra, at Livet i en saadan Stiftelse nødvendig maa være strengt, alvorligt og frastødende. Vel betragter man den gjerne som et Sted, hvor ingen Tilfredshed kan have hjemme; og tilvisse er Livet i en af vore provindsielle Smaaanstalter saa sørgeligt, at den offentlige Menings Fordømmelse maaskee ikke engang træffer dem haardt nok; men dette er kun en Følge af deres uhensigtsmæssige Beskaaffenhed. I en velindrettet Daareanstalt kunne de Syge nok have mangt et bittert Øieblik; thi det er Alvor med det Liv, den lader dem føre; men Fornuft og Kjærlighed er dog den ledende Tanke, Sjælero og Tilfredshed den Frugt, dens Beboere høste af Opholdet. Her som overalt kan den Afsindige vel fra Begyndelsen føle sig ulykkelig, see Fjender og Forfølgere i ethvert Menneske, ligge i Krig med sine Omgivelser, og udgyde Gift og Bitterhed over dem. Men kronens Behandlingen med Held, da er det smukt at see, hvorledes Følelsen af det virkelige Forhold gaaer Haand i Haand med den opvaagnende Fornuft, hvorledes Rekonvalescenten i Erkjendelsen af sin Uret stedse slutter sig nærmere til sine Læger og Oppassere, og skjænker selv dem, han tidligere har været ubilligst imod, tifold Hengivenhed; hvorledes han omfatter sine forrige Ulykkesfæller med Deltagelse og Kjærlighed, og i levende Taknemmelighed for den Velgjerning, der er beviist ham, ofte lever sig saa ganske ind i Hospitalets Forhold, at han der føler sig fuldkommen som hjemme, og tilsidst kun med en vis Vemod og Ængstelighed igjen forlader den Havn, hvor han atter fandt den bedste Del af sit Jeg. En god Daareanstalt er altid Gjenstand for dens helbredede Patienters Kjærlighed, og vil stedse lade dem medtage flere venlige end bittre Erindringer.

41

Tredie afsnit.

Om Helbredelsesanstalter.

Daareanstaltens Opgave er ligesaa vanskelig at gennemføre, som dens Maal er højt og Opoffrelser værdigt. Det Omrids, som i Slutningen af forrige Afsnit blev givet af den methodiske Fremgangsmaade ved de Afsindiges Behandling, vil have viist, at et Daarehospital umulig kan udvikle en fri og gavnlig Virksomhed, uden ved Hjælp af bestemte Kræfter og under visse Forhold; og det er følgelig klart, at lagttagelsen af alle de Betingelser, som kunne begunstige Behandlingen, ikke er mindre vigtig,

naar man vil oprette en saadan Anstalt, end Tilvejebringelsen af de fornødne Pengemidler. Vi skulle nu udvikle de fornemste Grundsætninger, der i denne Henseende komme i Betragtning, saadanne som de kunne ansees for faste og prøvede Resultater af Erfaringen i de Lande, hvor man ikke har troet at kunne stille Humanitetens Fordringer paa de Afsindiges Vegne saalænge i Bero, som hos os, og forsaavidt som et større Publikums Anerkjendelse kan være af Vigtighed for Sagen, idet vi foreløbig nærmest have saadanne Anstalter for Øje, som kun tilsigte deres Patienters Helbredelse. Hvad nu for det Første Beliggenheden angaaer, da er det vist, at i en By vil et Daarehospital altid møde store

42

Hindringer for sin Virksomhed. Det vil der ikke være i Stand til behørig at udelukke de Afsindige fra ethvert Samkvem med Uvedkommende, eller til at blive uindskrænket Herre over deres Levemaade og Omgivelser. Især i en større By vil der blandt Patienterne altid være flere af dennes Beboere, hvis Lokalkundskab i Forbindelse med deres Paarørendes Nærhed vil gjøre det umuligt at iværksætte den fornødne Afsondring fra de vante Forhold, uden at anvende betydelig Indskrænkning af den personlige Frihed; thi det er karakteristisk for den Afsindige, at hans Hu saa at sige altid staaer til Hjemmet, saasnt han er fjernet derfra. Desuden vil i saadanne Tilfælde Bevidstheden om ej at være ret langt fra sine Nærmeste ogsaa i mange andre Henseender indvirke forstyrrende paa Behandlingen. Den blotte Nærhed af det bevægede Byliv er overhovedet en rig Kilde til Ulemper. Patienterne faae Lyst til at komme i Berørelse dermed, snart paa den ene, snart paa den anden Maade: i Dag ville de aflægge eller modtage Besøg, i Morgen tage Del i dette eller hint. Man kommer hvert Øjeblik i den Nødvendighed, at afstaae deslige Forlangender: det uopfyldte Ønske foregår Begjærligheden efter den forbudne Frugt, og vækker Utilfredshed og Mismod. Patienterne fristes altfor let til at overtræde Reglementet: dette maa derfor idelig og idelig bringes i Erindring; men idet Lægen og Opsynspersonalet saaledes bestandig maa være dem imod, antager det hele indre Liv i Anstalten uformærkt et alvorligt strengt Anstrøg, som ingenlunde er ønskeligt. Man kan i en Kjøbstad ikke engang fuldkomment afsondre de Afsindige fra Omverdenen. Oppassernes uundgaaelige Berørelser med Byens Indbyggere ere allerede til Hinder derfor, og give saare let Anledning til skadelige Konnexioner for Patienterne. Det vilde ikke engang hjælpe at anlægge en saadan Anstalt i Udkanten af en By; thi Kjøbstadlivets Tummel og Travlhed udstrækker sig saa langt udenfor Gader og Stræder, at man dog ikke vilde undgaae Virkningen deraf. Lod der sig end maaskee paa denne Maade tilvejebringe en tilstrækkelig Isolation af hele Anstaltens Territorium fra Uvedkommende, saa behøvedes der dog ikke meer end en Udvidelse af Byen, for atter at tilintetgøre denne Fordel; ja Opførelsen af blot et eneste Hus, som behør-

43

skede Hospitalets Terrain, kunde afstedkomme følelige Ulejligheder. For at bøde paa Alt dette, maatte man da tage sin Tilflugt til en strengere Disciplin, og formindske det almindelige Spillerum for Patienternes personlige Frihed; men ikke at tale om, at en fornuftig Daarebehandling aldrig bør indskrænke denne mere end højst nødvendigt, vilde man meget fejle ved at undervurdere den Indflydelse, slige Forholdsregler kunde have paa de Afsindiges Velbefindende og Tilfredshed. Thi de Indskrænkninger, Kjøbstadbeliggenheden nødvendig maatte med føre, vilde udstrække sig til mange Gjenstande, der vel kunne synes ubetydelige, men gribe saa dybt ind i Patienternes daglige Liv, at de faae en ikke ringe Vigtighed. Det vil saaledes bestandig være misligt, for ikke at sige ugjærligt, i en Kjøbstad at føre dem udenfor Anstaltens Enemærker. Noget som de Afsindige dog næsten altid sætte saa stor Pris paa, at Udsigten dertil bevæger dem til at tage sig sammen. Ja ofte vil det ikke engang gaae an at lade dem tumle sig frit indenfor Hospitalets egne Indhegninger, uden at gjøre dem til Gjenstand for udelikat Nyfigenhed og for en Byssladder, der er ligesaa saarende for mange af de Afsindige og ubehagelig for deres Slægt og Venner, som uforenelig med Anstaltens Pligt, at vaage over den Agtelse, der altid tilkommer Ulykken. Det var vistnok meget tænkeligt, at et saadant Hensyn

alene kunde afholde de højere Klasser, hvis Patienter dog vilde være de mest indbringende, fra at benytte et Hospital med en saadan Beliggenhed. – Endelig var det maaskee heller ikke uden Betydning, at den umiddelbare Nærhed af en Daareanstalt kunde være Kjøbstadens Indbyggere, idet mindste de nærmeste Naboer, pinlig og generende.

Hertil kommer endnu, at en saadan Anstalt nødvendig maa blive uforholdsmæssig kostbar i en Kjøbstad, dels fordi den altid behøver en meget stor Byggegrund, dels formedelst alle Livsfornødenheders Dyrhed. Selv om Kjøbstadbeliggenheden lod sig forbinde med et Avlsbrug, som kunde producere en Del Nødvendighedsartikler, vilde det dog altid medføre store Ulejligheder saaledes at føre en ikke ubetydelig Landøkonomi i Byen; og var Hospitalet henvist til en saakaldet Kjøbstadhusholdning, vilde det bestandig være i Forlegenhed med at sysselsætte sine Patienter, i

44

hvilken Henseende den store Nærhed af Mennesker og andre Forstyrrelser endog for største Delen vilde forspilde Nyttens af et Avlsbrug, om et saadant ogsaa lod sig tilvejebringe.

De Misligheder, vi her have nævnet, gjøre sig mere eller mindre gjældende overalt, hvor man behandler Afsindige i Byerne. I Baden blev denne Omstændighed endog af saa uheldige Følger, at man maatte beqvemme sig til meget betydelige Opoftrelser, for at raade Bod derpaa. Man havde i 1826 forlagt de Afsindige fra en slet indrettet Anstalt i Pforzheim til Heidelberg. Men allerede Aaret efter indsaae man sit Misgreb; thi med den tiltagende Freqvents kunde Hospitalet hverken skaffe den fornødne Plads i eller udenfor Huset, da Beliggenheden ikke tillod en Udvidning af Lokalet; og saaledes hensygnede Stiftelsen, hvorvel den i andre Henseender var meget rundelig udstyret, i flere Aar under Trykket af en Beliggenhed, som daglig udsatte den for skadelige Indflydelser, til man omsider besluttede sig til at begynde forfra, og anlagde en aldeles ny Anstalt (Illenau) en halv Mil Vej fra Flækken Achern.

Alle de ovenberørte Ulemper undgaaes nemlig ved at opføre Hospitalet paa Landet og tillægge det en Jordlod, som i det mindste formaaer at producere en Del af dets Forbrugsartikler. Paa denne Maade bliver det billigere at anlægge, da en tilstrækkelig Byggegrund vil kunne erhverves for bedre Kjøb paa Landet end i en By. Vel kunde maaskee Landejendommenes høje Pris nuomstunder vække Betænkeligheder mod denne Paastand for Danmarks Vedkommende; men den saare betydelige Plads, en Daareanstalt nødvendig maa have til Bygninger, Gaardsrum og Haver i sin umiddelbare Nærhed, turde dog alene være i Stand til at gjøre det første Anlæg i en Kjøbstad endnu kostbarere: ikke at tale om, at et Punkt af saa afgjørende en Vigtighed under ingen Omstændigheder bør gjøres afhængigt af økonomiske Grunde. Dernæst vil Arbejdskraften og tildels Materialerne være billigere paa Landet; og i ethvert Fald er det ustridigt, at Anstalten maa kunne føre sin Husholdning med færre Omkostninger, naar den selv producerer en Del af sine vigtigste Fornødenheder. Embedsmændenes og Betjentenes Gager behøve paa Landet vel heller ikke

45

at være fuldt saa høje som i Kjøbstaden, da Landlivet ogsaa for dem medfører økonomiske Fordele, og da Lønnen for en Del kunde bestaae i Naturalier og andre Emolumenter, der ikke kræve nogen direkte Forøgelse af Pengeudgifterne. Og endelig ere de Fordele, som en landlig Beliggenhed har for Patienterne, og følgelig for Anstaltens egentlige Øjemed, i den Grad overvejende, at enhver anden Betænkelighed maa forsvinde ved Siden af dem. Et langt større Flertal af de Syge vil her i ethvert Fald fjernes længere fra deres Hjem: Afsondringen fra alle de Indflydelser, der ere dem saa fordævelige, lader sig her udføre fuldstændigt, uden flere Indskrænkninger i Friheden, end deres Tilstand i og for sig maatte udkræve. Ikke nok, at Patienterne her hverken ere udsatte for at saares af nysgjerrige Blikke, eller med det travle Kjøbstadliv for Øje og Øre bestandig mindes om, at de ere Friheden berøvede, og idelig ligesom paatvinges en Sammenligning, der kun kan virke nedtrykkende paa deres Sind, vil en venlig Beliggenhed paa Landet være dem velgjørende i mange Henseender. Her behøve ingen høje fængselsagtige Mure at stille sig fjendtligt mellem den frie Verden og Stiftelsens snevre

Enemærker, som alene derved kunne blive et trykkende og uhyggeligt Opholdssted: en bred Grav, et Stakit eller en tæt Tjørnehække, som omgiver Haverne og spadseregangene nærmest omkring Anstalten, er fuldkommen tilstrækkelig til at afskjære Patienterne fra al Kommunikation med Omverdenen, næsten uden at de selv mærke det, og i ethvert Fald uden uvilkaarlig at indbyde til nedslaaende Betragtninger. Bygningerne selv, fritliggende, i en smuk og grandios Stil, som endmere hæves ved Anlæggene udenomkring dem, kunne her ved deres Størrelse og Beliggenhed forene det Imposante med det Venlige, og ved deres Totalindtryk alene bidrage meget til at forsone Patienterne med Opholdsstedet. Her behøver Udsigten ikke at være begrændset af Nabohusenes Mure og Tage, men formaaer maaskee endog at bidrage saare meget til at oplive og forfriske Sindet. Anstalten vil ikke mangle Plads, hverken i eller udenfor Huset. Lyse, rummelige Gaarde kunne yde de mere Urolige en tilstrækkelig Tumbleplads, medens de rolige Patienter i Haverne ville finde en behagelig Sysselsættelse,

46

som netop egner sig fortræffeligt for Afsindige; og Landluftens velgjørende Indflydelse vil ikke undlade, at vise sig paa deres Helbred. I det Hele frembyder Landlivet ganske af sig selv en Mængde Elementer til de Afsindiges Helbredelse, som Kjøbstadlivet aldeles ikke formaaer at fremtvinge. Det er alt bemærket, at Daareanstalten med sine Patienters Helbredelse som egentligt Maal stadigt for Øje, altid saavidt muligt bør benytte deres Virksomhed som Led i en til det fælleds Tarv sigtende Plan; men denne Idee lader sig lettest og fuldkomnest udføre i en større Land-husholdning, der baade udfordrer saa mange Hænder til Jordens Dyrkning og Produkternes Bearbejdelse, at der ikke lettelig nogensinde vil mangle Sysselsættelse, og tillige frembyder saa forskellige Arter af Arbejde, at en dygtig Ledelse saa temmelig vil være i Stand til at løse den i og for sig selv ikke lette Opgave, at anbringe de enkelte Patienter netop paa den Maade, som passer sig bedst for deres individuelle Evner og Tilstand. Det er nemlig ingenlunde nok, at tilvejebringe legemligt Arbejde for dem, hvilket endelig ikke var saa meget vanskeligt, naar man kunde lade sig nøje med unyttige Bestillinger, og f. Ex. lade dem grave en Grav i Dag, og kaste den til i Morgen, som man i sin Tid maatte hjælpe sig med i Daareafdelingen af Chariteehospitalet i Berlin. Det Hensigtsløse i en saadan Beskæftigelse vilde snart gjøre den latterlig og foragtelig i Patienternes Øine. Man maa derfor sætte dem i en Virksomhed, hvis Fornuftmæssighed og Nytte de kunne indsee, hvis Resultater de kunne glæde sig til, hvis Frugter de saavidt muligt selv kunne nyde godt af, og som følgelig kan give deres Tanker en fornuftig Retning, fængsle deres Tilbøjelighed, forskaffe dem sunde Interesser, og give hele deres Tilværelse et frist og naturligt Sving. Men medens alt dette lader sig udrette ved Hjælp af et større Avlsbrug, fordommer Kjøbstadbeliggenheden dem næsten uundgaaelig til et sørgeligt, tomt og hensigtsløst Fængselsliv; og det er derfor en af de første Betingelser for en god Daareanstalt, at den maa opføres paa Landet og forbindes med en passende Landhuusholdning.

Men paa den anden Side vil det ogsaa være et Misgreb, at lægge den alt for langt fra en Kjøbstad. Hvorvel det maa

47

ligge i dens Plan, saavidt muligt at være sig selv nok i alle Retninger, vil den naturligvis dog aldrig kunne producere alle sine Fornødenheder. Den vil idelig nødes til at transportere Effecter, Varer, Medikamenter, o. s. v., o. s. v., til eller fra Kjøbstaden, og i denne Henseende ikke generes ubetydeligt af en altfor stor Frastand. Dertil kommer endnu, at Livet i Anstalten let lunde antage en vel ensformig Karakter, hvis man ikke nu og da opfriskede det med afvekslende Elementer, som ypperligt kunne findes i Byen. Besøg i en nærliggende Kjøbstad kunne tjene som Opmuntring for Rekonvalescenter og som passende Overgang til Friheden: ofte vil en By ogsaa kunne give Anledning til Adspredelser, som med Fordel ville kunne benyttes af enkelte Patienter, kort: man behøver ikke at see hen til de Grunde, som maatte gjøre en ikke altfor stor Afstand fra Kjøbstaden ønskelig for Embedsmændene, der dog ogsaa kunne fortjene et Hensyn, for at overbevise sig om, at der i dette Punkt bør følges en Middelvej,

saa at en Afstand fra nærmeste Kjøbstad af en Fjerdingsvej eller en halv Mil omtrent vilde være i Stand til at forbinde Isolationens Fordele med Kommunikationens Bekvemmeligheder. Det er forøvrigt vel en Selvfølge, at man ikke bør oversee det Distrikts Tarv, hvis Patienter Anstalten nærmest er bestemt til at optage, og for hvis Skyld det altsaa er naturligt, at den ligger omtrent i Midten af vedkommende Provinds, eller i det mindste paa et Sted, hvortil Patienternes Transport ikke medfører særegne Vanskeligheder. Men imidlertid er Hensynet til Anstaltens egen Virksomhed naturligvis altid det vigtigste; og det vilde saaledes f. Ex. være meget urigtigt, at henlægge den umiddelbart ved en Hovedlandevej, hvorpaa Færdslen og Tummelen idelig maatte forstyrre dens Rolighed. En smuk Egn maa betragtes som en særdeles gunstig Omstændighed for en Daareanstalt. Der vil altid være en stor Del af Patienterne, som er i Stand til at sætte Pris paa Naturens Skønheder, og for disse er Indflydelsen af en venlig Beliggenhed og et afvejlende Landskab højest velgjørende, især i Rekonvalescentperioden, hvor Sandsen for alt Skjønt og Stort atter begynder at vaagne. Forfatteren har ikke sjelden havt Lejlighed

48

til at erfare, at Bidstrupgaards dejlige Beliggenhed gjør mange af dette Hospitals Mangler mindre følelige for Patienter af de mere dannede Klasser. Dertil kommer endnu, at smukke og tiltalende Omgivelser dog altid maa bidrage Noget til at svække den uvilkaarlige Gru, som ofte bemestrer sig Folk ved den blotte Tanke om en saadan Anstalt, og som desværre lægger saa mange Hindringer i Vejen for en fornuftig Fremgangsmaade med de Afsindige, at der virkelig ikke bør forsømmes Noget, som kunde bidrage til at nedbryde den. Men saavel alle disse Publikums Fordomme, som den sørgelige Stemning, hvori mange Patienter betræde et saadant Opholdssted, vilde netop finde en uvilkaarlig Næring, hvis Anstalten kun var omgivet af mørke Lyngheder eller af et alvorligt og nøgent Landskab, der i og for sig er i Stand til at fremkalde Antipathier og nedslaaende Følelser.

I den sidste jyske Stænderforsamling blev det Spørgsmaal opkastet, om det var nødvendigt, at en Daareanstalt laa ved Havet. Andre Landes Exempel viser nu noksom, at den meget vel kan florere uden Søbade; men fra et lægevidenskabeligt Synspunkt er det dog heller ingen Tvivl underkastet, at disse ofte kunne yde Behandlingen en uvurdeerlig Bistand; og i ethvert Fald afgive de et diætetisk Middel, som danner en ypperlig Modvægt mod mange Afsindiges Mangel paa Renlighedssands. Da nu Danmarks geographiske Forhold i saa høj en Grad begunstiger Anvendelsen af Søbade, burde vi visselig ikke afvise en Fordel, Naturen saa at sige har givet os lige i Hænderne, hvis ikke ganske særegne Omstændigheder skulde gjøre Beliggenheden inde i Landet tilraadelig.

At en landlig Beliggenhed med et passende Avlsbrug er en væsentlig Betingelse, og en smuk Egn i nogen Afstand fra Kjøbstaden og med Adgang til Søbade en stor Fordel for en Daareanstalt, er ikke Andet, end hvad det større Publikum uden Vanskelighed vil anerkjende; men vi komme nu til en Sætning, hvis Grunde ikke ligge saa nær for den Uindviede, skjøndt Erfaringen har tilkjendt den en aldeles afgjørende Vigtighed. Det er nemlig

49

vist, at en lille Anstalt altid mere eller mindre forfejler sin Hensigt: et Daarehospital bør derfor have en vis Størrelse, som Erfaringen har viist mest passende kan beregnes til 100 til 150 Helbredelige, hvilket Antal, som det næste Afsnit vil vise, endogsaa med Fordel kan forøges med 2 til 300 Uhelbredelige, naar Lokaliteterne og Organisationen indrettes derefter. Vi skulle først motivere denne Sætning fra Daarebehandlingens Standpunkt.

Med Tanken om en Daareanstalt kommer man let til at forbinde Forestillingen om et Kaos. Man har seet den Forstyrrelse, en enkelt Patient formaaer at afstedkomme i et privat Hus: man er blevet hovedsvimmel over det Virvar af Excentriciteter, han er en Bold for: man kan ikke løsrive sig fra den Formening, at jo flere Afsindige der ere samlede paa eet Sted, desto mere maa ogsaa dette frembyde Billedet af Jerusalems Forstyrrelse. Og da nu Nødvendigheden af at gjøre Orden og Planmæssighed til Sjælen i Behandlingen af de Afsindige er indlysende nok, er man gjerne tilbøjelig til at betragte det

som en desto større Fordel for denne, jo færre den kunde have at beskæftige sig med. Ikkedestomindre lader det ovenfor paapegede System sig i Virkeligheden ikke nær saa let gennemføre med faa Patienter som med mange.

Der behøves ingen særegen Sagkundskab, for at indsee, at en hensigtsmæssig Inddeling af Patienterne i indbyrdes afsondrede Klasser maa være en af de første Betingelser for Orden i Anstalten og Plan i Behandlingen. En af Grundene, hvorfor man i Publikum har saa meget imod Daareanstalterne, er jo netop den Frygt, at Berørelsen med saa megen Ufornuft og Voldsomhed, Synet af de aldeles Fjollede o. s. v. skal frembringe et ugunstigt Indtryk, om ikke gjøre Ondt værre. Man vil altsaa ikke kunne undervurdere Vigtigheden af en Klassifikation. De Helbredelige, hvis Tilstand i og for sig udkræver en forsigtigere Omgang og mangehaande Hensyn, for ej at forværres, bør for det Første ikke være samlede med de Uhelbredelige, for hvem Kunsten ikke er i Stand til at udrette saa meget, men som ogsaa have mindre at tabe, og følgelig kunne hjælpe sig med simplere Foranstaltninger. Holde vi os nu imidlertid blot til de Helbredelige, da vilde det

50

naturligviis fremdeles paa ingen Maade gaae an, at de forskjellige Kjøen havde uhindret Samkvem med hinanden: de mandlige Patienter maae altsaa skarpt afsondres fra de kvindelige. Men i enhver af disse to Hovedafdelinger er en yderligere Klassifikation indlysende nødvendig: Thi de rolige og arbejdsomme Patienter have et naturligt Krav paa ikke at forstyrres af de voldsomme og støjende; de uhøviske og skidenfærdige maae afsondres fra de anstændige og renlige. Det gaaer heller ikke an, at sætte Patienter af den finere Verden sammen med de tjenende Klasser, eller Borgere med Bønder: det er endvidere en Selvfølge, at de, som angribes af tilfældige Sygdomme, maa fjernes fra de Øvrige; og endelig kommer dertil endnu andre praktiske Hensyn, som gjøre en noget mere kompliceret Inddeling nødvendig, saa at en Helbredelsesanstalt ikke vilde være i Stand til at overholde den fornødne Orden eller behandle den Enkelte efter en fast Plan, med mindre den havde 12 til 14 Underafdelinger, af hvilke hver lod sig isolere fuldstændigt fra de andre. Først da bliver det muligt at overse og ordne det Hele, at benytte Stiftelsens Kræfter ubehindret, at organisere dens Virksomhed og arbejde efter en omfattende Plan. Men denne vilde alligevel ikke opnaae de tilsigtede Resultater, saafremt Underafdelingerne enten vare saa store, at den ordnende Hensigt med Klassifikationen forfejledes, eller saa smaae, at Patienternes Tarv ikke kunde varetages tilbørligt i de enkelte Afdelinger. Det første vilde blive Tilfældet i meget store Helbredelsesanstalter, paa 300 Patienter f. Ex. eller derover, som man ogsaa har bragt i Forsøg, det Sidste derimod i smaa Anstalter. Var Hospitalet saaledes kun beregnet paa 30 eller selv paa 50 Personer, da kunde der i Gjennemsnit ikke komme mere end 2 til 4 Individuer paa hver Underafdeling; og da ovenikjøbet disses Patientantal naturligviis for en Del beroer paa tilfældige Omstændigheder, og følgelig altid er nogen Variation underkastet, kunde det meget let hænde, at enkelte Afdelinger paa kortere eller længere Tid enten staae ganske tomme eller ikke kom til at indeholde mere end een Patient. Dette var nu en yderst uheldig Omstændighed. Thi allerede Beskæftigelsen vilde ofte møde store Vanskeligheder, naar den Syge paa denne Maade blev saagodt som aldeles isoleret,

51

fordi hans sædvanlig ringe Lyst til stadigt og fornuftigt Arbejde da vilde, savne den Næring, som Exemplet af Andres Flid og overhovedet en fælles Stræben med den deraf udspringende Kappelyst aldrig undlader at afgive. Og saagodt som umuligt vilde det i et saadant Tilfælde blive, at forene Klassifikationen med den fornødne Adspredelse og Omgang, hvis Mangel ofte kunde virke absolut skadeligt, og at drage Patienten ind i et passende selskabeligt Liv. For at undgaae disse Ulemper, vilde man da nødsages til at optage færre Afdelinger i Hospitalets Plan; men heraf blev igjen Følgen, enten at Patienterne undertiden kom i Selskab, som slet ikke egnede sig for dem, saa at man i Grunden gik Glip af Klassifikationens Hensigt, eller at man, især om Anstalten var meget lille, blev bragt til den modsatte Yderlighed, og maaskee ganske uforvarende kom til at optage det fordærlige Cellesystem,

som gjør Livet saa tomt og sørgeligt i vore provindsielle Daaanstalter, hvor der rigtignok ikke er Mangel paa Afdelinger, idet disses Antal omtrent retter sig efter Patienternes, der sædvanlig sidde hver i sin Celle, og fordrive Tiden efter bedste Evne, indtil Tiden omsider fordriver dem. Men en saadan Daarebehandling er i Grunden slet ikke forskjellig fra et simpelt Fængsel. Ved et lille Patientantal lader Klassifikationen sig altsaa ikke gennemføre, uden enten at udsætte den Enkelte for Indflydelsen af ugunstige Omgivelser, eller udarte til en Isolation, som anvendt i Flæng er meget vel skikket til at lade den Afsindige gaae aldeles til Grunde; og de smaa Anstalter nødsages saaledes paa en Maade til at opoffre Patienternes Tarv for deres eget. I et Hospital paa 100 til 150 Helbredelige bliver derimod Gjennemsnitsantallet i hver Afdeling omtrent 8 til 11; og saaledes vil paa den ene Side hint Tilfælde med alle sine Følger ikke lettelig kunne tænkes, medens dette Tal paa den anden Side heller ikke er saa stort, at det skulde gjøre Disciplinen i de enkelte Afdelinger Afbræk, (hvortil vi senere komme tilbage) eller hindre Fjernelsen af alle sædelige Indflydelser paa de enkelte Patienter, hvis da ellers Anstalten er hensigtsmæssigt indrettet i andre Punkter. Hertil kommer endnu, at det større Patientantal frembyder meget væsentlige Fordele med Hensyn til de Afsindiges gjen-

52

sidige Indflydelse paa hinanden. Man er rigtignok gjerne tilbøjelig til at tilskrive Synet af andre Afsindige en uheldig Indflydelse paa disse Ulykkelige. Et fornuftigt Menneske, hedder det, maa jo kunne miste Forstanden over saa megen Galskab: hvorledes skulde da en Gal blive klog igjen, naar han er omgivet af lutter Gale? Hvorledes skulde Omgang med Vanvittige undgaae at puste den Gnist ud, som Omgang med Fornuftige ikke har formaaet at blæse i Lue? Jo netop. Opholdet mellem andre Afsindige skader aldrig: tvertimod bliver det ofte et mægtigt Lægemedel. Det imponerer, vækker Eftertanke, bringer den Syge til at gribe i sin egen Barm og samle sig sammen, saa at det slet ikke er ualmindeligt, at hans Vanvid ligesom standser, i det Øjeblik han betræder Daareanstalten, og at han strax frembyder et aabent Punkt, hvorimod man kan rette sine Operationer. Dette varer nu rigtignok sædvanlig ikke længe; men det fortsatte Ophold i disse Omgivelser vedbliver dog ofte at udøve en Eftervirkning af hint Indtryk, som med Fordel kan benyttes. Men naturligvis skeer dette lettere paa et større Hospital, der altid har en større Mangfoldighed af Former at opvise, end et lille: man kan der bedre vælge Patientens nærmeste Omgivelser efter hans individuelle Tarv, og i Fald hans Tilstand forandrer sig, snarere finde nye Forhold, som konvenere ham bedre. Ere Underafdelingerne ikke for smaa, ville de ogsaa altid besidde flere Elementer til at udvikle et sundt og frodigt Samliv mellem Patienterne. Den Enkelte vil lettere finde Nogen, som harmonerer med ham, og som han kan slutte sig nærmere til: der vil dels kunne danne sig snevrere Omgangskredse, dels bringes fælles selskabelige Fornøjelser i Stand. Blandt en betydeligere Mængde Patienter vil der ogsaa gjerne findes Nogle, som besidde et eller andet Talent, der snart paa denne, snart paa hin Maade kan benyttes i det Heles Interesse; ligesom ogsaa det større Antal Embedsmand og Betjente ville bidrage meget til at give Livet i Anstalten et naturligere og sundere Sving. Ved en større Anstalt kan det fremdeles lønne sig, at gjøre mangen Anskaffelse, saasom Billard, Fortepiano og andre musikalske Apparater, Ekvipage o. s. v., som en lille Stiftelse kun ved enkelte Lejligheder har Brug for, og derfor helst unddrager sig, men

53

som dog kunne bidrage saare meget til Patienternes Opmuntring og Helbredelse. Jo mere Anstalten overhovedet ved Hjælp af alt Sligt kan skabe et sundt, venligt og hyggeligt Liv; jo mere den paa denne Maade fjerner det afstikkende Præg, som er uadskilleligt fra uhensigtsmæssige Anstalter; jo mere den saaledes bliver i Stand til at vise Patienterne, at det ikke blot er den magtpaaliggende at passe paa dem, men at den arbejder i en ægte human og kjærlig Aand, desto behageligere vil ogsaa Opholdet blive dem, desto større moralsk Indflydelse vil den faae over dem, desto mere tiltager Sandsynligheden for et heldigt Udfald af dens Bestræbelser, desto venligere Erindringer ville Patienterne medtage, naar de forlade den, og desto mere vil endelig Publikums Fordom mod slige Anstalter og dets Utilbøjelighed

til at benytte dem, svinde.

Den Beskæftigelse, en større Anstalt kan forskaffe sine Patienter, er mere værd, end den, en lille formaer at tilvejebringe. Ved første Øjekast skulde man vel synes, at det maatte være lettere at sysselsætte Faa end Mange; men man maa betænke, at det netop er en meget væsentlig Fordel, naar det Arbejde, Daareanstalten byder sine Patienter, kan fremgaae af dens egne Fornødenheder og befordre dens eget umiddelbare Tarv, idet den, ved saaledes at indordne den Enkeltes Virksomhed som organisk Led i en almindelig Plan, bliver i Stand til at nære den Hensigtsmæssighedens Idee, som bidrager saa meget til at vække Arbejdslysten og give den Syges Sind en fornuftig Retning: og i denne Henseende vil den store Anstalt altid have Meget forud for den lille. Thi ikke at tale om, at denne saa let kommer til at savne et Landbrug, hvis Mangel er en af Grundene til det ørkesløse Liv, der føres i vore provindsielle Smaaanstalter, saa er det ogsaa af Vigtighed, at en Helbredelsesanstalt kan have Værksteder til at give Patienter af Haandværkstanden og andre en passende Beskæftigelse. Men er den nu anlagt efter en stor Maalestok, da vil det ogsaa være i dens egen Interesse at drive mange af disse, som ikke kunde have økonomisk Betydning for en lille Anstalt, og som ved denne derfor enten vilde ansees for undværlige og slet ikke oprettes, eller maaskee gaae ind igjen af Mangel paa stadige Arbejdere og tilstrækkeligt Arbejde. Overhovedet maa

54

et stort Antal af arbejdende Patienter nødvendig blive en Kilde til Kappelyst og Iver hos den Enkelte, hvorimod Lysten let sløves i en mindre Anstalt, hvor Patienterne ikke altid lade sig sysselsætte paa en saadan Maade, at de kunne have Selskab og Opmuntring af deres Kammerater. Den større Mangfoldighed og Masse af Arbejdet selv vil ogsaa gjøre det lettere at anbringe Enhver paa den rette Hylde; men herved vil atter blive mere udrettet, saa at det vel ikke engang var umuligt, at selve Stiftelsens økonomi vilde spore Virkningen deraf, som aldrig kunde komme den mindre Anstalt tilgode. I alt Fald må den vinde derved, forsaavidt som den ved selv at producere sine Fornødenheder stedse bliver mindre afhængig af ydre tilfældige Omstændigheder, sjeldnere f. Ex. nødes til at benytte fremmede Arbejdere o. s. v., og saaledes kan sikkre sig alle Fordelene af en fuldkommen Isolation og af en større Selvtændighed i enhver Henseende. Thi det er jo langt fra blot af økonomiske Hensyn, at en Daareanstalt maa lægge Beslag paa sine Patienters Kræfter: deres Arbejde tør i Grunden aldrig være den andet end et Middel for højere Hensigter, hvis Opnaelse netop lettes, idet den stræber efter at blive uafhængig af fremmed Medvirkning. Men dette formaer en lille Anstalt aldrig i den Grad som en stor.

Men om man nu end maa indrømme, at en stor Anstalt letter Patienternes Klassifikation og Beskæftigelse, og giver deres Samliv et bedre Sving, saa kunde det dog for en løselig Betragtning synes, at Disciplinen maatte møde betydelige Vanskeligheder i den; og unægteligt er det, at hvis de store Daareanstalter virkelig ikke formaaede at beherske alle deres forskelligartede Elementer, saa var ogsaa Staven brudt over dem; thi uden Orden og Disciplin maa al Behandling strande. Dette er altsaa en Indvending, som ikke lader sig affærdige med en simpel Paastand om det Modsatte, hvorvel en saadan lod sig motivere med Exempler, hentede fra Udlandets bedste Anstalter.

Vi skulle da i denne Henseende først erindre om de Fordele, den fuldkomnere Klassifikation altid frembyder i et stort Hospital. En hensigtsmæssig Inddeling af Patienterne er nemlig ej blot af Vigtighed for deres Velbefindende; men det er tillige den, som

55

danner Grundvolden for al Disciplin. De Vanskeligheder, Ordenens Overholdelse blandt de Afsindige finder, beroer overhovedet ikke saa meget paa deres Antal, som man skulde troe, thi disse Mennesker mangle netop sædvanlig i høj Grad den Associationsaand, som kunde lade befrygte planmæssige Konspirationer imellem dem, men de ligge meget mere i den store Forskellighed af deres Digten og Tragten, saa at i Almindelighed Hver vil sine Veje, uden at bryde sig om den Anden. Ved at disciplinere de Afsindige gjælder det altsaa ikke nær saa meget om at dele deres Interesser, som netop om at

forene dem; men ligesom den store Anstalt i langt højere Grad end den lille frembyder et iøjnefaldende umiddelbart Maal for sin Virksomhed, der netop fortræffeligt egner sig til at samle deres Stræben om et fælles Midtpunkt, saaledes vil ogsaa den fuldkomne Klassifikation i en større Anstalt befordre Disciplinen, idet den adskiller de uforenelige, og samler de ensartede Elementer. Den mindre Anstalt strander virkelig lettere paa dette Punkt; thi da dette altid vil nødes til at indskrænke sig til faa Afdelinger, vil der næsten bestandig findes Patienter deri, som den ingen passende Plads kan anvise, og som let komme til at gjøre den almindelige Orden Afbræk, da man maa stikke dem ind under Afdelinger, hvor de egentlig slet ikke høre hjemme, hvis man ikke vælger at anvende de personlige Tvangsmidler, som baade kunne give Anstalten et forhadet Præg i Publikums Øjne, og ofte ligefrem skade Patienterne. Paa Bidstrup f. Ex., som rigtignok er en temmelig stor Anstalt, men alligevel lider af denne Smaaanstaltnes Ulempe, fordi Lokalet hindrer en god Klassifikation, er det ikke saa ganske ualmindeligt, at man, for ikke at lade Alting gaae hulter til bulter, nødes til at underkaste en og anden Patient en Tvang, som i Grunden ikke er ham tjenlig; og saaledes vil det ufejlbarligt ogsaa gaae, hvor et altfor ringe Patientantal leder til utilstrækkelige Underafdelinger. Man kan i nysanførte Exempel ikke see et Argument imod de store Anstalter; thi her er naturligvis kun Tale om store Anstalter, der understøttes af et godt Lokale og en hensigtsmæssig Organisation, og det er en Selvfølge, at et slet indrettet Daarehospital ikke kan vinde ved at være beregnet paa et større Patientantal.

56

I et stort Hospital finder Disciplinen fremdeles en betydelig Støtte i den større moralske Indflydelse, det udøver over sine Patienter. Allerede den blotte Indtrædelse i Stiftelsen vil her imponere langt mere, og under det fortsatte Ophold bidrager Indtrykket af den reglementerede Husorden, for hvis Love Alting bøjer sig, og af den almindelige Plan, der uden Indvendinger drager Alt ind i den samme Kreds, langt mere til at holde Ligevægt i det Hele, end Tilfældet er i smaa Anstalter; dels fordi hine Love altid lettere finde Lydighed, naar Patienterne ser dem respekterede i en større Sphære, dels fordi den lille Anstalts materielle Virksomhed er for begrændset til at give den den samme Selvstændighed som en stor, og aldrig saa fuldkomment lader den danne et organisk Hele, der ved sin indre Harmoni uvilkaarlig kan tvinge alle sine Elementer ind under een Grundidee. Hvad der fremdeles giver den større Anstalt et betydeligt Herredømme over Patienterne, er den Omstændighed, at det overvejende Antal af disse i den vil være mere fjernet fra sine tidligere Omgivelser og Forhold, end i en lille, fordi den optager Afsindige fra et større Distrikt. Patienten vil der i Begyndelsen føle sig mere fremmed, mere ene og forladt, end om han i en mindre Anstalt dog ikke var saa meget langt borte fra Slægt og Venner; og denne Følelse vil bibringe ham en højst gavnlige Overbevisning om Nødvendigheden af at finde sig i det Uundgaaelige. Naar han indseer, at han ikke paa kort Tid kan komme hjem igjen, vil han tydeligere mærke, at det er Alvor; naar det bliver ham klart at han virkelig er afskaaren fra Fortiden, vil han lettere finde sig i Øjeblikkets Bydende; og føler han da en Trang, til at støtte sig til Nogen, vil han snarere kaste sig i Armene paa sine nye Omgivelser, end hvis han endnu bestandig kunde indbilde sig at have de gamle i Baghaanden. Denne de store Hospitalers længere Afstand fra Størsteparten af deres Distrikter medfører desuden andre Fordele. Indtræder der saaledes en Bedring hos en Patient, vil det sædvanlig her have færre Betænkeligheder at indrømme ham gavnlige og behagelige Friheder, ved f. Ex. at give ham den Tilladelse til at overskride Anstaltens Territorium, som næsten altid er Gjenstanden for Patienternes varmeste Ønsker, end

57

hvis han udenfor dens Grændser strax kunde føle sig hjemme. Unægtelig er den forlængede Patienttransport ofte en slem Omstændighed; men naar man ikke vil gjøre Anstalterne endnu mindre, end dem vi hertillands have, er denne Ulempe dog ingensinde ganske til at undgaae; og med de Kommunikationsmidler, man nuomstunder har, kan dette Hensyn dog heller ikke være af overvejende Betydning, da det i ethvert Fald er en Vanskelighed, som Vedkommende kun har at overvinde een Gang, og som i Reglen vil forekomme dem ringe imod det, de hidtil have døjet med Patienten. Hertil

kommer endnu, at al den Opsigt og Skandale et saadant Tilfælde kan have vakt i Hjemmet, desto hurtigere vil forsvinde, jo mindre den Syges Nærhed bestandig bringer hans Ulykke i Erindring, og at endelig hans Ophold i Daareanstalten desto lettere vil gaae af Glemme, jo længere det har fjernet ham fra hans sædvanlige Omgivelser.

For nu at vende tilbage til Disciplinen, da vinder den i et Hospital af betydeligt Omfang ogsaa meget ved det større Antal af Oppassere. Rigtignok maa dette allevegne omtrent staae i samme Forhold til Patienterne*); men i en stor Anstalt vil Oppassernes Antal ved mange Lejligheder kunne imponere uregjerlige Afsindige, saa at manges Paroxysme af Raseri her vil afstedkomme langt mindre Forstyrrelse, idet den ene Oppasser paa givet Signal altid kan faae den fornødne Assistance af sine Kammerater til at overbevise Patienten om Unyttigheden af at gjøre Modstand, eller til i fornødent Fald hurtigt og lemfældigt at gjøre ham uskadelig, og skaffe ham til Side i en Haandevending: hvorimod Oppasserne i en mindre Anstalt, hvor den ufuldstændige Klassifikation idelig gjør en forøget Aarvaagenhed nødvendig, som oftest ville have ondt nok ved at styre deres Egne, og i Fald disse blive voldsomme, lettere forføres til at skaffe sig Overvægten ved en Brutalitet, der under alle Omstændigheder er uforenelig med

*I denne Henseende gjøre dog de meget smaa Anstalter en Undtagelse, thi disse udkræve i Grunden et uforholdsmæssigt Tyendepersonale, naar de skulle holdes nogenlunde anstændigt, hvorved Opsynsvæsenet da naturligvis ogsaa tiltager meget i Kostbarhed.

58

en fornuftig Daarebehandling, og følgelig til enhver Pris maa forebygges. Idet Hele er et godt Opsynspersonale af overordentlig Vigtighed, ej blot med Hensyn til Disciplinen, men ogsaa for Patienternes Velværen, Sysselsættelse og Helbredelse, og saa at sige for alle Grene af Stiftelsens Virksomhed; men en stor Anstalt besidder Midler til at danne et godt Opsynspersonale, som en lille mangler. Thi der er naturligvis en langt rigere Lejlighed til at lære at omgaaes Afsindige af forskellige Former, og saaledes vil der under en dygtig Overbestyrelse og Anvisning snart danne sig en fast Stok af gode Oppassere, som kan bidrage til de yngres praktiske Uddannelse, og angive en god Tone iblandt dem. Det større Antal vil fremdeles gjøre det muligt, at anvise den Enkelte netop den Post, han bedst er voxen; og iblandt saa Mange vil det være lettere at finde Folk med de nødvendige Egenskaber til at forestaae Arbejderne ved de forskellige Værksteder og holde disse i god Gang, med Gaver til at omgaaes de enkelte Patienter rigtigt, med Talenter til at opmuntre og adspredde dem o. s. v. Der er saaledes ingen Grund til at befrygte Disciplinens Undergang i en stor Daareanstalt fremfor i en lille, naar da ellers Indretningen er hensigtsmæssig, og Bestyreren sin Opgave voxen. At der til denne Post udfordres stor administrativ Dygtighed foruden en Mængde andre Egenskaber, som just ikke findes hos Enhver, er klart nok; men efter det Foregaaende vil det dog ikke længer forekomme saa paradox, som Lægmand ved første Øjekast kunde mene, naar en af Tydsklands første Daarelæger (Roller), der har dirigeret mere end een Anstalt, for Alvor har paastaet, at et større Hospital er langt lettere at bestyre end et mindre.

Det er nemlig ogsaa kun en tilsyneladende Fordel for smaa Anstalter, at deres mindre Omfang skulde kunne tillade Lægen at skjænke hver enkelt Patient større Opmærksomhed, og det vilde være en stor Vildfarelse, at betragte et Minimum af 100 Afsindige som uoverkommeligt for een dirigerende Læge. Han kan vel behøve Assistance af en eller to andre Læger; men med denne Bistand er et Maximum af 150 paa ingen Maade overdrevet; thi Arbejdet ved Behandlingen fordobles slet ikke med Patient-

59

tallet, naar ellers Indretningen af det Hele begunstiger den. Den Mening, at Lægens Arbejde maa staae i lige Forhold til Patienternes Antal, beroer paa et aldeles urigtigt Begreb om Daarebehandlingens Principer. Lægmand er rigtignok ikke utilbøjelig til at troe, at ligesom man giver andre Syge Medikamenter ind med Skeer, saaledes skal Fornuften bibringes de Afsindige i større eller

mindre Portioner ved Hjælp af Forestillinger, Formaninger, Ræsonnements, Moraliseren, eller paa hvad anden Maade en evigislende Fornuftkilde bedst kan bane sig Vej til hver Enkelt af dem. Men anvendt i Flæng eller som almindelig Methode vilde en saadan Fremgangsmaade ikke udrette Andet end at gjøre de Afsindige lede og kjede af den utrættelige Visdomsprædikant, ja maaskee endog ved sine ringe Frugter forspilde hans Agtelse hos Mange af dem. Man erindre, hvorledes Daarebehandlingen ovenfor blev skildret i sine væsentligste Træk, som sigtende til ved et System af indirekte, men derfor ikke mindre kraftige Indvirkninger at give de Afsindiges Tankegang og hele Liv en naturligere Retning, indtil den tabte Modtagelighed for Fornuftens Stemme atter er tilvejebragt. Først naar dette er skeet, kan der blive Tale om en direkte Bearbejdelse ad Ræsonnementets Vej. Men da nu et større Hospital altid indeholder langt fuldkomnere Elementer til en indirekte moralsk Behandling, end et mindre, vil det heller ikke fejle, at jo den solidere Grundvold, som denne Omstændighed formaaer at lægge, i Forbindelse med den Understøttelse, som dueligere Oppassere, flere Underlæger og det større Antal Betjente overhovedet, samt det mere komplette Apparat af Hjælpemidler kan yde i et større Hospital, ogsaa i høj Grad maa lette den direkte moralske Behandling; ligesom man efter alt det Foregaaende ogsaa vil indsee, at hvorvel denne mere eller mindre kan være anvendelig paa de Allerfleste, saa hverken behøver eller formaaer den at spille en saa overvejende Rolle, at den i en større Anstalt, der frembyder saa mange iøjnefaldende Fordele for de øvrige Grene af Behandlingen, skulde være uoverkommelig for Enkeltmand, naar han er behørig understøttet af tilstrækkelige Medhjælpere. Dette vil saa meget mindre blive Tilfældet, som et større Hospital nødvendig maa vække forøget Interesse hos den dirige-

60

rende Læge, og med Føje vil kunne gjøre Fordring paa hans udelte Virksomhed. Jo mindre en Daareanstalt er, desto mere vil man af økonomiske Hensyn fristes til at overdrage Patienternes Behandling, forsaavidt som den ikke kan overlades Oppassernes eller Inspektionens Konduite, til en eller anden Læge som Biforretning mod et forholdsvis ringe Honorar. Det er denne Maade, hvorpaa alle Danmarks Daareanstalter, med Undtagelse af Bidstrup og Odense, skaffe deres Patienter Lægebehandling. Men Følgen heraf er naturligvis, at selv om Forholdene iøvrigt tillade Lægen at spille den Rolle, som tilkommer ham ved en saadan Daareanstalt, saa kommer han dog i en skjev Stilling til de Afsindige. Han kan ikke leve af den Gage, som her bydes ham; men idet han følgelig er henviist til Praxis og andre Embedsforretninger som Hovedindtægtskilde, forledes han i ihvert Fald let til at betragte Anstalten som en Bisag, der ikke kan fordre, og sædvanlig heller ikke finder større Opmærksomhed fra hans Side, end højst fornødent. Den bliver altsaa forsømt, idet den hverken kan være ham indbringende eller paa Grund af sit ringe Omfang interessant nok. Derimod er Bestyrelsen af en større og selvstændigt organiseret Daareanstalt en Opgave, som udkræver en Mands hele Virksomhed, og tager alle hans Kræfter i Beslag. Denne maa følgelig rigtignok gagere sin Overlæge saaledes, at han kan leve alene for den; men derved opnaaer den igjen, at han, idet han maa give Slip paa alle andre Forretninger, udelukkende vil hellige sig et Fag og et Kald, som ogsaa tilvisse er en stor og værdig Opgave for en Mands Liv; og det er klart, at paa denne Maade kan den større Anstalt kun gaae Glip af en bedre Lægebestyrelse, hvis den skulde være ganske særdeles uheldig i Besættelsen af denne Post. Men hvorvel nu den dirigerende Læge rigtignok bør forene videnskabelig Dannelse og praktisk Dygtighed i sit Fag med administrativ Duelighed og mange personlige Egenskaber, som det just ikke er let at finde forenede, saa vil det dog altid falde mindre vanskeligt at erholde duelige Læger, naar man indretter sig paa store Anstalter, end naar man foretrækker mindre, dels fordi man saa har færre Overlægeposter at besætte, dels fordi de større Hospitaler, ved at gjøre Underlægeposterne temporære,

61

ville afgive en Skole for den praktiske Uddannelse i dette Fag, hvorom der aldrig kan blive Tale ved mindre Anstalter.

Den Omstændighed, at et større Daarehospitals Omfang udkræver flere Læger, letter ikke blot Patienternes Behandling, men yder ogsaa mange andre Fordele. Var der kun een Læge ved en saadan Stiftelse, vilde han være i den Grad bunden, at han saa at sige aldrig kunde tage sig den fornødne Rekreation, Noget, som dog ved en saa byrdefuld og i mange Henseender ubehagelig Post kun var en billig Fordring fra hans Side. I Sygdomstilfælde, ved pludselig Vakance og ved andre Lejligheder kunde Anstalten ogsaa let komme i den Nødvendighed, enten ganske at maatte undvære Læge, eller overlades til Mænd, som idet mindste vare fremmede for de lokale og personlige Forhold, hvorpaa det her dog kommer saa meget an. Samlivet mellem flere Læger vil fremdeles forebygge Ensidighed, saavel i Anskuelser som i Fremgangsmaade, vil vække Ideer til Behandlingen af de enkelte Patienter, og befordre en videnskabelig Stræben. Overhovedet er det en væsentlig Fordel ved de store Anstalter, at de, og de alene, formaae at virke noget Klækkeligt for Videnskaben. Det er alt bemærket, og kan ikke indtrængende nok gjentages, at Daarevæsenet aldrig kan opnaae et frodigt Liv, med mindre det udvikler sig i Overensstemmelse med sine ejendommelige Grundsætninger. Da nu Psychiatrien, Læren om Sindssygdommene, ligesaavel som hele Medicinen, hører til Erfaringsvidenskaberne, er det ikke nok, ad den theoretiske Vej at konstruere dens Principer: disse maa baade søge deres Støtte og deres vigtigste Kilde i Erfaringen. Men til at anstille de fornødne lagttagelser og benytte dem i denne Retning, egne smaa Anstalter sig ikke, fordi Lægerne saa let forledes til at skjænke dem for ringe Opmærksomhed, fordi man der savner de fornødne Midler til at udrette Noget med Patienterne, og hverken har Observationer nok til at uddrage sikkre Resultater, eller de fornødne videnskabelige Hjælpemidler til at gjøre det Udbytte frugtbart, som de i og for sig kunde afgive. En større Anstalt derimod frembyder saa rigeligt Stof til praktiske og theoretiske Undersøgelser, at det vel lønner Umagen, at anskaffe de nødvendige Apparater til at bearbejde det; og i denne Henseende er ogsaa den

62

indbyrdes Samvirkning mellem flere Læger, hvis Hovedbeskæftigelse Sindssygdommene udgjøre, af uberegnelig Nytte. Medens saaledes smaa Anstalter næsten altid ville være indifferente for Videnskaben, have de større netop bestandig været dens Vugge. Det er dem, som alene ere i Stand til at bringe den et reelt Udbytte, og føre den, og med den hele Daarevæsenet, en videre Udvikling i Møde.

En stor Daareanstalt vinder altsaa i Betydning og Vigtighed, ej, blot med Hensyn til sin større Virkekreds, men ogsaa i Henseende til middelbare og umiddelbare Resultater. Den drager derved Publikums Øjne paa sig, og kommer uformærkt under en Control af dette, som atter nøder Autoriteterne til at skjænke den tilbørlig Opmærksomhed, og maa anspore dens Embedsmænd til at retfærdiggjøre de Forventninger, man gjør sig om den. Den er ved sin større Maalestok langt mindre udsat for Tilfældighedernes Indflydelse, og erholder saaledes lettere et varigt Renomme, og med dette Publikums Tillid og en forøget Frekvens af mere dannede og mere indbringende Patienter. I et Land, hvor den private Velgjørenhed er saa redbon til Opoffrelser, som i Danmark, er det fremdeles vel neppe noget forfængeligt Haab, at Interesse for Sagen eller personlig Taknemmelighed mod Stiftelsen ved Lejlighed vil vise sig i Gjerningen. Men ligesom en større Anstalt lettere vil vække hin Interesse, end en mindre, og oftere end denne vil faae Krav paa Erkendtlighed af Formuende, saaledes turde ogsaa de Legater, som maatte blive doterede til den, komme til at stifte større Nytte, end ved en Anstalt, hvis Virksomhed indskrænker sig til en snevrere Kreds. Smaa Daarehospitalet derimod oversees lettere af Publikum. Tilfældige Omstændigheder kunne bringe dem i Miskredit, og gjøre dem til Gjenstand for Ringagt og Fordomme: de forfejle saaledes lettelig deres Øjemed, og ere udsatte for at forfalde til Slendrian og Misbrug, fordi de ere for ubetydelige, til at man skulde agte dem stor Opmærksomhed værd.

Betragte vi nu Forholdet fra et mere materielt Synspunkt, da er det jo vel sandt, at en stor Anstalt maa være kostbarere end en mindre; men skulle Hospitalerne tilfredsstille de Syges virkelige

63

Tarv, da er der ingen Tvivl om, at det jo ogsaa er mest økonomisk, at anlægge dem efter en stor Maalestok. Har man f. Ex. 3 til 400 Helbredelige at sørge for (hvad vel omtrent kan være Tilfældet i Danmark), da vil det ustridigt være billigere, at anbringe dette Antal i 3 Hospitaler, end i 6 (i Fald man maaskee kunde mene at gaae en passende Middelvej ved at beregne hvert til omtrent 50 Patienter, hvilket Antal det Foregaaende vil have viist er for lille). Allerede ved Indkjøbet af Grunden vilde der spares, thi en Anstalt paa 100-150 Patienter behøver ikke 2 til 3 Gange saa stor Byggeplads og Jordtilliggende, som en paa 50. Selve Opførelsen vilde blive billigere, dels fordi Lokalets Proportioner just ikke vilde lade sig formindske i lige Forhold til det mindre Patienttal, dels fordi flere mindre Anstalter naturligvis hver maatte have sit Lokale til Embedsmænd, til Kontor, til Økonomi, Vask, Værksteder o. s. v., som i den store kun behøves eengang. Med Inventariet vilde det ikke gaae anderledes. Hvad enten en Daareanstalt er stor eller lille, bør den være forsynet med Styrtebadsindretninger og andet Badeapparat, Kegelbane, Billard, musikalske Instrumenter, Ekvipage og mange andre Ting, der ved flere smaa Anstalter altsaa maatte anskaffes flere Gange. Ogsaa Administrationen vilde blive mindre kostbar, da en større Anstalt i Forhold til Patientallet behøver færre Embedsmand og Betjente. Bospisningsomkostningerne, Forbruget af Brændsel, Lys og flere andre Husholdningsartikler turde heller ikke i den større Anstalt stige i Forhold til Patienternes Antal; og endelig vil man indrømme, at en stor Økonomi tillader mangehaande Besparelser, der ikke kunne foretages i en lille.

Vi have nu seet, at store Daarehospitaler have overvejende Fortrin fremfor de smaa baade med Hensyn til de Afsindiges Helbredelse og Velværen og til Videnskabens Fremme, samt større Sandsynlighed for at vinde Anseelse og Tillid i Publikum, og paa denne Maade indicere Daarevæsenet den høje Rang, som tilkommer det i Rækken af de humane Institutioner: vi have sluttelig afvæbnet de Indvendinger, som fra det økonomiske Standpunkt maaskee kunde gjøres mod saa omfattende Anlæg; og det er følgelig klart, at den Stat, som vil organisere dette Anliggende

64

i Overensstemmelse med en ægte Humanitets Fordringer, og med sin egen velforstaede Interesse, ikke uden en stor og ildevarslende Inkonsekvens kan foretrække smaa Daareanstalter for store. Enhver Foranstaltning, som til bestemte Øiemed samler en Mængde Mennesker paa eet Punkt, trænger til Understøttelse af et paa dens særlige Formaal beregnet Lokale. Dette gjælder netop i høj Grad om det Anliggende, vi her beskjaeftige os med. De Afsindige kunne ikke behandles enkeltvis: det lader sig kun gjøre i det Store. Et hertil passende Lokale maa altsaa for det første besidde alle de Egenskaber, som forebygge de skadelige Følger af mange Menneskers Ophold paa eet Sted, og befordre deres fysiske Velbefindende. En sund Beliggenhed er en naturlig Fordring for en Anstalt, som er bestemt til at optage Syge: at et Daarehospital bør ligge paa Landet, have vi seet: at det ikke maa sammenstuve sine Patienter, er vel en Selvfølge: at det maa have fersk Vand i Overflod, følger baade af dets ikke ringe Befolkning, og af de Afsindiges Ejendommelighed, som gjør saa stort et Vandforbrug nødvendigt, at en saadan Anstalt vilde være meget ilde faren, om den enten havde Besvær ved at erholde Vand, eller nødtes til at spare derpaa. Men det gjælder ikke blot om at skaffe de Afsindige Tag over Hovedet og Plads til at røre sig. Klassifikationens afgjørende Vigtighed betinger Nødvendigheden af ligesaa mange Afdelinger af Lokalet, som af Patienterne. Hver af disse Afdelinger maa med Hensyn til Værelsernes Antal og Størrelse, gjensidige Beliggenhed og hele Indretning være beregnet netop paa den Klasses Fordringer og særegne Tilstand, som er bestemt til at beboe den. Afdelingen for de Voldsomme og Urolige maa saaledes være forsynet med et tilstrækkeligt Antal separate Værelser, til i fornødent Fald at kunne iværksætte en fuldstændig Isolation af den Enkelte, og disse Celler maae være saaledes beliggende og indrettede, at de øvrige Patienter ikke forulejliges af den Støj, deres Beboere gjøre; medens det af andre Grunde er af Vigtighed, at Adgangen til dem er let og bekvem. Afdelingerne for de dannede Klasser fordre naturligvis en ganske anden

65

Indretning end dem for de simple o. s. v. Hver Afdeling maa være forsynet med Soveværelser, dels separate, dels fælles, samt med Opholds- og Arbejdsværelser. Man maa have det fuldkommen i sin Magt, paa kortere eller længere Tid at kunne afsondre enkelte Syge fra de øvrige i samme Afdeling, uden at underkaste dem videre Tvang. Hver Klasse maa lade sig aldeles isolere fra dens Naboer: de tilsvarende Bygningsafdelinger maa følgelig hver have sin Gaard, sin Have og Spadsereplads uden nødvendig Kommunikation med andre Patienter.

Men ved Siden af denne fuldstændige Isolation af Anstaltens enkelte Afdelinger maa alligevel en uhindret Kommunikation mellem dem alle være mulig. De maa altsaa være saaledes forbundne, at adskillige til fælles Brug bestemte Lokaler, saasom Badene, Billardet, Læseværelser, Værkstederne, Økonomien o. s. v., ere tilgængelige for alle, uden at det er nødvendigt, at passere uvedkommende Afdelinger. Ikke mindre vigtigt er det, at Lægerne og Overopsynspersonalet med Lethed kunne komme fra det ene Punkt af Anstalten til det andet, og øjeblikkelig og ubemærket være tilstede overalt. Deres Bopæle maa desaa anbringes i den mest umiddelbare Forbindelse med Hospitalet: en Foranstaltning, der ej blot er uomgængelig nødvendig, for at kunne kontrollere saavel Patienterne som de lavere Betjente, men ogsaa bidrager overordentligt til at lette Behandlingen, idet Lægerne ved at hensættes midt imellem de Syge og saa at sige nødes til at leve iblandt dem, blive ganske anderledes i Stand til at gjøre sig fortrolige med deres almindelige og individuelle Egenheder, end naar en længere Afstand fra Anstalten uundgaaelig gjør dem mere fremmede for dens indre Liv. Er Lægens Bopæl, saaledes som f. Ex. paa Bidstrup, saa langt fra de Syge, og saaledes beliggende, at det kun i Mulm og Mørke er ham muligt at betræde Hospitalet, uden at man i Forvejen kan have bemærket hans Komme og indrettet sig paa hans Modtagelse, da vil han aldrig kunne være saaledes inde i Alt hvad der passerer, som han bør være. Staaer derimod hans Bolig i umiddelbart Sammhæng med Hospitalet, da kan denne Omstændighed i høj Grad lette hans dag-

66

lige og umiddelbare Virksomhed for Patienterne, og bidrage saare meget til at sikre Frugterne af hans Bestræbelser.

I en Daareanstalt maa naturligviis Meget være beregnet paa at forebygge Skade, og saa at sige Alt paa at gjøre Patienternes hele daglige Liv til Gjenstand for lagttagelse og Kontrol. Men naar den Afsindige betræder en Bygning, hvis tykke Mure, smaa tilkittede Vinduer og jernbeslagne Dørre, hvorhen han vender sig, kun vidne om en Bestræbelse efter at holde ham fast, da troer han at befinde sig i et Fængsel, og hans Opholdsteds skumle Præg fylder hans Sind med Bitterhed og en dobbelt Følelse af hans Ulykke. Naar han ved ethvert Skridt seer sig forfulgt af Opsynets Argusøjne, hvis besværlige Aarvaagenhed i sletindrettede Stiftelser maa bøde paa Lokalets Mangler, da taber han Modet, gjengjælder den Mistillid, der vises ham, med tifold Mistænkelighed, seer Fjender og Forfølgere i alle sine Omgivelser, og pønser kun paa at undvige fra sit forhadte Opholdssted. Naar han seer Alt indrettet anderledes, end han er vant til, Alt beregnet paa idel Ufornuft, da vil han enten i Bevidstheden af, at han dog er klogere, end han synes at blive anset for, spotte over Anstaltens overflødige Forsigtighed, eller han vil føle sig krænket, og fatte Uvillie mod et Sted, som saa lidt respekterer hans Følelse. Skal en Daareanstalt altsaa ikke gjøre et Indtryk paa sine Patienter, som i mange Tilfælde kan forspilde Frugterne af dens Bestræbelser, da er det nødvendigt, at den maa lægge an paa et hyggeligt og venligt Præg, at den ikke bærer de Foranstaltninger til Skue, som sigte til at indskrænke deres Frihed, men bortviser alle dem, som ikke ere aldeles uundværlige, og saavidt muligt maskerer dem, den er nødsaget til at træffe, at den i det Hele er indrettet paa at gjøre den Afsindige de baand mindre følelige, som den ej kan undgaae at paalægge ham, og paa stedse at tillade den størstmulige Frihed indenfor de af Husordenen foreskrevne Grændser, at den, kort sagt, intet Paafaldende og for Øjet eller Følelsen Stedende maa have, hverken i Bygningsmaade, Indretning eller Inventarium.

De Fordringer, vi her have gjort til en Daareanstalts Lokale, er det vistnok vanskeligt at opfylde paa en

saadan Maade, at alle Hensyn erholde lige Berettigelse. Her er nu ikke Stedet

67

til at udvikle, hvilken Byggeplan og hvilke specielle Indretninger der ere de hensigtsmæssigste; men hvad der paa det mest indtrængende maa fremhæves som et fast og uomstødeligt Resultat af alle i et Forsøg, man i Udlandet har gjort paa at løse Opgaven, snart ad denne, snart ad hin Vej, er at et hensigtsmæssigt Lokale ikke kan tilvejebringes i en Bygning, der oprindeligt har været bestemt til andet Brug, saa at Anlægget af en Daareanstalt følgelig udkræver, at man opfører den fra ny af med særligt Hensyn til Bygningernes ejendommelige Bestemmelse.

Vi saae nemlig, at Daarebehandlingen behøver et Lokale, som forener flere tilsyneladende modsigende Egenskaber. Det maa kunne isolere de enkelte Afdelinger, uden at hindre Kommunikationen: det maa kunne befordre Kommunikationen, uden at skade Isolationen. Det maa forebygge Undvigelse, uden alt for følelig Indskrænkning i Friheden, og sætte Patienterne under en uafbrudt Kontrol, uden at denne falder dem til Besvær. Det maa afgive Betyggelse mod de enkelte Patienter, uden at tye til Foranstaltninger, som kunde røbe Mistillid til dem alle. Det maa befordre Anstaltens almindelige Formaal, uden at tilsidesætte Hensynet til de Enkeltes højst forskellige individuelle Tilstand. Det er netop denne nødvendige Kombination af ganske forskelligartede Egenskaber, som gjør det umuligt, med Fordel at benytte en til andet Brug opført Bygning. Man kunde maaskee nok finde en, hvor det givne Antal Patienter kunde være vel forvarede, en anden, hvor Kommunikationen ikke havde store Vanskeligheder, en tredje, hvor enkelte Patienter kunde indrette sig ret komfortabelt, en fjerde, som begunstigede en passende Sysselsættelse idet Frie o. s. fr., men en Bygning, der forener alle hine Egenskaber, hvoraf dog ingen kan undværes uden delvis Opoffelse af Anstaltens Formaal og af den Humanitetens og Kærlighedens Aand, hvoraf den bør være besjælet, – en saadan Bygning findes intetsteds færdig, thi der er ingen Gren af den menneskelige Virksomhed, der behøver et saadant Lokale, undtagen netop Daarebehandlingen.

Saadanne Bygninger, som man lettest kunde vente overladte til dette Brug, vilde sædvanlig ligge i Byerne eller i deres umiddelbare Nærhed, og uden Hensyn til selve Lokalets Mangler vilde

68

altsaa Anstalten ved et saadant Arrangement komme til at lide under alle de Ulemper, der ere uadskillelige fra Kjøbstedbeliggenheden, og gaae Glip af alle de Fordele, som den kunde have paa Landet. Sæt imidlertid, at der fandtes et ubenyttet Slot eller en gammel Herregaard paa et forøvrigt passende Sted, saa maatte den naturligvis undergaae en Mængde Omkalfatringer, for at blive nogenlunde brugbar til sin nye Bestemmelse. Under denne Ombygning vilde man nu ufejlbarlig hvert Øjeblik komme i Kollision med de forhaandenværende Skillerum, Korridorer, Skorstene og meget Andet, som dog ikke altsammen kunde nedrives, naar man vilde iagttage de økonomiske Hensyn, for hvis Skyld et saadant Arrangement var truffet. Men paa denne Maade vilde lettelig nogle Værelser blive for store, andre for smaa, atter andre faae en ubekvem Beliggenhed, eller idet mindste ikke netop den, som kunde konvenere bedst med Hensyn til Patienternes Klassifikation. Denne vilde følgelig, til væsentligt Afbræk for Disciplin og Behandling, mere komme til at lempe sig efter Lokaliteterne, end disse efter den. En ubekvem Konstruktion af Trapper o. desl. vilde maaskee ikke lade sig forandre, og give Valget mellem en uforholdsmæssig Udvidelse og Fordyrelse af Opsynsvæsenet, eller at udsætte Patienterne for at komme til Skade, og hele Anstaltens indre Liv for Trykket af ubekvemme Indretninger. Grundens Beskaffenhed kunde maaskee gjøre en fornøden Udvidelse af Pladsen umulig, undtagen ved at sætte for mange Etager paa, hvilket igjen kunde nøde til en udstrakt Anvendelse af Jernstænger for Vinduerne, eller lignende fængselsagtige Sikkerhedsforanstaltninger, der give det Hele saa uhyggeligt et Præg og ofte virke højst nedtrykkende paa Patienterne. Dette kun eksempelvis: at opregne alle de Ulemper, som overhovedet kunne blive Følgen af at benytte et gammelt Lokale, var umuligt, men ved enhversomhelst givne ældre Bygning vilde det være saare let, at eftervise Uundgaaeligheden af mangfoldige og væsentlige. Selv om man

kunde erholde en Bygning med en passende Beliggenhed og af tilstrækkelig Størrelse, og havde fri Raadighed til at omdanne alt det Indvendige, men var bundet til Udvæggene og Grunden, (hvilket dog vel omtrent var de dårligste Vilkaar, man kunde vente), saa var denne Betingelse

69

dog i Virkeligheden et Baand paa Byggeplanen, som vilde nøde Anstalten til at give Slip paa de Fordele, der ikke lade sig opnaae i en Bygning af den eller den Form, og tvinge den til at lempe hele sit indre Liv, ikke efter Daarebehandlingens ejendommelige Grundsætninger, men efter de tilfældige og fremmedartede Hensyn, som hin Form kunde paanøde den. Et saadant Snørliv kan ikke andet end have en uheldig Indflydelse paa Behandlingen; og det er ogsaa en almindelig Klage fra alle de af Udlandets Daareanstalter, som ere indrettede i ældre Bygninger, at de u hensigtsmæssige Lokalteter paa mange Maader lænkebinde deres Virksomhed.

Og hvad er der saa vundet ved en saadan Fremgangsmaade? Beparelser? Det er maaskee umuligt at modbevise dette i Almindelighed; men der er god Grund til at betvivle det. Allerede Nedbrydelsen og Bortskaffelsen af det Ubrugelige kræver Omkostninger, som ikke findes paa Overslaget over en ny Bygning; og hvorvel sagtens en Del af Materialierne vilde kunne anvendes paa ny, saa er det dog en bekjendt, og af Erfaringen noksom bekræftet Sag, at det ofte er ligesaa kostbart at omkalfatre et gammelt Hus, som at opføre et nyt, helst naar Ombygningen skal være saa gjennemgribende, som i dette Tilfælde vilde være uundgaaeligt. Dertil kommer endnu, at der desto tidligere vil behøves Reparationer, jo mere de gamle Materialier have været afbenyttede, saa meget mere som en Daareanstalt maa gjøre Regning paa mangan Overlast af sine Beboere, som en anden Bygning ikke er udsat for, og altsaa i enhver Henseende bør være solid. Om der end kunde spares Noget ved det første Anlæg, vilde Anstalten dog upaatvivlelig blive kostbarere at vedligeholde, ikke at tale om, at de forhaandenværende Lokalteter, der som oftest vilde skrive sig fra en ældre Periode, kunde gjøre mangan Indretning vanskelig eller umulig, hvorved der indirekte kunde spares i Husholdningen. Det er imidlertid en besynderlig Inkonsekvents, at medens man indrømmer som en Selvfølge, at ethvert andet socialt Formaal ikke bør indskrænkes af tilfældige lokale Omstændigheder, saa finder man det dog ganske i sin Orden, at Daarevæsenet indretter sig i den første den bedste Bygning, der ikke haves andet Brug for. Disse bestandige Forslag til at behjælpe sig med forhaan-

70

denværende Lokalteter, og finde sig i de Ulemper, som ere uadskillige fra disse, viser ikke blot utilstrækkelig Sagkundskab, men tillige en Mangel paa en rigtig klar Erkjendelse af Daarevæsenets Værdighed og højere Betydning. En Institution, som gaaer ud paa at gjengive Mennesket Brugen af det, som først adler ham til Menneske, er af en saa ægte human Natur, at den fuldelig kan haandhæve en Plads ved Siden af de Indretninger, som tilsigte Aandens Udvikling og Oplysningens Fremme, og har en saa ophøjet Tendents, at den vel fortjener at indrømmes en anstændigere Plads, end i det første det bedste Pulterkammer, som staaer ledig i Landet. Økonomien har naturligvis sine Fordringer; men Daarevæsenet staaer som Civilisationens fuldmodne Frugt for højt, og udfylder her i Landet altfor aabenbart en væsentlig Lakune i de offentlige Humanitetsforanstaltninger til at dets mere eller mindre hensigtsmæssige Indretning bør gjøres afhængig af pekuniære Hensyn; og paa den anden Side lader det sig vel heller ikke benægte, at den Økonomi, der altfor meget gaaer ud paa en Formindskelse af de direkte Udlæg, langt fra altid fører til virkelige Beparelser, hvorimod den Fremgangsmaade, som sikkrer de hensigtssvarende Resultater, aldrig vil undlade, i Tidens Længde at vise sig mest økonomisk. Naar man vil afbenytte tilstedeværende Bygninger, slaae en Streg over Alt, hvad der kan forekomme den Uindviende som overflødig, og kun tilfredsstille den mest hørjastede Trang, da er der vistnok ingen Tvivl om, at jo Omkostningerne foreløbigt kunne reduceres meget betydeligt; men Følgen vil være, at Daarevæsenet arbejder med bundne Hænder, ikke udretter, hvad det under gunstigere Forhold vilde formaae, helbreder færre Afsindige, og lader Staten fremdeles bære Byrden af et stedse stigende Antal Uhelbredelige, medens den Efterhjælp, de utilfredsstillende

Foranstaltninger snart ville gjøre fornøden, alligevel om føje Tid vil udkræve en ligesaa stor om ikke større Sum, end den, der blev sparet ved at omdanne Forholdene efter en mindre velberegnet Plan, saa at det omsider vil blive indlysende, at man i Grunden ikke har gjort Andet, end spare paa Skillingen, for bagefter at give Daleren ud. Denne Erfaring har man i det mindste gjort i andre Lande, hvorpaa

71

der ovenfor er meddelt et Exempel fra Hertugdømmet Baden. Bekvemmer man sig til saa stort et Udlæg, som er fornødent, for at organisere det hele Anliggende efter en Maalestok, der svarer til den virkelige Trang, og for at udstyre de enkelte Anstalter saa rundeligt, at de formaae at stifte al den Nytte, som velindrettede Daareanstalter ere i Stand til, da ville disse Opoffrelser heller ikke undlade, ved det større Antal af Helbredelser og ved det betydelig formindskede Residuum af Individider, som falde det Offentlige til Byrde, at bære Frugter, som i Tiden ville svare indirekte, men gode Renter af det højere Udlæg. Men hertil er det rigtignok nødvendigt, at økonomiske Hensyn ikke spille Hovedrollen ved en Daareanstalts Opførelse og Udstyrelse. Det nytter ikke at gjøre Overslag, der fremstille Bekostningerne som mindre betydelige. Man vil snart udfinde Fejlen, og der er da ikke udrettet Andet, end at Publikums Tillid til Sagens Talsmand er svækket. Bedre er det ligefrem at tilstaae, der behøves Opoffrelser til at sætte Daarevæsenet paa en god og solid Fod, fordi Meget, som ved Institutioner vilde vare overflødig, her er absolut nødvendigt*). En Bestræbelse efter at reducere Anlægskapitalen til et Minimum paa Papiret vil dog ikke være nok til at vække Almeenhedens Sympathi for dette Anliggende: det er derfor bedre at vise, at en saadan Anvendelse af de fornødne Midler, som bedst egne sig til at sikkre Resultaterne, i Virkeligheden er den bedste Økonomi. Her paa bør man saa meget mere lægge det an, som Nationens Ære dog virkelig ogsaa er interesseret i at fremme et Anliggende,

*)Det har saaledes endog af en af Daaresagens Talsmænd i sidste jyske Stænderforsamling været betegnet som en „temmelig luksuriøs“ Udstyrelse, at Anstalten i Slesvig er forsynet med Billard, og holder Eqvipage til Patienternes Brug. Dette og meget Andet af samme Natur (Musikapparater f. Ex., et udvalgt Bibliothek o. s. v.), er her ikke Luxus, men Nødvendigheds artikler; thi det er sjælelige Lægemidler; og at anskaffe hvad der kan tjene til Patienternes Adspredelse og Opmuntring, at foranstalte Festiviteter for dem o. dsl., er følgelig, naar Økonomien ikke tabes af Sigte ved Udførelsen, slet ikke mere overdaadigt, end naar en Læge ordinerer Moschus og andre kostbare Medikamenter for Syge, der trænge til samme.

72

der mere og mere gjør sine uafviselige Fordringer gjældende i alle civiliserede Lande. Omsorgen for de Afsindige er i Grunden ikke Andet end Afbetaling af en Gjæld, Staten fra umindelige Tider har været i til sine tilsidesatte Stifbørn: det sømmer sig altsaa ikke engang for den at prutte altfor ængsteligt ved en saadan Lejlighed. Hvor Pengene skulle komme fra, er det ikke Lægernes Sag, at bringe paa det Rene: dem tilkommer det at vise, hvorledes Forholdet bør ordnes, det Offentlige at bringe Midlerne tilveje. Dette kan nu vistnok have sine Vanskeligheder; men det var dog i Sandhed meget besynderligt, om et Land, hvor man har seet Hundredtusinder rejste i en Haandevending til Publikums Forlystelse, skulde have en mere end tilsyneladende Mangel paa Ressourcer til at befordre Humanitetens Anliggender.

Ligesom det udelukkende er Lægevidenskaben i sin Anvendelse paa Sindssygdømmene, der formaaer at angive Grundsætningerne for en Daareanstalts Indretning, saaledes er ogsaa Behandlingen af de Afsindige en Opgave, som kun kan løses tilfredsstillende af Læger, der have gjort Daarevidenskaben til deres Hovedfag. Thi ligesaavist som der udkræves en speciel Uddannelse til al Sygebehandling, udfordres der til Sindssygdommenes Behandling og Helbredelse baade almindelig Lægedannelse og et nøje Kjendskab til disse, og den vil følgelig kun lykkes for den, som baade har Indsigt i de Omstændigheder, der kunne udøve en gunstig eller ugunstig Indflydelse paa Afsindige i Almindelighed, og forstaae at bedømme, hvilke Forholdsregler Patientens legemlige og sjælelige Tilstand gjør nødvendige i hvert enkelt Tilfælde. Såfremt man ikke vil paastaae, at Daarebehandlingen

er en Ting, som udmærker sig fra alt Andet i Verden derved, at den ligesaa godt kan bestrides med som uden Sagkundskab, maa man ogsaa indrømme, at almindelig Forretningsdygtighed ikke kan være nok til at paatage sig en Opgave, hvis Løsning udkræver en kombineret Anvendelse af almindelig Lægebehandling og specielle psychiatriske Grundsætninger; men at der til at opnaae Resultater med Afsindige behøves særegne Indsigter, og et omhyggeligt Stu-

73

dium af Sindssyggdommene i deres Sammenhæng med Livet og den legemlige Organisme. Det kunde synes overflødigt, saaledes at udvikle, hvad der for den tænkende Læser i Grunden ingen Udvikling behøver; men man har hertillands i Praxis altid været saa tilbøjelig til at tillægge administrative Autoriteter og Forretningsmand uden lægevidenskabelig, end sige psychiatrisk Dannelse behørig Kyndighed til at ordne de Afsindiges Anliggender og Indsigt nok til at bestyre vore Daareanstalter, at denne Praxis ved en Reorganisation lettelig kunde tænkes at faae en uheldig Indflydelse paa Lægernes Stilling til de Afsindige, et Punkt, som dog er af den Betydenhed, at en Forkvakling deraf meget let kunde forspilde Frugterne af en Reform. Det bliver derfor nødvendigt, at gjøre det rigtigt indlysende, hvorledes dette vigtige Forhold bør ordnes.

Daarelægens Opgave gaaer i Grunden ud paa det selvsamme Maal, som enhver anden Læges; kun er han sædvanligt henvist til en anden Fremgangsmaade. Ligesom nu Lægen i den almindelige Praxis Intet kan udrette, med mindre han har det i sin Magt, at behandle Patienten paa den Maade, som bedst egner sig til at helbrede hans Sygdom, og i det Hele formaaer at sætte ham under passende Forhold, saaledes maa ogsaa Daarelægen, for at kunne bekæmpe Sindssyggdommene, være Herre over de Midler, som formaae at modarbejde disse. Her komme vi egentlig først til Forskjellen. Thi medens Apotheket er det Rustkammer, som leverer direkte Vaaben mod de legemlige Sygdomme, og visse diætetiske Forhold i Reglen danne et tilstrækkeligt Værn mod deres fornyede Anfald, saa er dette ikke nok for Daarelægen. Han kan vel bruge Medikamenter og diætetiske Forskrifter til at hæve de legemlige Afvigelser fra Sundheden, som ligge til Grund for Sindssyggdommene; men dermed er han ikke færdig, thi disse ejendommelige Symptomer vige i Reglen kun for en systematisk Anvendelse af en ganske anden Række af Lægemedler, de sjælelige nemlig, over hvilke han selvfølgelig ogsaa maa kunne disponere, for at naae sit Maal. Men disse findes nu i hele Daareanstaltens Organisation, og i den Levemaade, Patienten der maa føre, og som i alle sine Enkeltheder er beregnet paa at vække et sundt

74

Sjæleliv. De Indskrænkninger, som paalægges ham, baade af Hensyn til de øvrige Beboere og til ham selv; det regelbundne Liv, en almengjældende Husorden paatvinger ham; den Disciplin, han maa underkaste sig; det Arbejde, der bliver ham overdraget; de Adspredelser, der undes ham; de Belønninger og Straffe, der efter Omstændighederne tildeles ham; alle de Indtryk, det blotte Ophold i Anstalten omgiver ham med; og den direkte Indvirkning, Lægerne og deres Medhjælpere planmæssigt underkaste ham, kort sagt: alle de Elementer, hvoraf Livet i en Daareanstalt bestaaer, alle uden Undtagelse, kunne efter Omstændighederne benyttes som sjælelige Legemidler, og maa følgelig stilles til Daarelægens uindskrænkede Disposition, saa at det staaer til ham at bestemme, i hvad Forhold og i hvilke Kombinationer han vil lade alle disse Potentser indvirke paa hver enkelt af sine Patienter, uden i saa Henseende at være indskrænket af andre Baand, end dem, hans Videnskab og Erfaring i Forbindelse med Humanitetshensyn maatte paalægge ham. Naar Daarelægen fordrer denne Frihed, da fordrer han i Grunden slet ikke Andet, end hvad man finder naturligt at indrømme enhver anden Læge; thi hvorledes skulde denne kunne udrette Noget med sine Patienter, naar det ikke stod ham frit for at anvende netop de Medikamenter, han maatte ansee for tjenlige i det enkelte Tilfælde, eller at sammensætte sine Recepter af de Ingredientser, hvis Kombination lover ham bedst Resultater? Enhver vil indsee, at det slet ikke gik an at binde Lægerne i den almindelige Praxis paa en saadan Maade. Men naar man ikke forsyner Lægen ved et Daarehospital med en tilsvarende Magtfuldkommenhed til

bestandig at bringe netop de af Anstaltens Kræfter i Bevægelse, som forekomme ham mest passende for det individuelle Tilfælde, saa lægger man i Virkeligheden et saadant Baand paa ham, henviser ham i Grunden til en aldeles empirisk Fremgangsmaade, og lader ham ganske arbejde paa Lykke og Fromme. Ligesaa ufornuftigt som det vilde være, at ansætte en Læge ved et Sygehospital, uden at tillade ham at behandle hver Patient efter sin individuelle Tilstand, ligesaa lidt var man berettiget til at vente synderlige Resultater af en Daarebehandling, som, idet den ikke kunde lempe sig tilstrækkeligt efter

75

de individuelle Forhold, aldrig kunde fortjene Navn af rationel; og at oprette Helbredelsesanstalter, uden at sætte Lægen i Stand til at behandle de Afsindige paa den rigtige Maade, var dog virkelig det Samme som at ville Hensigten, uden at ville Midlet, at træffe kostbare Foranstaltninger og lægge Hindringer i Vejen for de Frugter, de skulde bære.

Daarelægen maa altsaa have Ret til at anvende samtlige de Hjælpemidler, Hospitalet besidder, til sine Patienters Helbredelse og Velbefindende. Han kan ikke lade sig nøje med den raadgivende Stemme, som er nok for Lægen i den almindelige Praxis, eller med den Myndighed til at foreskrive Medikamenter og regulere de diætetiske Forhold, som er tilstrækkelig for Lægen ved et Sygehospital; thi Sindssygdommene helbredes ikke ved Piller og Draaber alene, og lagttagelsen af visse diætetiske Forsigtighedsregler er ikke nok til at befæste de Afsindiges Sjælehelbred. Det er derfor absolut nødvendigt, at Overlægen erhverver en Stilling, som sætter ham i Stand til at foretage hvad Foranstaltninger han maatte finde tjenlige for sine Patienter indenfor de Grændser, Humaniteten og Hospitalets materielle Kræfter afstikke, uden at Iværksættelsen af hans Bestemmelser behøver Nogen af Anstaltens øvrige Embedsmænds Approbation, og at disse saavel som de lavere Betjente ere ham underordnede, og hver i sin Kreds maa understøtte dens Bestræbelser efter den Anvisning, de af ham modtage. Med andre Ord: Hospitalets Bestyrelse maa lægges i Overlægens Hænder: han maa være dets virkelige Direktør, og kun anerkjende den Autoritet over sig, hvis Kontrol og højere Forvaltning hele Daarevæsenet er underlagt.

Det er noget Usædvanligt hertilands, at see en saadan Myndighed overdraget til en Medicinalperson. Denne Fordring vil altsaa rimeligvis forekomme mange som en Anmasselse; man vil finde Betænkelighed ved saa stor en Afgang fra den almindelige Administrationsmåde af offentlige Stiftelser; man vil have ondt ved at overbevise sig om, at Daarelægens Virksomhed ogsaa udkræver saa ganske andre Betingelser end andre Lægers; og det

76

vil derfor ikke være overflødig at gjøre denne vigtige Sætning endnu mere indlysende.

Lad os tænke os Lægens Forhold ordnet saaledes som Tilfældet er i de fleste af vore Anstalter, at han nemlig som blot konsultativ Autoritet ikke paa Embedsvegne har nogen direkte Andel i Bestyrelsen, og altsaa ikke altid kan varetage de Hensyn, som bør være overvejende i Daarebehandlingen. Følgen heraf maa nødvendig være, at hans Bestræbelser hemmes og indskrænkes paa mange Maader, og det bliver Patienterne, dette Misforhold kommer til at gaae ud over. Naar det ikke er ham, men en administrativ Embedsmand, man kalde ham nu Inspektør, Hospitalsforstander, eller hvad man vil, som optager de Afsindige og anviser dem deres Plads i Anstalten, da vil det komme an paa et Slumpetræf, om de strax fra Begyndelsen blive satte under saadanne Forhold, som stemme overens med deres virkelige Tarv, og det er let muligt, at der paa denne Maade allerede ved deres Indtrædelse i Hospitalet kan blive begaaet Misgreb af de uheldigste Følger. Naar det ikke er Lægen, men en saadan Embedsmand, hvem det tilkommer at bestemme Beskaffenheden og Graden af de personlige Indskrænkninger, der paalægges Patienten, da er der altid Rimelighed for, at disses helbredende Indflydelse idet mindste for en stor Del vil gaae tabt, fordi de ville blive benyttede uden det Hensyn til Patienternes individuelle Sindstilstand, som alene en videnskabelig Indsigt formaaer at tage. Er det ikke Lægen, men denne samme Embedsmand, som har den første Stemme, naar Talen er om Husordenens

Overholdelse, da vil der ikke altid blive taget Hensyn til de enkelte Patienters Forfatning, men man vil fornemmelig gaae frem efter almindelige Politigrundsætninger. Disciplinen vil paa denne Maade let blive for streng; thi fra det administrative Standpunkt vil man altid være tilbøjelig til at betragte den almindelige Orden som Regulativets højeste og sidste Formaal, og næppe tilstrækkelig erkjende, at Disciplinen her dog i Virkeligheden ikke skal være Andet end et Middel til Patienternes Helbredelse, og altsaa bør haandhæves med stadigt Hensyn til disses Ejendommeligheder og individuelle Tilstand. Ja om en saadan Embedsmand end er flersidig nok til at indsee dette i Al-

77

mindelighed, saa vil dog hans utilstrækkelige Bekjendtskab til de forskjellige Afsindighedsformer og deres Indflydelse paa Patienternes Opførsel og Handlemaade hindre ham i at bedømme, hvorvidt han i denne Henseende uden Ubillighed kan gaae i sine Fordringer til den Enkelte. Tilkommer det ham og ikke Lægen at tilstede Patienterne Afvigelser fra den instruxmæssige Husorden, eller andre Friheder, hvorledes skal han da kunne beregne de Følger, saadanne Begunstigelser kunne have for deres legemlige og sjælelige Forfatning? Skal fremdeles de Afsindiges Arbejde, deres Adspredelse og Fornøjelse ikke staae under Lægens Bestemmelse, men sortere under den samme Autoritet, som har med Anstaltens økonomiske Anliggender at gjøre, da vil ogsaa det økonomiske Hensyn i dette Punkt faae for stor Overvægt. Arbejdet vil blive betragtet som Indtægts- eller idet mindste som Besparelseskilde, Stiftelsen vil synke ned til en Arbejdsanstalt, og glemme, at Patienternes Sysselsættelse kun maa være den et Maal til deres Helbredelse, og ingensinde til dens materielle Fordel, naar ikke begge Dele lade sig forene, hvilket altid mest vil være paa en indirekte Maade*). Apparater til Tidsfordriv

*) I en Arbejdsanstalt er selve Arbejdet Øjemed, i en Daareanstalt derimod kun Middel. I hin er det altsaa i sin Orden, at der sees paa Arbejdets Kvantitet og Kvalitet: i denne er det i og for sig en Biting, enten Patienten arbejder meget eller lidt, godt eller slet, og Hovedsagen er, at han arbejder paa den Maade og med den Anstrengelse, som kan befordre hans Helbredelse. Der ligger altsaa en ganske anden Idee til Grund for den Kombination af Daareanstalter med Arbejdshuse, som i de senere Aar er bleven iværksat paa adskillige Steder her i Landet. Thi de Fordringer, hvert af disse Instituter maa gjøre til sine Arbejdere, ere saa forskjellige, at intet af dem kan være tjent med denne Forbindelse. Skal der nemlig sees igjennem Fingre med de Afsindiges Præstationer, da taber Anstalten, og de øvrige Arbejderes Misundelse vækkes. Skal der gjøres desto større Fordringer til de Afsindige, da lide disse derunder, og ligesom i Fattigtiftelser og Sygehuse vil det ogsaa her i Reglen være dem, det uhensigtsmæssige Princip kommer til at gaae ud over.

78

og Forlystelse ville blive anskaffede, og Foranstaltninger til Opmuntring og Adspredelse truffe i Overensstemmelse med de samme Principer, idet mindste naar dertil kræves direkte Udgifter. Anstalten trænger, for at oplyse dette med et Par Exempler, til Skomagerarbejde. Enhver Bestyrer, som ikke er lægekyndig, vil naturligvis troe at handle baade i Stiftelsens og de Afsindiges Interesse ved at anbringe saadanne Patienter paa Skomagerværkstedet, som have lært denne Profession. Men maaskee nu netop det Individ, der bliver sat i Virksomhed paa denne Maade, har mistet Forstanden som Følge af Underlivsbesværligheder, han har paadraget sig ved den krogede Stilling, hans Haandværk medfører, eller maaskee hans sygelige Sindstilstand er af den Beskaffenhed, at den suger Næring af en stillesiddende Beskæftigelse. Anstalten faaer rigtignok sine Sko syede, men Patientens Fornuft, eller idet mindste en Forhaling af hans Helbredelse er Prisen, og hvem der afholder Omkostningerne ved hans Kur, betaler dem dyrt. Det samme Subjekt kunde maaskee været helbredet, om man havde sat ham til Havearbejde, Brændeskjæren eller deslige. Men hertil behøves just ikke flere Folk: det falder altsaa ikke Bestyreren ind at finde en Sysselsættelse af denne Natur, blot for at tilfredsstille Patientens individuelle Trang; og bliver han af Lægen gjort opmærksom derpaa, vil det maaskee være forbundet med Bekostninger eller andre Ulemper, som han fra sit Standpunkt kan være fuldkommen berettiget til at undgaae. En anden Patient behøver jævnlig Adspredelse, og kunde have godt af en Kjøretour et eller andet Sted hen; men det træffer netop paa en Tid, da Anstalten af andre

Grunde vilde føle sig generet ved at maatte undvære sin Befordring. Den administrative Embedsmand vilde ikke kunne vurdere den Betydenhed, en saadan Fornøjelse maaskee netop for Øjeblikket kunde have for Patienten: han vil altsaa betragte det som sin ligefremme Pligt, ikke at opoffre det Hensyn til Anstaltens materielle Tarv, som han forstaaer at bedømme, for et Hensyn til den Syge, som ligger udenfor hans Competence; og vil maaskee i den Myndighed hvormed det Offentlige har beklædt ham fremfor Lægen, see en Berettigelse til at underkjende de Grunde, denne kunde anføre i Faveur af Patienten. Der bliver altsaa ikke Noget af saadanne

79

Lystfarer, eller maaskee de blive opsatte til en mere belejlig Tid. Patientens Tilstand forandrer sig imidlertid, saa at han ikke længere er modtagelig for en saadan Adspredelse, og bliver han fremdeles slettere, hvor ligger saa Skylden undtagen i Lægens skjæve Stilling til Anstalten. Kort sagt: naar ikke læger have den afgjørende Stemme i saadanne Ting, som paa en eller anden Maade kunne have Indflydelse paa Patienternes Sindstilstand, da vil Anstalten maaskee nok kunne styres saaledes, at de Afsindige, som man siger, have det ret godt, hvis da ellers Bestyreren er en human Mand; men de Kræfter, den kunde disponere over til deres Helbredelse eller aandelige Velbefindende, ville enten ganske være spildte, eller kun tilfældigvis komme til Nytte.

Naar forøvrigt Spørgsmaalet blot stilles ganske almindeligt, vil Enhver ogsaa upaatvivlelig finde det i sin Orden, at Lægen har den afgjørende Stemme i Alt, hvad der kan bidrage til de Afsindiges Behandling. Men at indrømme dette, er nu slet ikke Andet, end at anerkjende hans Competence til at dirigere Hospitalet; thi det er netop ved Indbegrebet af samtlige sin Organisations Enkeltheder, at dette virker til Patienternes Helbredelse, saa at der Ingen er blandt Anstaltens Personale, som jo kan have Indflydelse paa Behandlingen, fra Lægerne selv indtil Portneren, og Intet som foregaaer i den, lige fra den umiddelbareste Indvirkning paa de Syge indtil den Maade, hvorpaa man skiller sig ved Affaldet i Kjøkkenet, uden at det efter Omstændighederne skulde kunne virke gavnligt eller skadeligt paa dem. Hvis man nu mente at give Lægen noksom frie Hænder ved ikke at stille ham under nogen anden af Embedsmændene; men blot sideordne ham en Inspektør, Forvalter, eller hvad Navn man vilde give den, der som Bestyrer af Hospitalets materielle Side skulde lette ham en Administration, som virkelig kan være byrdefuld nok for een Mand, da vilde man tilvisse meget fejle. Thi netop fordi samtlige Hospitalets Enkeltheder udgjøre væsentlige Dele af Helbredelsesapparatet, og dette naturligvis ikke kan bibeholde den nødvendige Enhed og Harmoni, naar det ene Hjul i Maskineriet sættes i Gang fra en Side, og det andet fra en anden, netop derfor bør der kun være een bevægende Kraft. At

80

sideordne det lægelige og det administrative Element er upraktisk; thi det vilde være umuligt at afstikke Grænsen mellem begge, saaledes at Embedsmændenes Competence var tilstrækkelig klar; og et saadant Forhold vilde kun foraarsage Sinkelser og Vidtløftigheder, idelige Kollisionstilfælde og gjensidige Overgreb, indbyrdes Jalousi og Uenighed, idet de jevnlige Sammenstød mellem de forskjelligartede Interesser, Hver havde at varetage, saa let vilde udarte til en personlig Kamp om Herredømmet (en Mislighed, vi netop Hertillands have seet et advarende Exempel paa), i Fald de ikke havde til Følge, at Lysten og Kraften svækkedes hos begge Parter, og førte til Mismod over bestandig at see sig lammet i sin Virksomhed, til en Ligegyldighed og en Slendrian, der under saadanne Omstændigheder desto lettere kunne finde Indpas og stifte Ulykke, jo mere den delte Myndighed ogsaa maatte dele Ansvar, og som upaatvivlelig snart vilde udbrede sig videre fra de overordnede Embedsmand til de underordnede Betjente, slappe Disciplinen og løsne de Baand, der skulde holde det Hele sammen og knytte Patienterne til en fornuftig Tingenes Orden. En Daareanstalt er overhovedet en Organisme med en saadan Mængde af tilsyneladende modstridende Elementer, og dens Virksomhed er af en saa mangfoldig Beskaffenhed, at den bestandig er udsat for at tabe det ene Øjemed af Sigte over det andet, med mindre den af al Magt lægger det an paa at gjøre det ene Væsentlige gjældende i alle Retninger. Den maa næsten uundgaaelig opløfte sig i Uorden og Forvirring, naar ikke den højere Idee, som udgjør det ledende Princip, mere eller mindre bevidst kan

besjæle alle dens Embedsmænd og Betjente med en fælles Aand, og gennemtrænge hele Bestyrelsen med Kraft og Enhed. Men denne Enhed kan ikke existere, naar Myndigheden er delt mellem Mænd, hvis forudgaaede Dannelse ikke engang indeholder nogen Sikkerhed for at de kunne indtage det samme Standpunkt, og hvis forskjellige Hverv endog ligefrem anviser dem hver sit. Daareanstaltens Opgave er jo nu at virke til Gavn for de Afsindige: følgelig maae alle andre Hensyn underordnes dette Maal, og Magten koncentrerer i Lægens Hænder, som den Embedsmand, der repræsenterer Anstaltens Idee og alene er i Besiddelse af de Indsigter, hvorpaa det her kommer

81

an, og uden hvilke selv den største administrative Dygtighed Intet vil udrette. Men ogsaa fra Daarebehandlingens Standpunkt er det en Ting af højeste Vigtighed, at Regeringsmagten i den lille Stat i Staten, som Daareanstalten med sin Isolation fra det øvrige Samfund, sine særegne Love og sit ejendommelige Øjemed danner, ikke er delt mellem Flere. Thi kun ved at nedlægge den hel og ubeskaaren i Lægens Hænder, kan man tilsikre denne den Autoritet og ubetingede moralske Overvægt over Patienterne, som man lettelig vil indsee er ham aldeles uundværlig. Dersom de fornuftige Bevæggrunde, der lede andre Mennesker, spillede samme Rolle hos de Afsindige, da behøvede Lægen maaskee heller ikke saa uindskrænket og udelt en Myndighed. Men i et Samfund, hvor en blind Fasthængen ved vrang Forestillinger, egoistiske Følelser og vilde Begjærligheder beherske Individerne og gjøre dem mere eller mindre uimodtagelige for Alt, hvad der ellers samler den menneskelige Stræben mod fælles Maal, der er det uundgaaeligt, at den blinde Autoritet undertiden maa træde i Stedet for Erkjendelsen af det Heles Fornuftmæssighed. Et saadant Samfund er Daareanstalten for de Syges Vedkommende; og desaarsag vil Lægen aldrig kunne Haandhæve en planmæssig Husorden eller gennemføre en konsekvent Behandling, med mindre han er i Besiddelse af en Autoritet over Patienterne, som gjør al Modstand unyttig, og viser dem, at deres Ve og Vel ligger ene i hans Hænder. Som den første og ofte den eneste Betingelse for at afvæbne deres Opposition mod hans Betingelser og føre dem tilbage til Fornuften, er det ikke nok, at denne hans Myndighed udstrækker sig til deres Person: den maa omfatte Alt, hvad der i fjerneste Maade angaaer dem, det vil sige: hele Anstalten med alle dens Enkeltheder. Thi mærke de først, at der er eet Punkt, hvor Lægen ikke har Noget at sige over dem, da ville de ogsaa lægge det an paa at unddrage sig hans Indflydelse i andre Ting. Vide de, at hans Beslutninger behøve fremmed Approbation, da ville de idelig appellere fra hans Kjendelse til denne højere Instants; og selv om de ikke faae Medhold, ville de dog aldrig opgive Haabet om at undvige en Myndighed, der ikke byder over

82

dem med et Faktums Uundgaaelighed. Vide de, at Hospitalet har en anden Autoritet, som er uafhængig af Lægen, da ville de kaste sig i Armene paa den, og nægte ham den Tillid og Fortrøstning, uden hvilken han møder dobbelte Vanskeligheder. See de, at en Anden end Lægen har at befale over Oppasserne, da ville de ogsaa betragte disses Herre som deres egen: mærke de, at Økonomien er ham uvedkommende, da vil der i Bispisningen og mangfoldige andre af Anstaltens materielle Præstationer være ligesaa mange Kilder til Næring for en Opposition, som kun altfor meget vil understøtte deres Tilbøjelighed til at skyde sig ind under andre Autoriteter, og snart vise en hemmende Virkning paa hans Bestræbelser. Kort sagt: enhver Gren af Hospitalets Bestyrelse, som ikke henhører under Lægens Myndighed, vil ogsaa berøve ham en Del af den Anseelse hos Patienterne, han ikke kan undvære. Der kan ikke gøres for meget, for at lade ham staae i deres Øjne som den, hvormod Alting drejer sig, og hvorpå Alt kommer an; thi maae de betragte ham som uindskrænket Herre i Stiftelsen og som den, der ene råder over deres Skjebne, da ville de langt snarere bøje sig for den Autoritet, Alt andet bøjer sig for, og som de ingen Udvej see til at undgaae, – og denne Underkastelse er det første Skridt fremad.

Men ikke mindre vigtigt er det, at Lægens Stilling til de overordnede Autoriteter heller ikke binder hans Hænder. Den Myndighed, der maa indrømmes ham, kan naturligvis misbruges, og det er derfor

en Selvfølge, at han maa kontrolleres fra oven, og, om man vil, kontrolleres skarpt. Men denne Kontrol kan let erholde en uheldig Indflydelse, naar den ikke reguleres efter rigtige Grundsætninger. Det maa i denne Henseende bemærkes, at den Autoritet, som er den dirigerende Læge overordnet, tildels maa staae i et andet Forhold til Daareanstalten, end til enhver anden offentlig Stiftelse, som kunde stilles under dens Overopsigt, fordi en Daareanstalt ikke udelukkende kan bestyres efter almindelige administrative Principer, men maa følge saadanne, som fremgaae af dens ejendommelige Formaal, og følgelig ikke finde Anvendelse paa andre offentlige Instituter. De Anstalter, som kunde stilles i Klasse med dem, vi her beskjæftige os med, have enten et For-

83

maal, som lader sig opnaae ad den rent administrative Vej ved bestemte Kræfter og paa en regelbunden Maade (Fattigstiftelser f. Ex.), eller forsaavidt som deres højere Øjemed udkræve specielle Indsigter og en særegen Methode (Sygehospitalet f. Ex.), da kunne dog de Kræfter, der umiddelbart befordre dette Øjemed, saaledes udsondres fra dem, der træde i Administrationens Tjeneste, at de lade sig anvende og kontrollere hver fra sit Synspunkt. I en Daareanstalt derimod finder der den nøjeste Sammensmeltning Sted mellem Sygebehandlingen, som dens højere Formaal, og Forvaltningen af dens lavere Detail, at selv det mindste Led af denne ej blot maa betragtes efter sit Forhold til Stiftelsens materielle Interesse, men tillige, og fornemmelig med Hensyn til Patienternes Vel, som den Opgave, Hospitalet til enhver Pris har at løse, og for hvilken alle andre Hensyn følgelig maa vige. Og da hertil netop ofte udfordres en kompliceret Anvendelse af Anstaltens forskellige Kræfter efter øjeblikkets Bydende og Omstændighedernes alle Beregninger spottende Beskaffenhed, vil man let indsee, at selv om den dirigerende Læge var enhver anden af Stiftelsens Embedsmænd overordnet, vilde han dog jevnlige være ude af Stand til at udrette Noget, i Fald enten altfor detaillerede Statuter foreskrev den specielle Retning, hvori Hospitalets forskellige Kræfter under alle Omstændigheder havde at bevæge sig, og udenfor hvilken det ikke stod til ham at anvende dem, eller i Fald hans Instrux forbød ham, paa egen Haand at træffe saadanne Foranstaltninger til specielle Øjemed, som uden at stride mod Anstaltens Tendents, eller overskride dens Budget, dog vare udenfor det Almindelige, og i slige extraordinære Tilfælde paalagde ham at indhente højere Approbation, inden han handlede. Hvorvel nu, som sagt, Lægens særegne Forhold til sine umyndige Patienter gjør al mulig Kontrol baade ønskelig og nødvendig, maa denne altsaa dog paa ingen Maade udarte til Indblanding i Anstaltens Direktion, der i alle Punkter bor være ham udelt forbeholden, hvis han ikke ved mange Lejligheder skal savne Midlerne til at paavirke Patienterne paa rette Maade. Sæt f. Ex. at Overopsynsmanden, uden just at give nogensomhelst haandgribelig Anledning til Klage, dog alligevel mangler de Egenskaber, som

84

kunne sikkre Lægen den behørig Bistand af ham, eller at der endog kan være moralske Grunde til at troe, at han hemmeligt modarbejder hans Bestræbelser. Lægen indseer Gavnligheden af at besætte denne særdeles vigtige Post med en Anden; men han kan hverken afskedige denne Embedsmand uden videre, eller overbevise højere Vedkommende om Gyldigheden af sine Grunde, der dog kunne være meget gode, fordi de maaskee ikke falde den i Øjnene, der enten ikke seer hans daglige Færd eller mangler den rette Maalestok til at bedømme hans Duelighed efter. Patienterne vedblive altsaa direkte eller indirekte at lide under et Forhold, som Lægen med friere Hænder kunde have ændret, hvis han nemlig var, hvad han bør være, bemyndiget til at afskedige Overopsynsmanden ikke mindre end alle andre lavere Betjente. Sæt at en Patient pludselig vaagner op af en Apathi, der længe har gjort ham uimodtagelig for enhver Paavirkning. Han er ikke uvillig til at bryde sin lange Uvirksomhed, men har sat sig i Hovedet, at han kun vil beskjæftige sig med det eller det Arbejde. Sligt seer man undertiden, og det er uomtvisteligt, at en saadan Kaprice bør føjes. Men Anstalten mangler Apparater til at sysselsætte ham netop paa denne Maade. Ligesom nu et Sygehospital naturligvis andetstedsfra bør forskrive til sine Patienter de Medikamenter, som kunne helbrede dem, saafremt de ikke haves i Apotheket, saaledes er det i et saadant Tilfælde ganske aabenbart Daareanstaltens Pligt, at

tilvejebringe hine Apparater, der her ere at betragte som et sjæleligt Lægemediel. Men skal Lægen nu først konferere med højere Vedkommende om de dertil fornødne Foranstaltninger, da ville disse maaskee slet ikke dele hans Anskuelse om Nødvendigheden af deslige Udgifter, og i ethvert Fald er det let tænkeligt, at den Forsinkelse, som det medfører at indhente højere Approbation, kan lade det gunstige Øjeblik gaae tabt, saa at den Syge imidlertid falder tilbage igjen, medens han havde været reddet, om Lægen havde kunnet handle paa egen Haand. Det var let, at anføre flere Exempler paa de skadelige Følger af højere Autoriteters direkte Anpart i selve Bestyrelsens Detail; men de ovenstaaende maae være nok til at vise, hvor uheldig en saadan Indblanding kan blive. Overhovedet vil enhver Daareanstalt jevnlig frembyde

85

Tilfælde, som i den Grad ligge udenfor al Beregning, at selv den fuldstændigste og med al tænkelig Omhu og Sagkundskab affattede Instrux umulig kan tage Hensyn til dem, og hvor Lægen følgelig saa meget mere maa være bemyndiget til at handle efter Konduite, som der ofte udkræves en øjeblikkelig Bestemmelse. Er han nu udsat for, at hans Kompetence ved saadanne Lejligheder kan blive Tvivl underkastet, eller at hvad han gjør efter bedste Overbevisning vorder misbilliget og skjævt bedømt af en Autoritet, der maaskee ikke engang besidder Sagkundskab nok til at kunne vurdere hans Motiver, eller idet mindste neppe vil formaae at sætte sig tilstrækkeligt ind i Situationen, da kunde det vel hænde, at han stundom, for at undgaae Ubehageligheder, lod sig forlede til at vise mindre Bestemthed og Energi, end Patienternes Tarv maatte udkræve. Ligesom en saadan Afhængighed næsten ikke kunde Andet end svække hans Anseelse hos de Afsindige, der gjerne besidde en mærkværdig Takt for at bemærke alt Sligt og føre sig det til Nytte, og sjælden forsømme nogen Lejlighed til at unddrage sig en Autoritet, der ikke altid kan handle i Overensstemmelse med deres Ønsker, saaledes var det ogsaa saare tænkeligt, at det vaklende og usikre Præg, mange af hans specielle Foranstaltninger under saadanne Omstændigheder saa at sige vare nødte til at antage, uformærkt meddelte sig hele hans Bestyrelse, og berøvede denne den Sikkerhed, Konsekvens og Kraft, som alene Bevidstheden om hans Magtfuldkommenhed kunde give den, og uden hvilken det vil være ham umuligt, at skabe den Aand og vedligeholde den Enighed og Samvirken hos sine Undergivne, som dog er aldeles nødvendig for at sikre Resultaterne. Er Lægen derimod udrustet med en saadan Myndighed, at han hverken kan møde Indsigelser fra neden eller har Behov at indhente højere Approbation, for at handle i Overensstemmelse med sine Patienters Tarv og Omstændighedernes Bydende, da, og først da, vil han kunne tilfredsstille de Fordringer, man kan gjøre til Bestyreren af en Daareanstalt, hvis han da iøvrigt er sin Post voxen; medens tillige netop det betydelige Ansvar, der saaledes kommer til at hvile helt og udelt paa hans Skuldre, maa gjøre ham det til en moralsk Nødvendighed, samvittighedsfuldt at anvende alle sine Kræfter i Hospitalets Tjeneste.

86

Kun med en saadan Myndighed vil han kunne bringe Harmoni og Enhed i Hospitalets forskelligartede Elementer, stille Enhver paa den rette Plads, og benytte de forhaandenværende Kræfter paa den mest frugtbringende Maade: med den vil han med Sikkerhed kunne følge sin Overbevisning om det Rette, og med Kraft sætte sine Planer igjennem: med den vil han kunne kvæle den Partiaand og de smaalige Interesser blandt sine Undergivne, der saa ofte gjøre større Instituter til et Bytte for Splid og Misundelse; og hans Bestræbelser ville hos Patienterne finde en mægtig Understøttelse i Totalindtrykket af den store Anstalt, hvis samtlige Personale og hele Virksomhed uvægerlig drejer sig i den Bane, som foreskrives af een tilsyneladende uindskrænket Villie, der ingen Indsigelser har nødigt at ændse, og hvis Afhængighed de idet mindste aldrig bemærke. Vi have nu fremstillet Lægens Forhold til Daareanstalten saaledes som Erfaringen efterhaanden har paatvunget den nyere Tid Overbevisningen om at det bør ordnes. Thi Ideen om hans ubetingede Supremati er ikke Frugten af Enkeltmands maaskee ensidige Anskuelser., Daarevæsenets historiske Udviklingsgang har i dette Punkt været den, at de Afsindiges Behandling og Anstaltnernes Bestyrelse

mere og mere er fra rent administrative Embedsmænd gaaet over til Lægerne, der efterhaanden, som Erfaringen og et grundigere Studium af Sindssygdommene har lært dem at opfatte deres Stilling fra den rigtige Side, have vidst med stedse større Klarhed og Bestemthed at gjøre den Sætning gjældende, at en Daarelæge uden den tilbørlige Myndighed ikke er Andet end en tom Navneværdi. I alle Anstalter, som ikke skyldte den nyeste Tid deres Oprettelse, har Lægen fra Begyndelsen af kun været betragtet som en underordnet Embedsmand, hvis Virksomhed maatte bevæge sig indenfor de Grændser, en Ikkelæge foreskrev; men allevegne er man efterhaanden bleven nødt til at emancipere ham fra denne Autoritet, fordi det Forkerte i hint Forhold uformørkt blev indlysende og ved sin egen indre Absurditet gav sig selv Banesaaret. Saaledes er det jo endog gaaet med Bidstrupgaard, trods denne Stiftelses uheldige Forhold og hele det danske Daarevæsens Stagnation. Medens Kjøbenhavn endnu havde sine Af-

87

sindige paa Ladegaarden, var Lægen ved denne ikke Andet for dem, end for andre Mennesker, der kunde blive syge; da de forflyttedes til Bidstrup fik han større Indflydelse, og har lidt efter lidt i Praxis erholdt en mere uafhængig Stilling. Hvad saaledes et Blik paa dette Anliggendes Historie viste os som et nødvendigt Resultat af dets naturlige Udvikling, det er ogsaa realiseret i de nyeste og bedste Anstalter, navnlig i Tydskland*), og har i disse allerede staaet sin Prøve. Thi Lægen er, for at tale med en berømt Forfatter, Daareanstaltens Livsprincip. Naar hans Stilling ikke tillader ham at besjæle dens hele Organisme med en Alt gjennemtrængende højere Aand, da bliver den, selv med en heldig Beliggenhed, et passende Omfang, et gunstigt Lokale og en rundelig Udstyrelse, dog ikke Andet end et Legeme uden Sjæl.

*) Det turde ikke være ubetimeligt, paa dette Sted at udhæve en Passus af Reglementet for Anstalten Siegburg i Rhinpreussen, som netop ved Fortrinligheden af sin Organisation og Bestyrelse har overvundet væsentlige lokale Hindringer, og hævdet sig Navnet af en af de bedste i Europa. Det hedder nemlig der:
„Foruden de Syges Behandling er den almindelige Bestyrelse af alle Anstaltens Anliggender, samt Haandhævelsen af Regulativet overdraget til dens Direktør og første Læge under Overpræsidiets Opsigt. Han er denne, ham overordnede, Autoritets Organ i alle Forvaltningssager, hvisaarsag alle dens Befalinger og Foranstaltninger, Anstalten betræffende, først meddeles til ham, ligesom det ogsaa er ham, som til den aflægger alle Indberetninger o. s. v. – Alle Anstaltens Embedsmænd, nemlig Forvalteren og Oldfruen, Økonomen, Sekundærlægen, Overopsynsmanden og -konen og de ved Anstalten ansatte Geistlige (katholsk og luthersk) ere ham undergivne og maae holde sig hans Anordninger efterrettelige, forsaavidt som de angaae Anstalten, og ikke stride mod Regulativets Forskrifter. – I endnu strengere Betydning er hele Anstaltens lavere Tjenestepersonale ham underordnet og forpligtet til Lydighed imod ham, ligesom han ogsaa har fri Raadighed til, paa egen Haand at antage alle dertil hørende Personer, fra Overopsynsmanden og -konen nedad, i Anstaltens Tjeneste, og atter entledige dem, saasnt han finder dem uskikkede til deres Post.“

88

Fjerde afsnit Om Plejeanstalter.

De Grundsætninger, det forrige Afsnit har udviklet, gjælde nærmest for de Anstalter, som optage helbredelige Afsindige. Vi komme nu til at beskæftige os med de Uhelbredelige, idet vi foreløbigt ville antage, hvad dog ingenlunde er hævet over alle Betæneligheder, at der virkelig lader sig drage en skarp Grændse mellem dem, som endnu kunne være Gjenstand for Kunstens Bestræbelser, og dem, som have tabt alt Haab om at gjenvinde Fornuftens Brug.

Den Uhelbredelige er i Virkeligheden slet ikke mere afsindig, end den Helbredelige, ligesaa lidt som denne, inden han endnu er i Færd med at komme sig, er mindre afsindig end hin. Grundtilstanden hos dem begge er væsentlig den samme, og det er altsaa indlysende, at saare Meget af hvad vi ovenfor have sagt om de Foranstaltninger, der ere nødvendige for de Helbredelige, ogsaa finder Anvendelse paa de Uhelbredelige.

Imidlertid er det af største Vigtighed, at disse to Klasser af Patienter ikke sammenblandes i Anstalterne. Man er sædvanlig ogsaa villig nok til at indrømme Nødvendigheden af en Adskillelse, hvorvel den Grund, som først falder Lægmand i Øjnene, at nemlig det indbyrdes Samkvem skulde gjøre et direkte skadeligt Indtryk paa de Helbredelige, egentlig ikke har synderligt at betyde.

89

Men Sagen er den, at i Anstalter, som ikke ere beregnede paa en saadan Sondring, optage de Uhelbredelige Pladsen for de Helbredelige, og Beskæftigelsen med hine spilder Lægen den Tid, han skulde anvende paa disse, ikke at tale om, at de paa mange andre Maader ere til Hinder for den egentlige Daarebehandling. Saaledes nøder deres Tilstand ofte til en Overbærenhed med Unoder o. s. v., som ved Exemples Magt kan afstedkomme mange Ulemper for de Helbredelige, og gjøre det vanskeligere, at føre disse fremad. Samlivet mellem Patienterne bliver fremdeles forstyrret ved den forskjellige Leveplan, der i mange Dele maa udkastes for hver af disse to Klasser; kort: det indre Liv i Anstalten kommer til at lide i flere Henseender. Underholdningen af de Uhelbredelige i en Helbredelsesanstalt bliver desuden en Del dyrere, fordi denne i sin hele Indretning og Plan maa tage mangt et Hensyn og gjøre mangan Bekostning, som hverken har samme Vigtighed eller Behagelighed for de Uhelbredelige, hvorimod en Plejeanstalt, udelukkende beregnet paa disse, baade behøver en forholdsvis mindre Anlægs kapital og j det Hele kan yde en billigere Forplejning. Men alligevel have Helbredelses- og Plejeanstalterne saare mange Analogier. De Uhelbredelige ere naturligvis ikke mindre at betragte som Syge, fordi de have tabt Udsigten til at komme sig. Den Sætning, at de Afsindiges Anliggender henhøre under Medicinalvæsenet, gjælder altsaa ogsaa for dem, ligesaa vist som andre uhelbredelige Syge have Krav paa Foranstaltninger, der stemme overens med Lægevidenskabens Grundsætninger. Det bliver følgelig kun Spørgsmaalet, hvorvidt der behøves de samme Foranstaltninger for dem, som for de Helbredelige. I denne Henseende er det da nu Videnskabens Opgave, at paavise Midler til at lindre Tilfældenes Heftighed, skaffe Patienterne en taalelig Tilværelse og forebygge Sygdommens videre Fremskridt, eller idet mindste forhale dem saa meget som muligt. Og i denne Retning lader der sig virkelig ikke gjøre Lidet for de uhelbredelige Sindssygdomme. Naar Afsindigheden overlades til sig selv, ender den næsten altid med at drage Patienten ned i hin dyriske Fjollethed, hvori han ofte endog synker saa dybt under de Umælende, at man vender sig fra ham med uvilkaarlig Gru og Væmmelse.

90

Men en hensigtsmæssig Regulering af den Uhelbredeliges Liv formaaer, om ikke aldeles at spærre denne Afgrund, saa dog betydelig at formindske Antallet af dem, den opsluger: en Anbringelse under passende Forhold er i Stand til at bevare dem Brugen af deres Mandskræfter i visse Retninger og Evnen til en Virksomhed, som, om den end ikke ledes af en selvstændig Fornuft, dog kan blive et Middel til fornuftige Hensigters Opnaelse: den kan afværge mangt et Udbrud af blindt Raseri og vilde Lidenskaber, formilde mangfoldige sjælelige Lidelser, fjerne det Tidspunkt, da al Hjælp er frugtesløs, og i det Hele forskaffe disse Mennesker en mere eller mindre tilfreds og rolig Tilværelse. De Uhelbredelige kunne altsaa virkelig endnu være Gjenstand for en paa videnskabelige Grundsætninger bygget Indvirkning, der formaaer at berøve Ulykkens Braad meget af dens Skarphed. De hertil nødvendige Foranstaltninger ere nu vel temmelig analoge med dem. Afsindighedens Helbredelse udkræver, men der behøves hverken saa direkte en moralsk Indvirkning, saa nøje Hensyn til Individualiteternes Forskellighed, eller saa kompliceret en Beskaffenhed af Lokalet og af hele Anstaltens Virkeplan.

Anbringelsen af den Uhelbredelige i en Plejeanstalt maa følgelig ingenlunde blot betragtes som sigtende til hans egen Forsyning med Livets materielle Fornødenheder og til hans Paarørendes Bekvemmelighed. Saare ofte tjener den ligefrem til at opfylde hans billige Krav som Syg, og til at gjøre ham mere brugbar for Samfundet. Thi hvorvel Tiden og Vanen gjerne mere eller mindre afsliber de Anstødestene, som fra Begyndelse af gjør Opholdet i Hjemmet saa fordærveligt for de Afsindige, og

hvorvel den mere staaende Karakter, Sindssygdommene sædvanlig have hos de Uhelbredelige, i Reglen gjør disse lettere at omgaaes og formindsker deres Modtagelighed for allehaande skadelige Indvirkninger, saa er dette dog langt fra altid Tilfældet, ligesom ogsaa den Vanskelighed, der i private Huse gjerne er forbunden med en passende Anvendelse af de sjælelige og legemlige Kræfter, Patienten endnu kan have beholdt, manges Gang uformærkt lader disse gaae til Grunde, og med dem baade Individets Menneskeværdighed, og det Udbytte, hans materielle Virksomhed endnu

91

kunde yde Samfundet. De Uhelbredelige trænge vel ikke alle til Plejeanstalten; men for Mange bliver den altsaa dog uomgængelig nødvendig.

Daareanstaltens Idee, forsaavidt den befatter sig med at helbrede Afsindige, er den, ved et paa dette specielle Øjemed beregnet og efter en fast Plan benyttet Apparat af Indflydelser at udøve en efter Tilfældenes individuelle Natur forskjellig Indvirkning paa Patienternes sjælelige Liv, der understøttes af en Bedrift, hvis Omfang og Beskaffenhed udkræver saa mange forskelligartede Kræfter, at det bliver muligt, at anvise enhver af de Syge netop den Virksomhed, som bedst kan egne sig til at bringe Ligevægt i hans Sjæleevner eller gjengive dem den tabte Spændkraft og Energi. Denne Opgave stiller sig nu noget anderledes for de Inkurables Vedkommende. Her falder naturligvis Størstedelen af det til kurative Øjemed sigtende Apparat bort. Medens hist de Afsindiges Helbredelse var det Hovedmaal, hvorom Alt maatte dreje sig, og som ofte kunde udkræve Opoffrelser fra Hospitalets Side, vil der i en Plejeanstalt mest være Tale om at tilvejebringe saadanne Forhold, som kunne sikkre Patienternes physiske og sjælelige Velbefindende, og gjøre dem det muligt, at føre et Liv, som hverken er uden Plan eller uden Frugter. Denne Fordring kommer nu ikke saa let i Kollision med Anstaltens materielle Interesser: den kan i det Hele opfyldes ved simplere Midler, ja for en stor Del netop ved de selvsamme, som begunstige den i økonomisk Henseende.

Med Hensyn til Beliggenheden af en Plejeanstalt og Beskaffenheden af dens Bedrift, maa der omtrent gjøres de samme Fordringer som til en Helbredelsesanstalt, og det af de samme Grunde, der gjøre en landlig Beliggenhed og en passende Avlsbrug nødvendig for denne. Hvad Omfanget derimod angaaer, da kan Plejeanstaltens Størrelse endog med Fordel overstige den, som maa være Maximum for en Helbredelsesanstalt. Thi dels er et givet Antal Uhelbredelige lettere at styre, end en lignende Mængde Helbredelige; og dels kunne økonomiske Hensyn til den større Billighed i Forplejningen af et stort Antal Individuer her saa meget mere gjøre sig gjældende, som Plejeanstalten ikke saa nøje behøver at see hen til de i forrige Afsnit fremhævede Grunde,

92

som kunde gjøre det betænkeligt for en Helbredelsesanstalt, at overskride en vis Størrelse. Erfaringen har lært, at 2 til 300 Uhelbredelige afgive et passende Antal til at forbinde velberegnete økonomiske Fordele med Patienternes Tarv.

Ogsaa en Plejeanstalt trænger til særegne Betingelser ved Lokalet; og ikke enhver Bygning, hvori det givne Antal Individuer kan erholde Tag over Hovedet, duer til dette Brug; thi hvorvel her behøves færre Afdelinger, og hvorvel Indretningen og Udstyrelsen i det Hele ikke har nødig at være saa omhyggeligt beregnet paa Patienternes Individualitet, Standsforskjel og tidligere Kaar, som i en Helbredelsesanstalt, saa kan den dog med det samme disciplinariske System for Øje heller ikke undvære den

Understøttelse, som hensigtssvarende Bygninger, der i det Væsentlige ere opførte efter samme Plan som Helbredelsesanstaltens formaae at yde dette System. Heller ikke maa det oversees, at den større Simpelhed i hele Anlægget, som rigtignok meget vel er forenelig med en Plejeanstalts Øjemed, kun bør være begrundet i det lavere Standpunkt, over hvilket den sjælelige Gjennemsnitstilstand hos de Uhelbredelige, som ville udgjøre Massen af dens Patienter, ikke tillader dem at hæve sig, medens Stiftelsen vel bør vogte sig for, ved sit Lokale, sin Indretning og Udstyrelse at bidrage til en Nivellering af Alt, hvad den Ene af dens Myndlinger endnu kunde have forud for den Anden. Det er baade billigt og hensigtsmæssigt, at der ved Anlæggelsen tages saa meget Hensyn som muligt, til at konservere de

Levninger af et højere Liv, som endnu ikke ere gaaede til Grunde; og da et passende Lokale kan bidrage saa overordentlig meget hertil, er der fuldkommen Grund til, ogsaa for Plejeanstaltens Vedkommende at foretrække nye og med særligt Hensyn til dens Formaal opførte Bygninger med en forholdsmæssig anstændig Udstyrelse.

Plejeanstalten bør ikke mindre end Helbredelsesanstalten have en Læge i Spidsen. Vistnok kunde man lettere tænke sig hins Opgave end dennes løst ved overvejende administrative Kræfter, fordi den mere nærmer sig de Instituter, hvis Formaal er et rent materielt; men ligesom den Omstændighed, at de Uhelbredelige dog altid vedblive at være Syge, gjør det nødvendigt at indrømme

93

Lægen Raadighed over de Midler, hvormed han kan virke til deres sjælelige og legemlige Tarv, saaledes ere disse Midler heller ikke for deres Vedkommende alene at søge i Apotheket og i Diætens Regulering, men i samtlige de Indtryk, hvoraf de omgives, i det Arbejde, hvortil de anbringes, i hele den Maade, hvorpaa deres Liv ordnes, kort sagt: i samtlige Anstaltens Enkeltheder. Rigtignok kan man her gaae frem efter mere almindelige Regler end i Helbredelsesanstalten, men derfor er dog ikke enhver Tillempning af disse efter de enkelte Patienters Karakter, Tilbøjelighed og legemlige og sjælelige Tilstand overflødig. Tvertimod findes der blandt de Uhelbredelige altid mange, som virkelig udkræve ganske særegne Hensyn, for ikke uformærkt at synke dybere og dybere i Afgrunden. Men til at bedømme slige Individuer rigtigt, udfordres ikke mindre psychiatrisk Lægeerfaring, end til at bedømme et helbredeligt Tilfælde, til at fastholde disse Levninger af Fornuften ikke mindre psychiatrisk Dannelse og Duelighed, og ikke mindre uindskrænket Herredømme over alle Stiftelsens Kræfter, end naar det gjælder de Helbredelige. Hertil kommer endnu en saare væsentlig Omstændighed. Hvorvel nemlig Videnskaben har opstillet visse temmelig sikke Kjendetegn paa Helbredelighed og Uhelbredelighed, saa seer man dog ikke saa ganske sjelden, at Naturen spotter alle dens Regler, og længe efter at man i Henhold til almindelige Erfaringer har troet sig berettiget til at opgive Haabet, dukker frem med umiskjendelige Bestræbelse efter atter at tilvejebringe Fornuftens Herredømme. Er Lægen nu ikke i saadanne Tilfælde udrustet med Myndighed til at træffe de Foranstaltninger, som efter Omstændighederne maatte befindes hensigtsmæssige, uden først at skulle see sig ængstelig om til alle Sider, da vil den gunstige Lejlighed lettelig gaae tabt, og Patienten følgelig gaae til Grunde over den urigtige Ordning af dette Forhold. Den Argumentation, hvormed vi ovenfor godtgjorde Lægens udelukkende Kompetens til at dirigere Helbredelsesanstalten, gjælder altsaa ikke mindre om hans Stilling til de Uhelbredelige.

Plejeanstalten maa følgelig i det Hele indrettes efter samme Grundsætninger som hin. De ere begge efter deres Væsen Medicinalforanstaltninger, have begge det fælles Formaal, at forbedre

94

de Afsindiges Tilstand, saavidt Kunsten formaaer, og Forskjellen er væsentlig kun begrundet i dennes ringere Evne til at virke for den ene Klasse af Patienter end for den anden. Begges Stræben gaaer ud paa, ved en methodisk Afbenyttelse af Stiftelsens samtlige Kræfter at indvirke paa de Syge: kun at Helbredelsesanstalten ubetinget maa underordne sin materielle Virksomhed under Patienternes Vel som sidste Øjemed, medens Plejeanstalten mere kan arbejde paa ved en planmæssig Anvendelse af sine Patienters Kræfter samtidig at bevare dem selv, hvad de endnu have tilbage af sjælelig Dygtighed, og at sikke Samfundet de materielle Frugter af deres tiloversblevne Evner. Begge maae de stræbe efter en vis Selvstændighed, efter saavidt muligt at være sig selv nok til Produktionen af deres Fornødenheder: Helbredelsesanstalten, fordi den paa denne Maade netop tilvejebringer en af de vigtigste Betingelser for sine Patienters Helbredelse; Plejeanstalten, fordi den derved baade sørger bedst for sine Myndlingers Velbefindende, og forebygger, at de falde det øvrige Samfund til Byrde. Begge bør de organiseres med en Daarelæge i Spidsen: Helbredelsesanstalten, fordi han er den Eneste, der kan forene de Egenskaber, der udfordres til at behandle Patienterne, med dem, Anstaltens

almindelige Bestyrelse udkræver; Plejeanstalten, fordi ogsaa de Uhelbredelige kunne høste Nytte af saadanne Forholdsregler, som alene fremgaae af Psychiatriens Grundsætninger. Begge ere de endelig fuldmodne Frugter af Civilisationen, Instituter, der baade bør anlægges og bestyres i den højere Humanitetens og Kærlighedens Aand, uden hvilken de atter ville synke ned til det Punkt, hvorfra det er Aarhundredets Bestræbelse, at hæve Daarevæsenet op. Plejestiftelsen er et væsentligt Supplement til Helbredelsesanstalten; dels fordi det øvrige Samfund trænger til den; dels for de Uhelbredeliges Skyld, idet Rækken af de Bestræbelser, Humanitet og Videnskab kunne gjøre for de Afsindige, ikke er afsluttet med et mislykket Helbredelsesforsøg, saa at disse Mennesker have et billigt Krav paa Fortsættelsen af hine Bestræbelser i en modificeret Retning; dels ogsaa for de Helbredeliges Skyld, idet disse vilde lide under en Sammenblanding med de Incurable; og dels endelig af videnskabelige Grunde. Thi ligesom en grundig Ind-

95

sigt i andre Sygdomme naturligvis forudsætter Lejlighed til at iagttage dem i enhver Periode af deres Forløb, da de Phænomener, de frembyde mod deres Slutning, ofte kaste langt mere Lys over deres egentlige Beskaffenhed, end de, der optræde i Begyndelsen, saaledes er det ogsaa af Vigtighed for Daarevidenskaben, at der aabnes dens Dyrkere Lejlighed til at studere Sindssyggdommene i alle Perioder af deres Forled. Helbredelsesanstalten viser dem kun indtil et vist Punkt, undtagen i de sjeldnere Tilfælde, som hurtigt faae et dødeligt Udfald; og idet Plejeanstalten saaledes yder en rig Lejlighed til Studiet af Afsindighedens mere fremskredne Periode kan den med en hensigtsmæssig Organisation forskaffe et ikke ringe Udbytte for Videnskaben, der altsaa ikke mindre end Humaniteten og den selskabelige Orden er interesseret i dens Indretning efter sunde Principer. Erkjendelsen af Plejeanstaltens store Betydning som Led i Daarevæsenets Organisation leder til Spørgsmaalet om det nærmere Forhold, hvori de Uhelbredelige bedst kunne stilles til de Helbredelige; og der har i denne Anledning i de senere Decennier, navnlig i Tydskland, udsprunget sig en Strid mellem Daarelægerne, som er af altfor stor Vigtighed til at vi her kunne forbigaae den. Et Parti har nemlig erklæret sig for en absolut Adskillelse mellem begge disse Klasser, saaledes at de optages i to aldeles forskellige og fra hinanden afsondrede Anstalter, hver med sin Læge og sin Administration, og uden at have Noget med hinanden at gjøre, undtagen forsaavidt som Plejeanstalten stadigt optager de Patienter, Helbredelsesanstalten opgiver, og som ikke anbringes andetsteds. Et andet Parti derimod holder paa en relativ Forbindelse mellem de Helbredelige og Uhelbredelige, saaledes at de afsondres indbyrdes i to forskellige, men dog i hinandens umiddelbare Nærhed beliggende Lokaler, som dertil have fælles Administration og Økonomi, og altsaa i Virkeligheden danne een Anstalt med to fuldstændigt adskilte Hovedafdelinger. Hvert af disse Systemer have havt saa ansete Forsvarere, og begge have de været gennemførte med saa meget Held, at det kan synes

96

vanskeligt nok at afgjøre, hvilket der fortjener Fortrinet. Vi maae derfor nærmere undersøge de Grunde, som lade sig anføre for og imod disse forskellige Anskuelser. Betragte vi Sagen først fra Daarebehandlingens Side, da er der alt ovenfor gjort opmærksom paa, hvor meget de Helbredelige maae lide under en planløs Sammenblanding med de Uhelbredelige, og da Adskillelssystemet netop er udsprunget af denne Erkjendelse, har det i ethvert Fald et fuldkommen rigtigt Udgangspunkt. Men paa den anden Side vil dog heller ingen erfaren Daarelæge paastaae, at den blotte Nærhed, eller selv Synet af de Uhelbredelige skulde have en skadelig Indflydelse paa hine; og denne Frygt, som Lægmand er saa tilbøjelig til at nære, beroer i Virkeligheden paa en ganske urigtig Forestilling om de Incurable, som om disse i det Hele taget skulde frembyde Billedet af Afsindighed i en højere Potents. Dette er ingenlunde Tilfældet. Ligesom deres Grundtilstand ikke er væsentlig forskjellig fra de Helbredeliges, saaledes har deres hele Udseende, deres Væsen og Manerer, for den Uindviende aldeles Intet, som skjelner dem fra hine. Vel finder man i Provindserne undertiden Incurable, som staae paa saa lavt et Trin, at de maae gjøre det modbydeligste Indtryk paa Enhver, men

en saadan Tilstand er ofte slet ikke andet end et Produkt af Forsømmelse og uhensigtsmæssig Behandling: i velindrettede Plejeanstalter vil Antallet af slige Individder bestandig aftage mere og mere, ligesom det da overhovedet var en simpel Ting, der heller aldrig vilde blive forsømt ved Forbindelsessystemet, at unddrage de øvrige Patienter fra alt Samkvem med slige Ulykkelige, som, i Forbigaaende sagt, mangen Gang ere fødte i samme Forfatning, hvori de henslæbe deres usle Liv, saa at de i Grunden mindre fortjene Navn af uheldredelige Afsindige, end af uudviklede Mennesker eller sjælelige Vanskabninger. Med saadanne Undtagelser er nu ellers Indtrykket af de Helbredeliges Tilstand ganske som af de Uheldredeliges: de rase, støje, tale forvirret, kort: gebærde sig slet ikke mere manerligt end disse, ja ofte endog langt mindre, da Tiden i Almindelighed sløver de Inkurables Lidenskaber, og gjøre dem mere rolige. Det er altsaa ikke Synet af disse, eller Berørelsen med

97

dem ved Lejligheder, ja ikke engang den jevnlige Berørelse med enkelte rolige Uheldredelige, men kun den stadige Sammenblanding med et større Antal af dem, som har skadelige Følger, og Virkningen deraf ytrer sig overhovedet ikke ved det uvilkaarlige og umiddelbare Indtryk paa de Helbredelige, men kun middelbart ved den forstyrrende Indflydelse paa Behandlingen. Der er følgelig ingen Grund til at betragte den Adskillelse, der lader sig tilvejebringe ved separate Lokaler, som utilstrækkelig til at forebygge enhver uheldig Indflydelse paa de Helbredelige.

Forbindelsessystemets Forsvarere see endog væsentlige Fordele for disse i de Inkurables Nærhed. Saaledes er det altid vigtigt, at de til deres Sysselsættelse fornødne Værksteder kunne holdes i nogenlunde stadig Gang og ikke være altfor sparsomt besatte med Arbejdere; men dette vil i en Helbredelsesanstalt, om denne end har den passende Størrelse, dog til Tider møde Vanskeligheder i de særegne Omstændigheder, der ofte forbyde at beskæftige enkelte Patienter netop paa denne eller hin Maade. Kunne nu de Inkurable, som mindre behøve saadanne Hensyn, og blandt hvilke man ikke sjelden træffer stor Ufortrødenhed og mekanisk Færdighed i visse Retninger, arbejde med i Værkstederne, da gaaer det bedre paa disse: Kappelysten og Ambitionen vækkes hos de Helbredelige, og disse erholde saaledes en gavnlig Impuls. Fremdeles vil en kyndig Daarelæge blandt saa stort et Antal Uheldredelige altid finde Enkelte, der ogsaa besidde andre Gaver, som paa en eller anden Maade kunne benyttes i Behandlingen af de øvrige Patienter, være sig nu direkte eller indirekte. Endelig er det vist, at den hemmelige eller aabenbare Sky, de Helbredelige som oftest ville nære for at leve stadigt blandt hine, med stor Fordel kan benyttes, naar de befinde sig i Nærheden. Frygten for at blive anvist Plads blandt dem kan ofte bidrage mægtigt til at en Patient samler sig sammen, naar Erfaringen har lært ham, at en saadan Foranstaltning kan blive Følgen af hans Sløvhed eller Opsætsighed, og naar han veed, at det kun koster Lægen et Vink, at gjøre Alvor af hans Overflytning til Plejeanstalten. Er denne derimod langt borte, vilde naturligvis en saadan Trusel kun være et tomt Ord.

98

Man har ment, at en fuldstændig Adskillelse skulde sikkre de Uheldredelige en større Omhu fra Lægens Side, end der vilde blive dem til Del i en Anstalt, som tillige optog Helbredelige, fordi de her let kunde blive betragtede som et mindre vigtigt og interessant Appendix til disse. Men hvorvel dette nu vistnok lod sig tænke, var det dog i det mindste ingen nødvendig Følge af en saadan Forbindelse, saa meget mindre, som den Forøgelse af Lægepersonalet, en kombineret Helbredelses- og Plejeanstalt vilde udkræve, maatte gjøre det muligt at skjænke ogsaa de Uheldredelige den fornødne Opmærksomhed. Paa den anden Side er det vel heller ikke uden Grund, at man netop har seet en væsentlig Fordel for disse i den Omstændighed, at de ved den relative Forbindelse mellem Anstalterne ikke komme til at gaae over i Hænderne paa ganske nye Læger, som, idet de først skulde lære dem at kjende, let kunde begaae Misgreb i Maaden at tage dem paa, men derimod forblive under den samme Mands Ledelse, som ved allerede i længere Tid at have behandlet dem i Helbredelsesanstalten maa antages at have faaet en personlig Godhed for dem, der vistnok ofte kan veje op imod den mindre

Interesse, deres Sygdomstilstand formaaer at frembyde. Dernæst kunde det vel være et Spørgsmaal, om ikke det mindre Udbytte, Lægen ved en Plejeanstalt altid vil have af sine Patienter i videnskabelig Henseende, naar han aldrig kan jevnføre dem med Afsindige i en mindre fremskreden Periode af Sygdommen, i Forbindelse med de ringe positive Frugter, han sædvanlig vil see af sine Bestræbelser, kunde lade ham savne den fornødne Opmuntring til at virke for dem, udsætte ham for at forfalde til Ligegyldighed mod sit Kald og forrykke ham fra det Synspunkt, hvorfra han bør betragte sine Syge, og om han ikke ved udelukkende at være henvist til Studiet af Sindssygdommenes sidste Akt saa at sige nødtes til Ensidighed, og af Mangel paa Lejlighed til at erhverve sig et omfattende praktisk Overblik imod sin Villie vilde blive ude af Stand til at være det Samme for de Uhelbredelige, som Lægerne ved en kombineret Anstalt, der kunne studere Afsindigheden gennem alle dens Stadier, og indbyrdes afløse hinanden i den specielle Tjeneste ved Hospitalets to Afdelinger. Endelig er det aabenbart.

99

at ved en fuldstændig Adskillelse, hvor altså Overgangen fra den ene Anstalt til den anden altid vilde være forbunden med Formaliteter og Tidsspilde, lod det sig let tænke, at en i Plejeanstalten silde opblussende Gnist af Fornuftens Lys, der i Helbredelsesanstalten kunde været pustet i Lue, enten blev aldeles overseet og miskjendt, fordi man der ikke i den Grad, som her, kan være belavet paa Sligt, eller atter gik ud, fordi Tilbageflytningen til Helbredelsesanstalten ikke kunde skee saa hurtigt, som Omstændighederne udkrævede. Ved den relative Forbindelse derimod er det unægtelig en saare væsentlig Fordel, at Opholdet i Plejeanstalten ikke saaledes afskjærer den Enkelte al Tilbagegang til det fornuftige Samfund, og tilsteder en øjeblikkelig Benyttelse af enhver heldig Forandring, til at anbringe Patienten under de hensigtsmæssigste Forhold.

Det har endvidere været paastaat, at Daarevæsenet i det Hele skulde blive i Stand til at udrette Mere ved at opgive enhver Forbindelse mellem Helbredelige og Uhelbredelige. Man har nemlig befrygtet, at saalænge disse ikke vare henviste til særegne Stiftelser, saalænge skulde ogsaa Helbredelsesanstalterne føle Trykket af den Frygt og Uvillie, som i den offentlige Mening hidtil har fulgt de bestaaende Foranstaltninger, og at Bibeholdelsen af de Uhelbredelige saaledes skulde svække Publikums Tillid til Helbredelsesanstalterne, og gjøre det mindre tilbøjeligt til at afbenytte dem. Denne Ulempe er det nu, man har villet undgaae ved at fjerne de Elementer, der i Publikums Øjne kunde være til Anstød. Men som vi alt have bemærket, har man i Almindelighed aldeles skjeve Forestillinger om de Uhelbredeliges Tilstand, ligesom ogsaa det, der mest ligger til Grund for disse, netop vilde svinde ved en bedre Indretning af Anstalterne. Var der imidlertid virkelig Anledning til at antage, at Daarevæsenet i hin Omstændighed kunde møde en Hindring for sin Virksomhed, saa kunde man dog vel med Føje spørge, hvad Ret man har til at vælte alt det Odium, man ønsker at undgaae for den ene Klasse, over paa den anden. Thi idet Daarevæsenet gik af Vejen for den Fordom, at de Incurable skulde være at betragte som rene Udsbud af Menneskeheden, autoriserede det jo paa en Maade

100

selv en saa inhuman og urigtig Anskuelse. Men ligesaa vist som rigtignok en slet Daareanstalt aldrig vil formaae at værges sig mod den offentlige Mening, hvad System den saa følger, ligesaa vist vil ogsaa en god Anstalt med Rolighed kunne sætte sig ud over de Fordomme, der maaskee i Begyndelsen kunne rejse Hovedet imod den, og trygt stole paa, at den ved sine Resultater omsider vil besejre dem. Vi behøve kun at see hen til Slesvigs Excempel, for at overbevise os om, at en Helbredelsesanstalt ikke har nødig at være ilde anseet i Publikum, fordi den ikke afviser de Uhelbredelige. Det var i Sandhed ogsaa langt mere overeensstemmende med den Aand, som bør besjæle Daarevæsenet, om man snarere gjorde sig Umage for at hæve disse i den offentlige Mening ved at knytte dem til gode Helbredelsesanstalter, end at nedtrykke dem endnu dybere, ved at behandle dem, som var deres blotte Nærværelse uforenelig med ethvert fornuftigt Øjemed. Hin Bestræbelse efter ligesom at begunstige den ene Klasse paa den andens Bekostning kan hverken harmonere med Humanitet eller simpel Billighed, fordi den dog i Grunden hviler paa en fra en mindre oplyst Tidsalder nedarvet

Fordom.

Vi saae, at den absolute Adskillelse fornemmelig støtter sig til den Sætning, at Sammenblandingen med de Inkurable er skadelig for de Helbredelige. Men idet det modsatte Systems Talsmænd indrømme den almindelige Gyldighed af denne Sætning og selv fordrø særskilte Lokaler for de to Klasser, paastaae de tillige, – og dette er et saare vigtigt Argument, – at en fuldstændig Adskillelse slet ikke lader sig gennemføre, i det mindste ikke uden at medføre Ulemper, der ikke ere stort mindre, end dem, der følge af en plantes Sammenblanding. Hint System, sige de nemlig, kan vel samle en Masse af Inkurable i en vis Afstand fra Helbredelsesanstalten; men i Gjerningen vil det dog ikke formaae at rense denne for alle de Uhelbredelige, og nødes altsaa, naar det kommer til Stykket, alligevel til at finde sig i en delvis Sammenblanding, som her vil være dobbelt skadelig, fordi en ren Helbredelsesanstalt ikke kan tage Hensyn til denne Omstændighed, uden at opgive sit Princip, og fordi denne Sammenblandings Udstrækning og Indflydelse paa denne Maade bliver langt mere afhæn-

101

gig af Tilfældigheder, end naar man ved en relativ Forbindelse beholder de Uhelbredelige i Nærheden. Thi det er overordentlig vanskeligt, for ikke at sige umuligt, med Sikkerhed at afgjøre, om en Afsindig har tabt alle Udsigter til at gjenerholde Fornuftens Brug. Tiden er i Grunden den paalideligste Prøvesten, skjøndt der dog ikke engang lader sig fastsætte nogen bestemt almindelig Grændse, udenfor hvilken man er berettiget til at opgive alt Haab, da man ikke har saa ganske faa Exempler paa, at forlængst opgivne Patienter imod al Forventning have begyndt at vise Tegn til Bedring, og virkelig ere komne til Forstanden igjen. Selv de mest erfarne og indsigtfulde Daarelæger have skuffet sig i dette Punkt, og det er saaledes ofte en meget slibrig Ting at bestemme, for hvilken af de to adskilte Anstalter en Afsindig egner sig. Man kan heller ikke nægte, at denne Vanskelighed faer dobbelt Betydenhed i et Land som Danmark, hvor Lægerne ere saa meget mere udsatte for at fejle, som de i Almindelighed mangle al forudgaaet psychiatrisk Erfaring og Dannelse, og hvor den tidligere Forsømmelse af de Afsindige ofte giver disse Skindet af at være mere haabløse, end en grundig og sagkyndig Undersøgelse vil befinde dem. Hvorvel man nu godt kan tænke sig, at mangan helbredelig Patient paa denne Maade kunde blive indlagt paa Plejeanstalten, sig selv til liden Vaade, vilde dog Følgen af den Uvished, Lægerne saa ofte maatte svæve i, naar et saadant Tilfælde kom til deres Betænkning, rimeligvis i Reglen være den, at de, naar dette kun nogenlunde gik an, foretrak at sende de Afsindige til Helbredelsesanstalten, som det Alternativ, hvorved den Paagjældende i ethvert Fald Intet vilde riskere, helst da det unægtelig for Familien, og mangan Gang ogsaa for Patienten selv, vilde have noget Haardt, uden videre at sende ham til et Sted, som intet Haab tillader ham om at vende tilbage til Samfundet igjen. Men paa denne Maade blev Helbredelsesanstalten uforvarende overfyldt med en Masse af Individuer, som egentlig hørte hjemme i Plejeanstalten, og da den dog ikke øjeblikkelig kunde sende dem dertil, maatte den Ulempe i det mindste indtræde temporært, som den absolute Adskillelse netop skulde gaae ud paa at forebygge. Tænker man sig nu igjen en af Helbredelsesanstaltens Patienter kommen til det

102

Punkt, hvor han med Grund kan erklæres for inkurabel, da ville Omstændighederne dog mangan Gang tale imod hans Overflyttelse til en længere bortliggende Plejeanstalt. Et saadant Skridt vil nemlig altid have Udseende af en vis Haardhed; thi Staven bliver derved paa en Maade højtidelig brudt over hans hele sjælelige Tilværelse. Dette er nu Noget, man ofte nødig kan ville bekvemme sig til, snart fordi man maaskee har fattet en særdeles Godhed for et saadant ulykkeligt Menneske, og ugjerne sender ham til et Sted, hvor der kan være Sandsynlighed for, at han vil befinde sig mindre vel, snart fordi han selv eller hans Nærmeste dybt vilde føle det Tunge i en saadan Deklaration, snart fordi hans Tilstand dog ikke synes aldeles uforenelig med et fortsat Ophold blandt de Helbredelige, snart endelig fordi han maaskee, skjøndt aabenbart henhørende under Plejeanstalten, kan have sine Perioder, under

hvilke han endog kan være nyttig for Helbredelsesanstalten, og vilde føle sin Ulykke bittert blandt de Inkurable. Kort sagt: Medlidenhed, personlig Velvillie og en Mængde Hensyn, som der ofte hører en vis Ubarmhertighed til at sætte sig ud over, skjøndt de paa en Maade ere Sagen selv uvedkommende, og som ikke engang rentud kunne fordømmes, fordi de have en hejst respektabel Kilde i Følelser, som man aldrig kan ønske skulde udtørres hos Overlægen ved et Daarehospital, – vil uformærkt bidrage til at Adskillelssystemet bliver omgaaet i Praxis. Dette, sige nu Forbindelsens Talsmænd videre, er rigtignok i og for sig ingen Ulykke, naar Anstalterne blot ere beregnede paa denne Omstændighed, og saalænge der iagttages et vist Maadehold. Men det viser dog den praktiske Ugyldighed af den fuldstændige Adskillelse, ligesom det ogsaa altid vil blive vanskeligt at følge den rette Middelvej, da Tilbageholdelsen af en Patient blandt de Helbredelige og Overlæggelsen af en anden til Plejeanstalten saa let faaer Skin af at beroe paa Partiskhed eller andre uædle Bevæggrunde, som nødvendig maa skade Anstalten i Publikum, og endog kan gjøre en ugunstig Virkning paa Massen af Patienterne. Udgjør derimod Plejeanstalten en integrerende Del af hele Etablissementet, da vil der ikke længer være noget Misgreb at befrygte med Hensyn til Valget af den Anstalt, hvortil den enkelte Afsindige sendes; thi

103

det bliver i saa Fald naturligvis Hospitalets Sag at bestemme, i hvilken Afdeling han hører hjemme; og kan man end maaskee ogsaa her i Begyndelsen være uvis, saa ville dog Ulemperne af de mindre skarpe Grændser mellem begge Klasser paa denne Maade ikke være betydelige. Her falder ogsaa det Haarde i Patientens Overgang til de Uhelbredelige for en stor Del bort. Den vil nemlig ikke mere være nogen autentisk og for Alle kundbar Erklæring om, at han nu er uigjenkaldelig tabt for Samfundet og sin borgerlige Stilling: det er en Forandring, hvis Iværksættelse ikke udkræver Foranstaltninger eller Formaliteter, som paa ny kunne bringe hans Ulykke i Erindring: det er i Grunden ikke Andet end en Flytning fra en Afdeling af Hospitalet til en anden; en huslig Foranstaltning, som gaaer af i al Stilhed, og ingen saarende Opmærksomhed kan vække, da den neppe behøver at erfares af Andre end de nærmest Vedkommende. Dertil kommer endnu, at man ved efter Omstændighederne at lade visse Patienter opholde sig snart i den ene, snart i den anden Afdeling, har det bedre i sin Magt, at lade de Afsindige gjensidig yde hinanden al den Nytte, som de virkelig ikke sjelden formaae, Noget, hvorom der naturligvis aldrig kan være Tale, naar Plejeanstalten ikke udgjør en integrerende Del af det hele Hospital. Forbindelsessystemets Forsvarere mene altsaa i Korthed, at en fuldstændig Adskillelse mellem Helbredelige og Uhelbredelige er praktisk udførlig, og at dens Iværksættelse ved separate Anstalter for hver Klasse netop ved sin Stræben efter en Konsekvents, der dog ikke lader sig opnaae, leder til langt større Ulemper, end naar man ved en relativ Forbindelse opgiver Noget af et i og for sig rigtigt Princip's Strengthed, for at blive i Stand til at beherske Forholdene med større Frihed. See vi nu hen til Videnskabens Fordringer, da kunde det maaskee ved første Øjekast synes, at idet den absolute Adskillelse nøder Plejeanstaltens Læger til udelukkende at beskæftige sig med de Uhelbredelige, maatte den ogsaa snarere kunne sikkre Psychiatrien Frugterne af Sindssygdommenes grundige Studium i den sidste Periode af deres Forløb, som i kombinerede Anstalter let kunde tænkes at ville blive forsømt over den større Interesse, de

104

Helbredelige unægtelig altid ville frembyde. Imidlertid er det dog temmelig klart, at en saadan Deling af Daarevidenskabens Studium har noget Unaturligt ved sig. Det er alt berørt, at Adskillelsen i praktisk Henseende let maa kunne lede til Ligegyldighed hos Plejeanstaltens Læger, og det er heller ikke sandsynligt, at det i videnskabelig Henseende kan bære gode Frugter, naar den ene Læge saa at sige udelukkende er henvist til Studiet af Sindssygdommenes Begyndelse, og den anden til iagttagelsen af deres Ende. Medens Lægen ved Plejeanstalten bestandig vilde have et temmelig eensformigt Terrain at bevæge sig paa, som han maaskee ikke engang uden ualmindelige Gaver var i Stand til at afvinde et klækkeligt Udbytte, vilde paa den anden Side Lægen ved Helbredelsesanstalten meget ofte gaae Glip

af sine lagttagelsers Fuldstændighed, eller i det mindste have Vanskelighed ved at supplere dem, naar han maatte afgive sine Patienter, saasnart deres Sygdom havde naaet et vist Punkt. I en kombineret Anstalt derimod vilde upaatvivlelig de Inkurable ved Muligheden af en stadig Sammenligning med de Helbredelige bringe Videnskaben et større Udbytte. Der alene vilde Obduktionerne kunne faae sand Værdi: den større Masse af lagttagelser, man paa eengang havde for Øje, vilde gjensidig tjene til at oplyse og berigtige hinanden: Oversigten over Resultaterne vilde lettes, idet samtlige hidhørende Erfaringer fra et givet Distrikt samledes paa eet Punkt; og det kunde vel hænde, at der paa denne Maade lod sig tilvejebringe praktiske Vink ogsaa for det hele Anliggendes hensigtsmæssigere Udvikling, som uden et saadant Overblik kunde gaae tabte. Endelig maatte vel heller ikke de Fordele anslaaes for lavt, som Videnskaben vilde kunne høste af den Forøgelse af Lægepersonalet paa eet Sted, der maatte blive Følgen af den kombinerede Anstalts betydelige Omfang. I det Hele have videnskabelige Hensyn, som alt i forrige Afsnit bemærket, en større Vigtighed, naar Talen er om Daareanstaltnes Organisation, end Lægmand maaskee vil være tilbøjelig til at indrømme dem, fordi det saa at sige udelukkende er til Anstalterne, at Daarevidenskabens Interesser knytter sig.

105

I økonomisk Henseende lader det sig fremdeles neppe benægte, at den relative Forbindelse maa medføre ikke ubetydelige Fordele, dels fordi en Bygningsentreprises Billighed altid tiltager med dens Omfang, dels fordi en kombineret Anstalt kan lade baade Helbredelige og Uhelbredelige afbenytte visse Dele af Lokalet Og visse Apparater i Fællesskab. Den behøver saaledes kun eet Økonomi- og Administrationslokale, een Samling af Værksteder, een Badesal, een Ligstue o. s. v. hvilket altsammen maatte indrettes to Gange ved to adskilte Anstalter. Det hele Terrain, Magasiner, Embedsboliger og meget Andet behøver just heller ikke at være efter den dobbelte Maalestok. Heller ikke vil det fejle, at jo Økonomien maa kunne føres billigere ved een kombineret, end ved to adskilte Anstalter; ligesom det ogsaa er klart, at ikke Lidet vil bespares mellem Aar og Dag i Gageringer. Saaledes maa en Helbredelsesanstalt paa 100 til 130 Patienter lønne en Overlæge, 1 til 2 Underlæger, 1 Inspektør, 1 Økonom og 1 Gejstlig: en Plejeanstalt paa 2 til 300 Uhelbredelige vilde vel behøve en Læge mindre og kunde ogsaa nok undvære en separat Gejstlig; men for Resten maatte den have de samme Embedsmænd. De to adskilte Stiftelser fik altsaa et Personale af 9 til 10 Embedsmænd at gagere, hvoriblandt de to Overlæger og Inspektører dog ikke kunde aflægges tarveligt. Sammendrages derimod disse to Anstalter i een med relativ Forbindelse mellem Helbredelige og Uhelbredelige, da vilde den kun behøve 3 Læger og 3 andre Embedsmænd: der sparedes altsaa aarlig en Overlægegage, en Inspektørgage og en Økonomgage.

Man kunde rigtignok mene, at de Uhelbredeliges Forplejning maatte blive dyrere ved et saa nøje Forhold til den i og for sig kostbarere Helbredelsesanstalt, dels fordi den relative Forbindelse ganske naturligt i flere Henseender leder til en rundeligere Udstyrelse af Plejeafdelingen, end der rimeligvis vilde blive denne til Del ved Adskillelssystemet; dels ogsaa fordi inkurable Patienter stundom vilde faae stadigt Ophold blandt de Helbredelige. Mm hertil kan igjen svares, at Økonomien aldrig maa udgjøre et overordnet Hensyn i de vigtigere Punkter af Daarevæsenets Organisa-

106

tion, og at det netop fra dettes naturlige Standpunkt maa betragtes som en saare væsentlig Fordel, at de Uhelbredelige paa denne Maade lade sig hæve højere end efter det andet System. Desuden behøver Opholdet i Helbredelsesanstaltens Lokale jo slet ikke at give den enkelte Inkurable, som saaledes begunstiges, lige Rettigheder med de Helbredelige i alle andre Henseender. Hans blotte Nærværelse blandt disse kan jo ikke foraarsage Anstaltens Økonomi Afbræk, saalænge slige Individuer ikke optage Pladsen for mere betalende Helbredelige, hvilket naturligviis under ingen Omstændigheder kunde tilstedes.

Den absolute Adskillelse er endelig bleven forfægtet fra det administrative Standpunkt med den Paastand, at saa stor en Anstalt, som det modsatte System forudsætter, vilde være uoverkommelig for

een Mand at bestyre. Var dette virkelig saa, vilde denne Paastand unægtelig involvere en afgjørende Grund imod den relative Forbindelse. Men denne kan dog igjen forsvare sig med det Faktum, at flere af Tydscklands fortrinligste Anstalter (Illenau og Halle f. Ex.) netop ere beregnede paa en Forbindelse af omtrent det samme Antal Helbredelige og Uhelbredelige, som vi nylig have nævnet; ja i England og Frankrig har man flere ansete Anstalter, som ere endnu større: Hanwell ved London har saaledes endog 1000 Patienter. Vistnok er Opgaven ikke let, og vistnok voxer Ansaret med det stigende Patientantal; men vi maa i denne Henseende henvise til forrige Afsnit, hvor vi (S. 58) have udviklet, at Lægens Arbejde ved Behandlingen ingenlunde tiltager i lige Forhold til Patientttallet, hvilket naturligvis især gjælder, naar Talen er om en Tilvæxt af Uhelbredelige. Overhovedet turde den største Ulempe ved Bestyrelsen af meget store Daarehospitaler mindre ligge i selve Behandlingen af de Afsindige, end dels i den forøgede Masse af administrative Forretninger, Korrespondence o. dsl. der kom til at hvile paa den dirigerende Læge, og dels i Vanskeligheden ved at regjere saa talrigt et Betjentpersonale. Imidlertid staaer hines Forøgelse dog vel neppe heller i lige Forhold til Patienternes; og den større Mængde af Betjente frembyder igjen flere Fordele, (se S. 57), der mere eller

107

mindre ville kunne veje op mod denne Vanskelighed. Dertil kommer endnu, at Daarevæsenets Overbestyrelse turde blive langt simplere efter Forbindelsessystemet, i det baade Anstalternes Tal bliver færre, Oversigten lettere, og Formaliteterne ved Overgangen fra de Helbredelige til de Uhelbredelige betydelig reduceres.

Foranstaaende Fremstilling af begge disse Systemers Fordele og Mangler gjør det formentlig temmelig indlysende, til hvilken Side Vægtskaalen helder. Idet mindste maa Forfatteren tilstaae, at den relative Forbindelse forekommer ham at have afgjorte Fortrin, saa meget mere som Daarevæsenets Historie i det Hele udviser en uvilkaarlig Tendents imod dette System. Thi vel er det sandt, at denne Institution næsten overalt har udviklet sig paa den Maade, at man har begyndt med at drage de Helbredelige ud af den kaotiske Sammenblanding med de Uhelbredelige, og først efterat Principerne for den hensigtsmæssigste Ordning af hines Forhold vare komne paa det Rene, gjort disse til Gjenstand for en speciellere Omsorg. Men skjøndt denne nu i Førstningen holdt sig indenfor Grændserne af den forud givne Adskillelse fra de Helbredelige, er man dog efterhaanden stedse mere kommen til Erkjendelse af Billigheden i at hæve de Incurable til saa højt et Punkt som muligt, og af denne har da Ideen om den relative Forbindelse udviklet sig. Paa den anden Side lader det sig ikke nægte, at Adskillelsessystemet endnu tæller meget ansete Navne blandt sine Forsvarere; og i de Lande, hvor dette Princip er herskende, (Württemberg og Rhinpreussen f. Ex.) kan Daarevæsenet heller ikke egentlig siges at staae lavere af denne Grund, end der, hvor Anstalterne ere kombinerede. Man kunde derfor vistnok med Føje paastaae, at der tilkommer lokale Forhold en ikke uvæsentlig Indflydelse paa det System, som i et givet Land eller i en given Provinds helst burde vælges, da der kunde tænkes Omstændigheder, der tillode Opnaelsen af bestemte Fordele ad den ene Vej, som man vilde gaae Glip af ved at følge den anden.

Betragte vi da nu Sagen fra denne Side for Danmarks Vedkommende, saa er der vistnok ingen Grund hverken til at vente eller ønske, at det paa Bidstrupgaard bestaaende Forbindelsessystem

108

skulde afskaffes for dette Hospitals Vedkommende. Thi vel ere for Tiden Helbredelige og Uhelbredelige temmelig planløst sammenblandede der; men dette beror mest paa de mangelfulde Lokalteter, og de saa længe paatænkte Forandringer ved denne Stiftelse ville forhaabentlig gjøre den skikket til at realisere den relative Forbindelse paa en saa hensigtsmæssig Maade, at det vilde være ønskeligt, om en samtidig Udvidelse, der tillod den at opdage alle de Uhelbredelige fra Sjælland, Lolland og Falster, kunde udjevne den Ulighed i de Incurables Kaar, som Resolutionen af 7de Juli 1840 har etableret i disse Provindser. Da imidlertid Bidstrupgaard nu engang er mindre vel anseet i den offentlige Mening, kunde man maaskee netop troe, ved en eventuel Reform af Daarevæsenet at

burde følge det modsatte Princip i de øvrige Dele af Landet, saa meget mere som Adskillelssystemet i disse efter de bestaaende Forhold unægtelig synes at maatte tilstede flere Besparelser, end man vilde kunne opnaae ad den anden Vej. Det har nemlig som bekjendt været paatænkt at iværksætte det paa den Maade, at enten de provindsielle Smaaanstalter vedbleve at fungere udelukkende for de Uhelbredelige, eller at en ældre Bygning omdannedes til selvstændig Plejeanstalt.

Men paa denne Maade blev Daarevæsenet omorganiseret efter uensartede Principer, og denne Inkonsekvents vilde ikke blot medføre en Ulighed i de Afsindiges ydre Stilling, der ikke saa ganske var begrundet i Villigheden; men den kunde ogsaa tænkes at lede til en mindre heldig Spaltning i Behandlingen af det hele Anliggende, og vilde upaatvivlelig, som enhver Inkonsekvents i Principerne, have mange praktiske Ulemper til Følge. Undersøge vi nu nærmere de to nævnte Alternativer, da frembyder strax det første alle Kjøbstadbeliggenhedens saare væsentlige Mangler. Vilde man end af økonomiske Grunde, som dog i et saa vigtigt Punkt ustridigt ere. paa urette Sted, sætte sig ud over dette Hensyn, da er det fremdeles aabenbart, at hine Smaaanstalters ringe Omfang maatte forspilde de Uhelbredelige Fordelene af store Anstalter, og dernæst vilde den Besparelse, et saadant Arrangement skulde tilsigte, sikkert være mere tilsyneladende, end virkelig. Det er nemlig

109

klart, at Forplejningen i saa mange separate Anstalter umulig kunde være saa billig, som i en større, dels fordi man altid forplejer et givet Antal Individuer billigst under eet, dels fordi den halve Snes Anstalter, vi have rundtomkring i Landet, vilde udkræve et talrigere Embeds- og Betjentpersonale (se S. 57, Anm.) end om deres Patienter vare samlede paa færre Punkter, Dr. Hübertz har uden at være gjendreven leveret saa mange og evidente Beviser paa Kostbarheden af de Afsindiges Forplejning i Provindsialanstalterne i Forhold til disses Præstationer, at det vistnok maa betragtes som hævet over al Tvivl, at selve Forplejningen ikke vilde blive billigere ved at følge Adskillelssystemet efter denne Plan. Den økonomiske Fordel, den skulde bringe, maatte altsaa søges i, at man slap for at anlægge en ny og større Anstalt. Men naar man betænker de nærværende Smaaanstalters Utilstrækkelighed, bliver ogsaa denne Besparelse tvivlsom nok. Paa Øerne er man ofte i Forlegenhed for at faae uhelbredelige Afsindige anbragte, og Jylland har i alle sine Detentionsanstalter ikke Plads til mere end omtrent 80 Individuer, uagtet Dr. Hübertz mener, at en Plejeanstalt for denne Provinds maatte kunne rumme 150, et Antal, der dog kan være god Grund til at betragte som altfor lavt anslaaet. Skulde altsaa Smaaanstalterne sættes i Stand til at optage alle de Uhelbredelige, der er Trang til at anbringe paa denne Maade, aa maatte de udvides, og idet mindste i Jylland gives det dobbelte, ja rimeligviis mere end det dobbelte Omfang; men de Udvidelser, som flere af dem paa den senere Tid allerede have erholdt, have medført saa betydelige Omkostninger (se dansk Folkeblad 1844, Nr. 29) at der neppe er Grund til at antage, at de i denne Henseende fremdeles nødvendige Forandringer lade sig iværksætte ret meget billigere, end om man bekvemmede sig til at bygge nye og større Plejeanstalter. Man bør vel heller ikke overse, at de provindsielle Smaaanstalter nu engang med fuld Føje ere Gjenstand for Publikums Ringeagt, og neppe heller nogensinde, vilde blive i Stand til at erhverve sig den offentlige Agtelse, da det Besparelssystem, der skulde ligge til Grund for deres Bibeholdelse som Plejeanstalter, sandsynligvis

110

ikke vilde tillade deres Udstyrelse paa en saadan Maade, at de kunde blive vel ansete. Men heraf fulgte da ligefrem, at de kun sjelden vilde komme til at optage Uhelbredelige af de højere Klasser, for hvem Betalingen kunde stilles højere. I en større Plejeanstalt derimod, hvis Omfang og hele Plan tillod Oprettelsen af en særegen Afdeling for mere Formuende, vilde den forøgede Betaling, disse lettelig vilde finde sig i at erlægge til en Stiftelse, som formaaede at opfylde deres billige Fordringer, naturligvis udøve en gavnlig Indflydelse paa dens Finantser. Det viser sig altsaa ogsaa her, at den bedste Økonomi bestaaer i at gaae frem efter hensigtsmæssige Grundsætninger, uanseet om Gjennemførelsen af disse skulde udfordre større direkte Udlæg.

Hertil kommer endnu, at det i disse mindre Plejeanstalter neppe lod sig gjøre, at tilvejebringe den Lægebehandling, som ogsaa de Uhelbredelige trænge til. At ansætte en særskilt Læge ved hver af dem, vilde medføre uforholdsmæssige Bekostninger: man vilde altsaa som hidtil overdrage Tilsynet med dem som Biforretning til Embedslægerne. Følgen heraf vilde dels være, at de Uhelbredelige, ligesom nu de fleste Afsindige i Provindserne, faldt i Hænderne paa Mænd uden speciel Fagdannelse, dels at den mindre heldige Stilling, hvori Lægerne i saa Fald rimeligvis fremdeles vilde vedblive at befinde sig, nødvendig maatte lamme deres Virksomhed og berøve Patienterne den Varme og personlige Deltagelse fra Lægens Side, som her er dobbelt vigtig, fordi det overhovedet kan være vanskeligt nok for denne, i andre Henseender at afvinde de Uhelbredelige den Interesse, uden hvilken han saa let kølnes i sine Bestræbelser for dem. Da vi allerede noksom have fremhævet Vigtigheden af at iagttage Videnskabens Tarv ved Daareanstaltners Indretning, vil det her være nok, blot i Forbigaaende at berøre den Omstændighed, at et saadant Adskillelsessystem ganske uundgaaeligt vilde gjøre disse smaa Plejeanstalter til rene Nuller i denne Henseende. Men der er endnu en dybere Grund, som med afgjort Bestemthed taler imod Udførelsen af Adskillelsessystemet i vort Fædreland efter den Plan, som her er antydet. Det er nemlig uden-

111

for al Tvivl, at Daarevæsenet først da kan komme til at opfylde sin Bestemmelse, naar det behandles som en aldeles selvstændig Institution og emanciperes fra de Baand, som hertilands knytte det til Kommunerne, og altfor meget gjøre dets Virksomhed afhængig af disses partikulære Interesser. Dette er en Sætning, som det følgende Afsnit nærmere vil stræbe at godtgjøre; men som det foreløbigt maa være os tilladt at betragte som given, for paa eet Sted at kunne samle Alt, hvad der er at sige om dette vigtige Punkt. Ligesom Daarevæsenets hidtilværende Stilling som Kommunalanliggende har virket i høj Grad fordærligt paa det, saaledes kan man heller ikke betvivle, at de bestaaende Smaaanstalter med et Omfang og med Lokalteter, som allerede i og for sig vilde genere deres frie Virksomhed betydeligt, ogsaa fremdeles vilde komme til at arbejde under saare ugunstige Forhold, da deres Stilling til de respektive Kommuner hidtil altfor meget har bundet dem til Hensyn, der ere mere eller mindre uforenelige med deres egentlige Formaal, og det ikke indsees, at Forholdet skulde lade sig ordne paa en Maade, som kunde tilstede en Emancipation af de Uhelbredelige fra Kommunerne, saafremt de fremdeles skulde optages i de nuværende Anstalter.

Valgte man nu det andet Alternativ, og iværksatte Adskillelsessystemet ved Omdannelsen af en ældre Bygning til Plejeanstalt, da kunde vistnok de Uhelbredelige emanciperes fra Kommunerne, og alle de økonomiske Fordele ved større Hospitaler forbindes med en hensigtsmæssig Ordning, saavel af de Inkurables almindelige Stilling, som af Lægens Forhold til dem; men alligevel turde der være Grund til at befrygte, at det sidstnævnte Punkt ad denne Vej vilde blive ordnet mindre tilfredsstillende. Man er nemlig i Danmark saa utilbøjelig til at indrømme Lægerne nogen betydelig Autoritet, at den absolute Adskillelse, hvorledes den end blev udført, neppe vilde udruste Lægen ved Plejeanstalten med den Myndighed, som dog ogsaa udgjør en saare væsentlig Betingelse for de Uhelbredeliges Vel, hvorimod det ved den relative Forbindelse vilde være en altfor iøjnefaldende Inkonsekvens at stille de Uhelbredelige under en medicinal, og de Uhelbredelige under en administrativ

112

Embedsmand, saa at disse efter dette System altsaa ikke saa let som efter hint vilde gaae Glip af de Fordele, Lægens ubetingede Autoritet i Stiftelsen altid vil yde dem. Men i ethvert Fald vilde man dog ved dette Alternativ være udsat for at strande paa de Inkonvenientser, som ere uundgaaelig forbundne med ældre Bygningers Omdannelse til Daarevæsenets Brug, ligesom man ogsaa efter vore lokale Forhold rimeligvis ganske vilde gaae Glip af Landbeliggenhedens Fordele, da i det mindste de Bygninger, man har tænkt sig anvendte paa denne Maade, næsten alle ligge i for nær en Berørelse med Kjøbstadlivet. At tilsidesætte dette Hensyn for de Uhelbredeliges Vedkommende, vilde tilvisse være meget urigtigt. Thi kan man end her indrømme økonomiske Grunde en større Vægt end ved

Helbredelsesanstalterne, bør de dog aldrig være afgjørende, naar de kunne staae Daarevæsenets højere Øjemed i Vejen; men man kan vistnok ikke sige, at det hele Anliggende er organiseret efter ægte humane Principer, naar man ved at vælge en Kjøbstadbeliggenhed sætter sig i den Nødvendighed, enten at maatte paalægge Patienterne en Tvang og en Indskrænkning, hvis Tryk først ophører at være dem føleligt, naar de have tabt den Sands for et sundt Liv, som det maa være Daareanstaltnes første Pligt at bevare, eller at give dem til Pris for en Udelikatesse og Nysigenhed, som de vistnok ikke altid selv føle, men som stedse vil være pinlig for deres Nærmeste, og i ethvert Fald er uforenelig med den Agtelse, man skylder Ulykken og med den Aand, hvori Daarevæsenet bør virke.

Skulde altsaa Adskillelssystemet i vort Fædreland bygges paa Afbenyttelsen af de bestaaende Smaaanstalter som Opbevaringssteder for de Incurable, vilde Resultatet uden Spørgsmaal blive uheldigt, saavel i det Enkelte som for Daarevæsenet i sin Helhed, der paa denne Maade kun halvvejs lod sig emancipere fra de Baand, der hidtil have hemmet dets Udvikling. Og sandsynligt er det, at et Adskillelssystem, som lod sig nøje med Omdannelsen af en ældre Bygning til Plejeanstalt efter en større Maalestok, dog vilde medføre Ulemper med Hensyn til Lokale og Beliggenhed, og maaskee ogsaa med Hensyn til Lægens Stilling, som fra Daarevæsenets Standpunkt aldrig kunde opvejes ved de

113

mulige Besparelser, herved kunde opnaaes. Hvorvidt derimod en fuldstændig Adskillelse mellem Helbredelige og Uhelbredelige, der i lige Grad gjorde Videnskabens Fordringer Fyldest for begge Klassers Vedkommende, eller en efter en passende Maalestok udført relativ Forbindelse mellem Helbredelses- og Plejeanstalter, maatte fortjene Fortrinnet – det skulle vi nu henstille til Almenhedens Bedømmelse i Henhold til de Grunde, vi i det Foregaaende have anført for og imod disse forskjellige Systemer.

114

Femte Afsnit

Daarevæsenets Forhold til det Offentlige.

Vi skulle nu nærmere betragte den Sætning, der i Slutningen af forrige Afsnit foreløbig blev antagen som given, at nemlig det i Danmark hidtil bestaaende Forhold mellem de Afsindige og Kommunerne er uforeneligt med en hensigtsmæssig Organisation af Daarevæsenet: med andre Ord, at det ikke er nok at give Anstalterne en til Videnskabens Fordringer svarende Udstyrelse og Indretning; men at de Afsindiges hele Stilling og Daarevæsenets Forhold til det Offentlige bør omordnes i Overensstemmelse med denne Institutions ejendommelige Principer.

I den sidste roskildske Stænderforsamling blev der stridt meget om Daarevæsenets Berettigelse til at betragtes og behandles fra Statens eller Kommunens Standpunkt. Saaledes som imidlertid Begrebet af Stats- og Kommunalanliggender er blevet fastsat af Etatsprincipets Forsvarere i den ovennævnte Stænderforsamling, saavelsom i Philiatriens Bedømmelse af Daarevæsenets Behandling i Stænderne (1844*), kan der ikke være grundet

*)Kommunalanliggender ere saadanne, ved hvis Behandling man gaaer ud fra det kommunale Synspunkt, hvis Omfang og mere eller mindre tilfredsstillende Beskaffenhed er afhængig af Kommunernes Godtbefindende eller af deres større eller mindre Midler, hvis

115

Tvivel om Rigtigheden af den Anskuelse, Professor David, som Producent af Philiatriens Andragende om en Reorganisation af Daarevæsenet, med saa megen Klarhed og Varme forfægtede – hvad enten man nu vil betragte den fra den theoretiske eller fra den praktiske Side.

Naar der spørges, hvem egentlig den naturlige Forpligtelse til at drage Omsorg for de Afsindige paahviler, da bliver Svaret, at det er Staten og ikke Kommunerne. Thi det er ikke disse, som de i mindre omfattende sociale Øjemed sammentraadte Samfund, men netop hin, der til Opnaaelsen af sine højere og mere universelle Formaal fremkalder de Betingelser, som fornemmelig udvikle Sindssygdommene. Skjøndt disse beroe paa en legemlig Sygdomstilstand, benægtes dermed dog ingenlunde, at saadanne Potentser, som udøve en umiddelbar Indflydelse paa det Sjælelige, skulde kunne bidrage meget til at kalde dem til Live; og man maa derhos erindre, at den Bund, hvorpaa de fremspire, den Disposition, hvis Tilstedeværelse alene gjør det muligt, at de ofte kunne opstaae af ubetydelige Foranledninger, og hvis Hovedtræk er en ejendommelig Forstemning af Nervesystemet, der berøver Individet Kraften til at modstaae Indtryk, som ellers vilde glide ham sporløst forbi, at denne Disposition, sige vi, just er et Produkt af Civilisationen, og netop frembragt ved det Sjæleliges almindelige Indvirkning paa det Legemlige. Iblandt vilde Folkefærd forekommer Afsindigheden kun Sjelden; men i samme Grad, som Kulturen stiger, begynder den at vise sig, og netop blandt de mest civiliserede Nationer, hvor det sociale Liv stedse stræber mod større Udvikling, forekommer den hyppigst. At gaae ind paa den dybere Grund til denne Sammenhæng mellem Kulturen og Afsindigheden, vilde lede til Undersøgelser, som ligge

hele Anlæg, Indretning og Bestyrelse blot betragtes i Relation til de enkelte Kommuner. – Statsanliggender derimod ere saadanne, hvor Statens overordnede og alsidige Hensyn gjøres gjældende, baade ved det første Anlæg, og ved Institutionens Bestyrelse og fremtidige Udvikling; ligemeget hvor mange eller hvor faa Individder de angaae, om de ere anordnede for en enkelt Kommune eller for en hel Provinds.

116

udenfor disse Blades Opgave: vi maae derfor her blive staaende ved det Faktum, at den i Virkeligheden er en sygelig Frugt af Civilisationen, og kunne saa meget mere spare os en nærmere Udvikling af Grundene, hvorfor Menneskeslægtens Stræben mod højere Formaal maa drive saadanne vilde Skud, som en simpel Betragtning af Elementerne i det civiliserede Samfund frembyder den allernaturligste Forklaring af dette Phænomen. Thi man vil ikke finde det besynderligt, om Sindssygdommene i høj Grad begunstiges ved alle de mangfoldige Forviklinger, som ikke ere til at undgaae i et Statssamfund med alle dets komplicerede Formaal og Interesser, der saa let geraade i Strid med hinanden og blive Vækkere for alle de Lidenskaber, der kunne berøve Mennesket Ligevægten. Og det er næppe engang de store og iøjnefaldende Omvæltninger, eller de påfaldende og pludselige Ulykker, der mere kunne ansees for tilfældige Ledsagere af Statslivet, som i denne Henseende have mest Betydning: tværtimod er det netop fortrinsvis saadanne, fra det borgerlige Samfunds almindeligste Former uadskillelige Omstændigheder, som ved enten at udvikle Dispositionen til Sindssygdommene, eller i al Stilhed forberede deres Udbrud have en sikker, skjøndt mindre iøjnefaldende Indflydelse paa deres Forekomst, saasom en forfejlet Opdragelse, Halvdannelse og Forskruethed, Standsfordomme, en skjæv Stilling i Livet, ulykkelige Familieforhold, Næringssorger, Bekymringer og Skuffelser, religiøse Tvivl og Skrupler, og mange andre Misforhold, som vistnok ofte kunne tilskrives Individene selv, men dog for en stor Del aabenbart beroe paa Ufuldkommenheder i Statsmaskinen, og i ethvert Fald ere saa nøje sammenvævede med de Elementer, der ere uundværlige for det sociale Liv overhovedet, at Staten ligesaa lidt med Rolighed kan see paa den Ulykke, deres Misbrug eller mangelfulde Beskaffenhed anretter, som paa de andre Onder, der ofte for den Enkelte blive Følgen af visse Foranstaltninger til det almene Bedste. Den kan det saameget mindre, som det netop er karakteristisk, at de Omstændigheder, der paa denne Maade blive Aarsager til Sindssygdommene, ikke saameget udspringe fra de specielle Forhold, hvorunder Individet besinder sig som Medlem af denne eller hin Kommune, men fornemmelig have deres dybere

117

Rod i de ganske almindelige Forhold mellem Individene indbyrdes, som fremgaae af enhver fælles Samvirken mellem Menneskene overhovedet, som altsaa danne den sidste Grundvold for det sociale

Liv, og nødvendig maae reguleres fra et mere omfattende Standpunkt og efter generelle Principer, der ikke kunne tage Hensyn til den Enkelte. Kort sagt: hine Sindssygdommene begunstigende Momenter maae i det Hele langt mindre søges i de Forhold, som udspringe fra det snevrere Kommunalliv, end i dem, der hidrøre fra Samfundslivets mere omfattende Sphære. Men er det altsaa Staten, og ikke Kommunen, der i Følge sin Natur fornemmelig maa bære Skylden for de Offre, Afsindigheden kræver, saa er det ogsaa nærmest Staten, det paaligger, at overtage Omsorgen for dem: ja det kunde maaskee endog betragtes som en Ubillighed, at Kommunerne under de nærværende Forhold maae bære Byrden af et Onde, hvis Kilde i alt Fald langt mere udspringer fra det sociale Livs almindelige Ufuldkommenhed end fra deres Beskaffenhed som Kommuner.

Det Forkerte i at lade de enkelte kommunale Kredse hver for sig ordne dette Anliggende paa den Maade, som efter deres eget Skjøn afhjælper den stedfindende Trang og bedst lader sig forene med forhaandenværende Lokalteter og pekuniære Kræfter uden noget højere og mere omfattende Hensyn til de Afsindige overhovedet eller til Forholdene udenfor dem, bliver dobbelt indlysende, naar man betragter Sagen fra den praktiske Side. Ikke nok at Daarevæsenet her i Landet paa det kommunale Standpunkt hidtil aabenbart kun har ledet til Misbrug og planløs Forøvelse af Kræfter, som bedre anvendte maatte kunne udrettet langt mere: ogsaa andre Lande, der i lang Tid have fulgt den samme Vej, hvorpaa vi endnu befinde os, ere omsider komne til Erkjendelse af, at den ikke fører til Maalet; og det er først ved at slaae ind paa en anden, at de ere blevne i Stand til at udrette noget Klækkeligt for de Afsindige. Men skjøndt saaledes vor egen Praxis taler ligesaa meget imod Kommunalprincippet, som andre Landes for Statsprincippet, kunde man dog indvende, at dette blot ligger i en urigtig Behandling af Sagen, og ikke i selve det Standpunkt, hvorfra man er gaaet ud. Det fortjener derfor en nærmere Un-

118

dersøgelse, om en hensigtsmæssig Organisation af Daarevæsenet er en Opgave, der overhovedet lader sig løse tilfredsstillende ved Hjælp af de Midler, Kommunerne som saadanne kunne byde over, eller om den ikke virkelig overstiger disse, og maa forfejles uden den Bistand, som alene kan ydes af Statens overordnede Kræfter og fra dens mere alsidige Standpunkt.

Hvorvel man hertillands endnu stadigt vedbliver udelukkende at lempe Foranstaltningerne for de Afsindige efter lokale Forhold og Kræfter, vil man dog vel ikke for Alvor kunne nægte, at da dette Anliggende ligesaa vel som alle andre maa trænge til faste, i dets egen Natur begrundede Principer, kan hin Experimenteren paa Lykke og Fromme, der hidtil har karakteriseret vort Daarevæsen, heller ikke andet end være aldeles forkastelig. De foregaaende Blade have leveret en Skizze af de Regler for Daareanstalters Indretning, der staae som fast Resultat af Videnskab og Erfaring: deres lagttagelse maa altsaa betragtes som en væsentlig Betingelse for Anstaltens Hensigtsmæssighed; men man bliver let opmærksom paa Vanskeligheden i at følge dem for snevrere kommunale Kredse. Et hensigtsmæssigt Daarevæsen udkræver store Anstalter; men Hovedstaden er den eneste Kommune i hele Landet, hvis Afsindige ere talrige nok, til at denne Betingelse kan gøres Fyldest: ja hele det egentlige Danmark formaaer i det allerhøjeste at befolke tre Anstalter af passende Omfang. Selv en tilnærmelsesvis Opfyldelse af Humanitetens og Videnskabens Fordringer forudsætter fremdeles Hensyn til Lokalteterne og den hele Indretning, som ikke engang kunne tænkes iagttagne i enhver Kommune, og i de allerfleste vilde møde uoverstigelige Hindringer fra den pekuniære Side, saa at den Kjøbenhavnske ogsaa i dette Punkt maaskee er den eneste i Landet, som besidder Evne til at gaae rationelt til Værks.

Men uagtet saaledes geographiske og statistiske Forhold ganske af sig selv lede til en Forening mellem flere Kommuner, for ved forenede Kræfter at udrette, hvad de enkelte ikke formaae, er dermed Lidet eller Intet vundet. Thi saalænge denne Fremgangsmaade er at betragte som en privat Sag mellem Kommunerne, kan den ikke undlade at medføre alle de Ulemper, som flyde dels af Mang-

119

len paa en højere Indsigt, dels af Vanskeligheden i at bringe flere snevrere Kredse, hvis forskellige Midler og Interesser lade dem føle Trykket af de uundgaaelige Opoffrelser i meget forskjellig Grad, til fælles Samvirken mod et Maal, som nu engang ikke kan naaes ved vilkaarlig Tillempning efter tilfældige Omstændigheder. Med materielle Formaal for Øje som Hovedhensyn vil man da blive staaende ved Opnaaelsen af visse materielle Fordele, og da disse allerede vise sig ved en Forening mellem forholdsvis faa Kommuner, vil man ikke for Sagens egen Skyld attraae at gaae videre. Resultatet bliver da og maa blive, at man som hertillands erholder en Mængde mindre Fællesanstalter for flere Kommuner, der vel til en vis Grad kunne tilfredsstille de enkelte af disse fra den materielle Side (skjøndt Methodens Principløshed nødvendig for en Del maa forspilde selv dette Øjemed), men som ingenlunde kunne svare til de Afsindiges virkelige Tarv, eller opfylde alle de Fordringer, Humaniteten maa gjøre paa disses Vegne. Kommunernes Tendents gaaer nemlig væsentlig ud paa materielle Formaal, hvorimod Daarevæsenets hensigtsmæssige Ordning udkræver ikke ubetydelige materielle Opoffrelser for et idealt Øjemed. Er nu end maaskee den kommunale Virksomhed i og for sig ikke aldeles uskikket til at arbejde mod et saadant, saa vil den dog idet mindste ikke umiddelbart kunne befordre de højere Ideer, hvis Udvikling netop er Civilisationens Formaal, med mindre Kommunerne ere i Besiddelse af en Oplysning og Intelligents, en Sagkundskab og et alsidigt Overblik over de humane Interesser, der kun kunne findes i de større af dem som et Element, der i disse har Lejlighed til at udvikle sig paa en anden Jordbund, end selve Kommunallivets. Forsaavidt som dette lader sig tænke, kan den Paastand (se roskildske Stændertidende for 1844, Sp. 942), at Daarevæsenet maa kunne trives som Kommunalanliggende, naar blot vedkommende Kommune har det tilbørlige Omfang, virkelig have et Skin af Sandhed, men dog heller ikke mere end et Skin. Thi de Omstændigheder, som maaskee kunde gjøre det muligt for en større Kommune, at behandle sine Afsindiges Anliggender efter de rette Grundsætninger, vilde som sagt altid beroe paa Tilstedeværelsen af mere eller mindre tilfældige Elementer, der i Grunden

120

slet Intet have med Kommunallivet at gjøre, og som i ethvert Fald vilde mangle i en Forbindelse af flere Provindsialkommuner, fordi jo snevrere de enkelte Kredse blive, desto mindre vil man der kunne løsrive sig fra lokale Interesser og hæve sig til et mere omfattende Standpunkt. Dertil kommer endnu, at denne Paastand dog i Grunden gaaer ud fra den falske Forudsætning, at Alt er gjort, hvad der behøver at gjøres, naar man blot faaer det givne Antal Afsindige anbragt i Hospitaler af en vis Indretning, og lader disse bestyre paa en vis Maade. Det er vel ikke ligefrem til at benægte, at dette i en eller anden stor Kommune kunde skee under visse Omstændigheder; men dels savnes der dog i ethvert Fald den Garanti for at disse Omstændigheder ville vedblive, som alene kunde berettigge til at begrunde de Afsindiges Ve og Vel paa dem; og dels gjælder det ogsaa om at ordne Anstaltens Forhold, saavel til de Afsindige, som til det øvrige Samfund, efter en saadan Maalestok og saadanne almenlydige Principer, der kunne forebygge, at ikke denne eller hin Del af Landet paa Grund af lokale eller økonomiske Forhold kommer mere i Forlegenhed med sine Afsindige end enhver anden, og at ikke den Afsindiges Velfærd skal være afhængigt af hans tilfældige Hjemstavn og ydre Forhold. Men hertil udfordres der dog sandelig baade en Myndighed, som kun den øverste Statsmagt besidder, for at kunne overvinde de Hindringer, et almindeligt Princip vil møde i mange lokale Omstændigheder, og tillige en flersidig Indsigt i dette Anliggende, og et Overblik over hele Landets Forhold i mange Henseender, som maaskee nok undtagelsesvis kan findes hos et eller andet Medlem af en Kommunalbestyrelse, men som han i ethvert Fald ikke engang vil kunne gjøre frugtbringende for Sagen, uden at sætte sig paa et, fra hans Stilling som Kommunalembedsmænd saa forskjelligt Standpunkt, at han lettelig kunde komme i den største Forlegenhed med at løse de indtrædende Kollisioner.

Kommunerne ville altsaa i Reglen hverken have Indsigt eller Frihed til at benytte de materielle Kræfter, de til dette Øjemed kunne disponere over, efter rigtige videnskabelige Grundsætninger, og til i Anstaltens Bestyrelse at stille de almindelige Principer og de specielle Hensyn i det rette Forhold til

hinanden. Det

121

gjælder her, som sagt, ikke blot om at bringe de enkelte Indretninger i Stand engang for alle, men ogsaa om at lede det hele Anliggende, saavel i Harmoni med dets egne Grundsætninger som med det fælles højeste Formaal for alle offentlige Institutioner. Ligesom vi nu allerede have seet, at det er Staten og ikke Kommunerne, hvem Forpligtelsen til at sørge for de Afsindige naturlig paahviler, saaledes er det ogsaa Staten alene, der har de højere Kræfter i Hænde til at opfylde hin Forpligtelse paa en saadan Maade, at Daarevæsenet virkelig bliver et organisk Led i Rækken af de humane Foranstaltninger. Kommunerne kunne vel tænkes at tilvejebringe de materielle Betingelser for de enkelte Hospitalers Oprettelse; men organiseres og ledes kan og bør Daarevæsenet kun af Staten. Thi det indtager omtrent samme Plads mellem de offentlige Institutioner, som de øvrige Grene af Medicinalvæsenet, som Foranstaltningerne til de Døvstummes Bedste, eller som Skolevæsenet. Enhver vil indsee Urimeligheden af at gjøre disse Anliggenders Udvikling afhængig af vedkommende Kommuners materielle Kræfter og af de Anskuelse om deres Betydning, som de respektive Kommmalembedsmand maatte nære. Man vil indrømme, at det vilde blive helt maadeligt fat med dem, hvis Staten, i Stedet for at regulere dem efter almengyldige og det hele Land omfattende Principer, overlod til de enkelte Kommuner at sørge for Oplysningens Fremme eller den offentlige Sundhedspleje, og at lade de Døvstomme oplære paa hvad Maade deres pekuniære Midler maatte tilstede, og deres egen Sagkundskab ansee for tilstrækkelig. Og spørger man, hvorfor det ikke let vil falde Nogen ind, at forfægte Kommunernes Ret til i hine Anliggender at lægge de Principer til Grund, som bedst maatte tiltale deres ikkesagkyndige Bestyrelse, da ligger den dybere Grund til Nødvendigheden af at behandle slige Institutioner fra Statens overordnede Standpunkt dels deri, at de ikke blot tjene Kommunernes separate, til et snevrere Samfunds materielle Velværen nærmest sigtende Formaal, men udgjøre væsentlige Betingelser for Statens almindelige Øjemed, og mere gaae ud paa en harmonisk Udvikling af Samfundslivet overhovedet til Former, som middelbart eller umiddelbart formaae at bringe Mennesket dets højere ideelle Bestemmelse

122

nærmere: dels deri at de ere begrundede i Forhold, som have en fælles Rod, der ligger dybere, end i de enkelte Kommuner, og saaledes udkræver et mere alsidigt Hensyn til andre beslægtede Institutioner og til alle de Forhold, som de staae i Vexelvirkning med, end der efter Tingenes Natur kan tages fra den enkelte Kommunes Standpunkt. Men alt dette gjælder nu ikke mindre om Daarevæsenet, end om de Institutioner, vi eksempelvis nævnede. Ligesom disse hviler det paa en human og videnskabelig Basis som sidste Grundvold. Den Idee, atter at hæve den ved Sygdom næsten til Dyrets Niveau nedtrykte Del af Menneskeheden op til sit naturlige Standpunkt, er tilvisse ligesaa ophøjet, ligesaa ægte human, som den at oplyse, kultivere og forædle den sunde Del af Menneskeheden, og har efter sin Natur hverken Mere eller Andet med Kommunalvæsenets lavere Sphære at skaffe, end den offentlige Omsorg for Oplysning i det Hele. Den udføres ikke ved materielle Kræfter alene, og holdes ikke i Gang ved den blotte mekaniske Overholdelse af engang givne Regler: den behøver højere ideelle Kræfter, end Kommunerne som saadanne kunne raade over, baade for at iværksættes i den Form, Videnskabens nuværende Standpunkt angiver som den rigtige, og for at kunne holde Skridt med den Udvikling, enhver saadan Institution gaaer i Møde, Kræfter, som staae i den nøjeste Forbindelse med de øvrige til Humanitetens og Oplysningens Befordring sigtende Institutioner, og hvis Tilvejebringelse derfor udelukkende staaer i Statens Magt. Behandlet fra det kommunale Standpunkt vil Daarevæsenet allerede være udsat for, at det første Skridt til dets Ordning bliver forfejlet. Dets Indretning maa naturligvis i sine Enkeltheder være bygget paa en nøje Kundskab om alle de forskjellige statistiske Forhold, som her kunne komme i Betragtning; men det er som bekjendt ikke saa ganske let en Sag at anstille saadanne Undersøgelser, og at bringe et Forhold paa det Rene, hvorom der hidtil ikke haves noksom autentiske Oplysninger. Der hører Sagkundskab til at

fremsætte de Spørgsmaal, hvis Besvarelse her er af Vigtighed, Sagkundskab til at besvare dem paa en fyldestgjørende Maade, og Sagkundskab til at uddrage virkelig praktiske Resultater af de erholdte Oplysninger. Men denne Sagkundskab be-

123

sidde Kommunerne ikke, og kunne de ikke besidde; ikke at tale om, at deslige Undersøgelser, naar de ikke ledes efter fælles og almengjældende Regler, aldrig kunne føre til Resultater, som have mere end lokal Brugbarhed. — Det er umuligt, at Daarevæsenet kan blive behandlet med den Enhed, som er nødvendig, for at forvandle det fra et usammenhængende Aggregat af nødtørftige og halve Lokalforanstaltninger til en Institution, der kan gjøre Fordring paa den offentlige Agtelse, eller at det kan udvikle den Virksomhed, det som saadan maa tilsigte, naar det ikke organiseres efter en fælles Plan, der er omfattende nok til at afhjælpe Landets virkelige Trang, efter et fælles, paa videnskabelige Grundsætninger bygget Princip, og i saadan Harmoni med andre offentlige Indretninger, at det af disse kan erholde den Bistand, de formaae at yde det. Men dette ville Kommunerne aldrig være i Stand til, fordi deres Virksomhed er altfor meget begrændset af lokale Forhold. — Det er fremdeles umuligt, at Daarevæsenet kan udrette noget Klækkeligt for de Afsindige, naar der ikke sørges for Lægernes Uddannelse i denne specielle Retning, naar der ikke sikkres den hele Institution de Hjælpekilder og den Anseelse, dens Betydning hjemler den, og dens Embedsmand saavel den Løn, deres Arbejde er værd, som den gjensidige Stilling, der kan begunstige deres Virksomhed. Men dette formaaer aabenbart kun Staten at gjøre fra sit mere omfattende Standpunkt, og i Kraft af sin overordnede Myndighed. Hvorfra skulde Kommunerne erholde det Overblik over det Hele, som er uundværligt til at bedømme den hensigtsmæssigste Indretning af det Enkelte, da de dog kun kjende deres egne lokale Forhold, ja ikke engang kunne besidde den nødvendige Sagkundskab til at anstille hensigtsmæssige Undersøgelser? Hvorfra skulle de tage den fornødne Indsigt til at vælge de rette Principer, da disse ere noget for det almindelige Kommunalliv aldeles Fremmed? Og hvorfra Evnen til at bringe Enhed i det Hele, om end enkelte Kommuner ved heldige Omstændigheder vare i Stand til at erkjende det rette Udgangspunkt? Hvorledes sikkre sig dygtige Læger uden Statens Medvirkning, eller duelige Embedsmænd, naar de selv hverken forstaae at vurdere Institutionens Rang, eller at stille hver Enkelt paa den rette Plads? Hvorledes

124

lade Daarevæsenet nyde middelbar Bistand af andre Indretninger, som for største Delen ligge ganske udenfor deres Forum, og hvorledes overhovedet bringe et Anliggende, der er dem selv et fremmed Element og en besværlig Byrde, til den Anseelse, uden hvilken det dog er lammet i sin Virksomhed? Er det derimod Staten, som overtager Daarevæsenets Organisation, da behøve hverken de foreløbige Undersøgelser at mangle fælles Plan, eller Resultaterne deraf almindelig Brugbarhed; thi den kan baade overdrage dem til mere kompetente Mænd, og sikkre sig paalidelige Oplysninger. Man vil saaledes kunne faae en tilforladeligere Rettesnor for Omfanget af de fornødne Foranstaltninger: den ene Del af Landet vil ikke saa let blive tilsidesat fremfor den anden, og der vil lade sig tilvejebringe en langt planmæssigere og mere frugtbringende Vexelvirkning mellem denne Institution og de øvrige offentlige Indretninger. Det vil ikke komme til at skorte paa Læger; thi Staten maa indsee Nødvendigheden af at indrette det medicinske Undervisningsvæsen ogsaa paa Daarevidenskabens Tarv; og den vil bedst være i Stand til at give Embedsmændene en Stilling, og den hele Institution en Anseelse, som kan svare til dens Tarv og virkelige Betydning.

En Medvirkning fra Statens overordnede Standpunkt kan altsaa ikke undværes, naar der skal udrettes noget Klækkeligt for de Afsindige, og naar man ikke fremdeles vil blive staaende ved at gjøre dem til et besværligt Anhang, snart til Fattigstiftelser, snart til Sygehuse, snart til Arbejdsanstalter, til ligesaa liden Baade for de Afsindige som for disse Indretninger. Men det er ikke nok, at Staten fastsætter de almindelige Principer og specielle Regler for Oprettelsen af Daareanstalter, eller at den med deres Virksomhed fører den samme almindelige Kontrol, som med ethvert andet offentligt Anliggende: det

er aldeles nødvendigt at den ganske unddrager dem Kommunernes Bestyrelse, og forbeholder sig selv Ledelsen af det hele Anliggende. Thi det kan ikke for indtrængende gjentages, at en Kommunalbestyrelse er inkompetent til at dirigere en Daareanstalt. Den kan længe nok i sin Midte tælle oplyste, dygtige og samvittighedsfulde Mænd: Retskaffenhed og administrativ Indsigt og Duelighed ere dog ikke nok til at lede saa-

125

danne Anstalter i Overensstemmelse med deres egne Principer. Også dertil udfordres en Sagkundskab, som, hvis den findes i en Kommunalbestyrelse, kun vil være der som et tilfældigt Element, der maaskee om føje Tid atter vil savnes, – en Uafhængighed af andre Hensyn, der kan tillade Overbestyrelsen at anerkjende den absolute Gyldighed af Daarevæsenets Idee, og at handle efter denne Erkjendelse, – en Indsigt i Institutionens Fornødenheder, som er klar nok til at veje op imod de materielle Hensyn, Kommunerne ere berettigede til at fordrage iagttagne af deres Embedsmænd, – en Varme og en Interesse for Daarevæsenets højere Idee, der fornuftigvis ikke kan forudsættes hos Mænd, for hvem Anstaltens Overbestyrelse aldrig vil kunne udgjøre andet end en unaturlig Biforretning blandt de materielle Hverv, der ere dem overdragne som Hovedopgave, – et Overblik over de Afsindiges Forhold i alle Henseender og over Daarevæsenets rette Stilling blandt de øvrige offentlige Indretninger, der ogsaa maa være fremmed for en Kommunalbestyrelse som saadan, og kun vil være at finde hos de højere Statsautoriteter.

Lad os engang nærmere betragte, hvad der nu egentlig her i Landet er udrettet for de Afsindige ved de kommunale Autoriteter, og ved den nøje Sammenfletning mellem de bestaaende Foranstaltninger og de kommunale Forhold. Selv naar man lægger Dr. Hübertz's Beregninger til Grund, hvormed man dog er temmelig vis paa, at Forholdet stiller sig mindre ugunstigt, end det i Virkeligheden er, fordi hans Tælling ikke kan antages at være aldeles fuldstændig, viser det sig, at, Bidstrupgaard fraegnet, afgive de øvrige Foranstaltninger i det allerhøjeste Plads til Tredieparten af de af Provindsernes Afsindige, som trænge til Anbringelse i Daareanstalter. Og hvorledes er der saa sørget for dem, der ikke ere overladte til deres Skjæbne? Den bidstrupgaardske Anstalt føler Trykket af sin Stilling til Hovedstadens Kommune paa mangfoldige Maader. Endnu efterat det tidligere unaturlige Misforhold mellem Embedsmændene har ophørt at yttre sin fordærlige Indflydelse, vedbliver dog endnu stedse Fattigdirektionens Overbestyrelse med sine uhensigtsmæssige Former, sin ofte smaalige og for et friere Overblik blottede Kontrol, sin for

126

et Fattigvæsen maaskee priselige, men for et Daarevæsen tilvisse altfor nøjeseende Økonomi, ligesom med en Blyvægt at tynde paa hele Stiftelsen, og at udbrede en Slapheds og Mismods Aand over den, som ikke kan andet end lamme de Kræfter, den under en mere selvstændig Overbestyrelse vilde være i Stand til at udvikle *). Den har i mange Aar trængt til betydelige Forbedringer, der lige saa længe have været annoncerede som nærforestaaende, men bestandig have maattet udsættes, netop paa Grund af dens forviklede Forhold til Kommunen. Ikke engang den Omstændighed, som man dog skulde synes maatte henføres til de særdeles heldige, og hvorpaa idet mindste kun de færreste Kommuner kunne gjøre Regning, at nemlig et Medlem af Direktionen med en Iver, der fortjener al Anerkjendelse, har stræbt at sætte sig ind i den administrative Side af Daarevæsenet, – har formaaet at hæve denne Stiftelse. Tvertimod har netop denne tilsyneladende saa gunstige Omstændighed paa det Øjensynligste viist, hvor forstyrrende Overbestyrelsens Forhold til Kommunen indvirker paa dens Stilling til Anstalten, i det denne Mand, skjøndt det sagkyndigste Medlem af Direktionen, endnu stedse er saa omspunden af kommunale Hensyn, at han ikke har formaaet at give sine Anskuelse af Daarevæsenet et selvstændigt og holdbart Udgangspunkt, hvormed hans Deltagelse i Diskussionerne om Daaresagen i sidste roskildske Stænderforsamling noksom vidnede. Landets største Daarehospital har saaledes under den kommunale Bestyrelse, uagtet de ikke ubetydelige Summer, det har kostet, ej alene ikke formaaet at erhverve sig den Anseelse, dets blotte Omfang kunde synes at berettigede det til:

det synes endog mere og mere at synke i den offentlige Mening

Hvad nu de Afsindiges Kaar i Provindserne angaaer, da har allerede det første Afsnit leveres et Omrids af den faktiske

*)Den partielle Forandring af de administrative Former, Bidstrupgaards Bestyrelse nylig har truffet, som Forsøg paa at give Overlægen noget friere Hænder, har naturligvis ikke kunnet komme i Betragtning her, da den er yngre, end nærværende Skrifts Fuldendelse fra Forfatterens Haand.

127

Tilstand, som just ikke kan anbefale det System, hvorfra denne er udsprungen. Der er vel ikke Tvivl om, at jo de provindsielle Smaaanstalters materielle Præstationer kunde forbedres en Del, uanseet deres Sammenhæng med Kommunerne, omendskjøndt de økonomiske Hensyn til disse vistnok altid vilde beholde en utilbørlig Overvægt, og saaledes lægge væsentlige Hindringer i Vejen selv for deres Fremskridt i denne Retning. Men hvad der ikke vel kan tænkes forandret i Harmoni med Daarevæsenets sande Tarv, er de Principer, som hidtil have ligget til Grund, saavel for Anstaltens hele Indretning, som for deres Bestyrelse, og den Methode, som hidtil har afgivet Reglerne for de Afsindiges Forsørgelse og Behandling. Thi disse Principer og denne Methode have dannet sig i nøje Overensstemmelse med hele det øvrige paa materielle Interesser væsentlig beregnede Kommunalliv. Det provindsielle Daarevæsenes Organisation kan maaskee i økonomisk Henseende have visse Fordele, hvorvel de Oplysninger, Dr. Hubertz har meddelt, berettiger til stærke Tvivl om Smaaanstaltens Værd som Led i hele den kommunale Økonomi; men med de Afsindiges Tarv kan den umulig harmonere. Bestyrelsen kan kun i administrativ Henseende tænkes at være ledet af sunde Grundsætninger, fordi de Autoriteter, der have dermed at gjøre, mangle den fornødne Indsigt i de almengyldige Principer for Daareanstalters hensigtsmæssige Indretning og Sindssygdommens Behandling som her kunde begrunde en Modifikation af almindelige administrative Principer. Disse afgive altsaa i Virkeligheden den eneste fælles Norm for Daarevæsenets Bestyrelse i Provindserne: der mangler saaledes enhver Modvægt mod den muligvis ensidige Behandling af deres Anliggender: og de Afsindige ere udsatte for Følgerne af saadanne bagvendte Foranstaltninger, som kunne flyde af hin Mangel paa Indsigt i deres Tarv og af en skjæv Bedømmelse af hvad de enkelte Anstalter formaae at præstere*).

*)Det blev i sidste roskildske Stænderforsamling paastaet, at de provindsielle Smaaanstalter i ethvert Fald ingen Skade kunde stifte, da de kun optog Uhelbredelige. Dette kan naturligvis ikke gjælde om Jylland, hvor slet ingen Helbredelsesanstalter haves, og hvor man

128

Den specielle Ledelse af Anstalterne er overdraget til kommunale Embedsmænd, der ere blottede for al anden Sagkundskab, end den, de kunne erholde ved den blotte Routine, men som alligevel ikke alene bestyre dem fra den materielle Side, men tillige ofte ere de egentlige Autoriteter i saadanne Ting, som ustridigt henhøre under Lægens Forum. Thi atter som en Følge af det kommunale Udgangspunkt, der ikke tillader at sætte ideelle Hensyn over materielle, er Lægernes Stilling ved Smaaanstalterne saaledes ordnet, at de i Reglen kun udgjøre en raadgivende Autoritet, idet mindste forsaavidt som legemlige Sygdomme hos de Afsindige ikke udelukker ethvert Spørgsmaal om Hospitalsforstanderens Competence. Følgen heraf er, at hvad Lægen skal virke for de Afsindige for en stor Del er afhængigt af hans personlige Forhold til hin, da de Foranstaltninger, der træffes til den Enkeltes Bedste, sædvanlig afgjøres ved Conference med ham; og at den halvvejs underordnede Stilling, hvori Lægen staaer til denne Embedsmand, berøver ham den Lyst og Iver til at virke for Patienterne hvad han med friere Hænder dog maaskee kunde være i Stand til, og saaledes for en stor Del forspilder de Afsindige Fordelene af en mere sagkyndig Embedsmands Virksomhed. Og hvor ofte har ikke den kommunale Betragtningssmaaade været den Klippe, hvorpaa tilsigtede Forbedringer i Daarevæsenet have strandet? Det var fordi man endnu slet ikke tænkte paa at hæve dette Anliggende op fra Kommunernes lavere Sphære, at det Stenfeldtske Forslag til Østifternes Stænderforsamling i 1838 om Bidstrupgaards Udvidelse kun ledede til den kgl. Resolution af 7de Juli

1840, der paabød en yderligere Udvikling af det be-

*)desværre altsaa er nødt til at hjælpe sig som man kan, men det er ikke længe siden, at et Tilfælde blev bragt til offentlig Kundskab (se Philiatriens Forhandlinger 1845 Nr. 8—10 og 1846 Nr. 2), som baade godtgjør at denne Paastand ikke engang ubetinget holder Stik for Sjællands Vedkommende, uagtet Bidstrupgaard dog ikke afviser nogen Helbredelig, og tillige ypperligt egner sig til at oplyse, hvor mange andre iøjnefaldende Misgreb der under de bestaaende administrative Forhold begaaes af Kommunalautoriteterne, selv i Tilfælde, som aldeles ikke kunne ansees for ekstraordinære.

129

staaende System, og saaledes i Virkeligheden slog en Bom for den Vej, Videnskaben angiver at føre til Maalet. Det var økonomiske Betæneligheder, fremspirede paa den samme kommunale Jordbund, og understøttede af en Mand, hvis Stilling til Kommunalvæsenet ikke tillod ham at indtage et mere omfattende Standpunkt, som lemlæstede det With-Køsterske Andragende til den jydsk Stænderforsamling i 1844 om Oprettelsen af en Helbredelsesanstalt for Jylland, og kvalte de Yttringer af en saadan Anskuelse, som under Diskussionerne i denne Anledning lagde sig for Dagen. Det var endelig atter den kommunale Synsmaade, som afgav Holdepunktet for de Indvendinger, Philiatriens Andragende om en Reform i det hele Daarevæsen mødte i sidste roskildske Stænderforsamling, og satte de kommunale Sympathier i en saadan Bevægelse, at man heller aldeles opgav de Afsindiges Sag, end bekvemmede sig til en Petition, der ved Professor Davids sagkyndige og talentfulde Bestræbelser rimeligvis vilde have faaet en med Daarevæsnets sande Tarv overensstemmende Tendents.

Daarevæsnets Behandling fra det kommunale Standpunkt er altsaa den sidste Grund til de Afsindiges ulykkelige Stilling her i Danmark, idet den naturlige Mangel paa Sagkundskab i Kommunerne og de uundgaaelige Konflikter mellem deres og Daarevæsnets Interesser hidtil kun har foranlediget mislykkede Foranstaltninger, og hindret enhver Bestræbelse efter at gjøre sundere Principer gjældende. Der er heller ikke Grund til at vente, at en Fremgangsmaade, der er saa aldeles blottet for en fast Grundvold og indre Konsekvents, nogensinde skulde kunne bære gode Frugter, og det eneste Middel til at sikkre denne Institution et sundt og kraftigt Liv vil følgelig være, ganske at løsrive den fra Kommunerne og at underkaste den en gennemgribende Reform i Overensstemmelse med dens egne Principer og fra Statens mere omfattende Standpunkt. Thi det er og bliver en Sandhed, med hvis Erkjendelse en ny Dag vil gaae op for de Afsindige, at det alene fra Statens Standpunkt er muligt at overse og vurdere alle de Forhold, som her kunne komme i Betragtning, i deres indbyrdes Sammenhæng og efter deres Betydning for det Hele, at indrømme Daarevæsnet den Vigtighed, det tilkommer i et civili-

130

seret Land, at holde fremmede Elementer udenfor dets Plan og følge de Principer for dets Organisation som dets egen Beskaffenhed tilsiger, at hæve de materielle Vanskeligheder, der kunne møde, og ordne Forholdet til de øvrige offentlige Institutioner paa en saadan Maade, at hverken Daarevæsnet savner den Bistand, disse kunne yde det, eller disse gaae Glip af de Frugter, som enhver Fuldstændiggjørelse af deres Kreds middelbart eller umiddelbart ogsaa maa bære for hver enkelt af dem.

Hvad nu Daarevæsnet's Organisation i det Hele angaaer, da ville de foregaaende Afsnit formentlig have givet en tilstrækkelig Fremstilling af de i Videnskaben og Erfaringen begrundede Regler for Hovedtrækkene af et Daarehospitals hensigtsmæssigste Plan og Indretning, og noksom godtgjort, hvor nødvendigt det er, at den enkelte Anstalts specielle Bestyrelse lægges i Hænderne paa den første Læge med en Myndighed, som gjør de øvrige Embedsmænds Virksomhed afhængig af hans Bestemmelser. Vi have fremdeles seet, hvor uheldbringende det kan blive, naar den Autoritet, som er Lægen overordnet, lægger et Baand paa ham ved at tiltage sig en Deel af den udøvende Magt, der udelukkende bør være ham forbeholdt. Men et saadant Forhold er der netop Fare for, naar Overbestyrelsen, saaledes som det hidtil har været Tilfældet hos os, ikke omfatter den hele Institution,

men for hvert enkelt Hospitals Vedkommende overdrages til lokale Autoriteter, der mangle Indsigt i Daarevæsnets Principer og det fornødne Overblik over samtlige hidrørende Forhold. Det er overhovedet klart, at denne Institution ikke mere end enhver anden kan være tjent med, i det Enkelte at ledes efter Grundsætninger, hvis Hensigtsmæssighed og Enhed udelukkende beroe paa tilfældige Omstændigheder: det er følgelig af Vigtighed, at samtlige Anstalter underlægges en fælles Autoritet, der ved Siden af Kontrollen med de enkelte Hospitaler har at varetage de Afsindiges Tarv i alle Retninger. Daarevæsnets trænger endvidere baade til Raskhed i Beslutninger og til Hurtighed i Udførelse: Institutionens indre Liv vilde gaae i Staae, naar ethvert af dens Anliggende først ad lange Omveje kunde naae Statens Overhoved, og enhver Resolution desangaaende først gjennem en Række af Mellemlid komme til sin Bestemmelse:

131

det er derfor ikke mindre vigtigt, at Overbestyrelsen paa det Nøjeste er knyttet til de overordnede Regeringsautoriteter, for at den ved umiddelbart Referat til Statens Overhoved kan sikkre Daarevæsnets den fornødne Opmærksomhed fra Regeringens Side, og dets Anliggende at behandles med den Varme, som saa let kølnes ved en kompliceret Forretningssgang, og som er dobbelt nødvendig for en Sag, man fra Arilds Tid har været vant til at betragte med Ligegyldighed og behandle med Lunkenhed.

Disse ere i Korthed Hovedtrekkene af de Grundsætninger for Daarevæsnets Overbestyrelse, som de Lande, hvor det har udviklet sig til den største Fuldkommenhed, have etableret, og hvis Optagelse hos os maa betragtes som dobbelt vigtig, fordi de Principer, man i denne Henseende hidtil har fulgt i Danmark, saa lidet lade sig forene med det her udviklede System, at en Reform, som undlod at tage tilbørligt Hensyn til dette Punkt, dog kun vilde blive at betragte som halv, og for en stor Del maatte gaae Glip af sit Øjemed. I det Enkelte er vel Overbestyrelsen organiseret forskjelligt i de forskjellige Lande, idet den snart er nedlagt i en enkelt Mands Hænder, snart overdraget et Regeringskollegium; og Meningerne kunne nok være delte om denne eller hin Methodes Fortrin, om den Medvirkning ved Overbestyrelsen, der helst bør indrømmes lægekyndige Personer*), og om andre Punkter i Detaillen af dens Organisation; men Slikt kan upaatvivlelig ogsaa for en stor Del uden Skade lempe sig efter de bestaaende Forhold og efter det i vedkommende Land i det Hele gjældende administrative System, naar det kun skeer uden Afbræk for det Princip, som altid maa ligge til Grund – nemlig Ned-

*)En af de første psykiatriske Autoriteter, Roller, udtaler sig saaledes med afgjort Bestemthed imod Overbestyrelsens Henlæggelse under et Medicinalkollegium, netop fordi Overlægerne ved de enkelte Hospitaler selv bør være højeste Instants i Alt hvad den lægelige Virksomhed angaaer. Saadan som vort Sundhedskollegiums Stilling og Indflydelse for Tiden er beskaffen, vilde det vistnok idet mindste være et overordentlig Misgreb, at stille det i Spidsen for det danske Daarevæsen.

132

læggelsen af den udøvende Magt ved de enkelte Stiftelser i de respektive Overlægers Hænder, og Centralisation af samtlige Anstalters og den hele Institutions almindelige Anliggende i een Overbestyrelse, hvis Stilling til Regeringen kan sikkre Daarevæsnets dennes kraftige Medvirkning, og hvis indre Sammensætning og Forhold til Anstalterne egner sig til at lette Forretningssgangen og kontrollere disses Virksomhed, uden at lamme den ved Overgreb i saadanne Ting, hvor de lokale Embedsmands Kompetence bør være ligesaa uantastet, som den er uomtvistelig.

Den indgribende Vigtighed af Enhed og Konsekvens i Daarevæsnets maa indeholde en yderligere Opfordring for Staten til ikke blot fra første Færd at regulere det hele Anliggende i Overensstemmelse med dets naturlige Grundsætninger, men ogsaa til at sanktionere disse, ved at optage den derefter ordnede Institution som organisk Led blandt de øvrige Humanitetsforanstaltninger, og til ved Lovgivningens Hjælp at sikkre Daarevæsnets en Fasthed, uafhængig af Tilfældigheder og ophøjet over Døgnets Stræben, og en Anseelse, som ingen sneverhertet Anskuelse kan antaste, samt at give de Afsindiges personlige Rettigheder og borgerlige Forhold overhovedet den Bestemthed og Klarhed, de hidtil i saa høj en Grad have manglet, af ikke blot disse Mennesker selv, men ved Lejligheder ogsaa de

Ikkeafsindige dybt have følt Savnet. Det kan vel være Tvivl underkastet, om en saadan Daarelov burde definitivt emanere, forinden Erfaringen har bekræftet den praktiske Anvendelighed af de antagne Grundsætninger paa vore fædrelandske Forhold; men uomtvisteligt er det, at uden den vil de Afsindiges Trang dog ikke være afhjulpen fra alle Sider, og Muligheden given, at forandrede Tidsforhold og Interesser idet mindste til en Tid atter kunde trænge deres Anliggender saaledes i Baggrunden, at de gjorde Opoffrelser bleve frugtesløse. En Lov, som ikke blot omfatter de offentlige Foranstaltninger for de Afsindige, men tillige ordner disses Stilling til Samfundet i alle andre Henseender, er saaledes, som det officielle Stempel, hvorved Staten erklærer ogsaa de Afsindige for Sine og anerkjender sine Forpligtelser imod dem, upaatvivlelig mere end en tom Formalitet, og ikke mindre

133

nødvendig og vigtig, end en Lov for Undervisningsvæsenet eller andre almenvigtige Anliggender – en Sandhed, der ogsaa har gjort sig gjældende i de fleste af de Lande, som med Hensyn til dette Anliggende kunne tjene os til Forbilleder.

Danmarks Daarevæsen har længe været forsømt; men hvor meget end andre Lande i denne Henseende have forud for os, saa er der dog een væsentlig Ting, vi have forud for dem. Medens de nemlig under mange mislykkede Bestræbelser og med betydelige Opoffrelser langsomt have famlet sig frem fra det Slette til det Bedre, indtil de omsider fandt det Rette, og bleve i Stand til at opstille faste Grundsætninger for de Afsindiges Behandling og Daarevæsenets Organisation, kunne vi spare de Lærepenge, de ofte i dyre Domme have maattet betale, naar vi blot ville benytte de Erfaringer, som de have indhøstet. De Principer, der ere fremgaaede som Resultat af disse Erfaringer, have vi nu fremstillet; til en nærmere Udvikling af den Maade, hvorpaa de mest passende kunde lade sig gennemføre i vort Fædreland, er her ikke Stedet, da et Forslag til det danske Daarevæsenes Reform ligger udenfor disse Blades Plan, hvis Hensigt er naaet, dersom det lykkedes at gjøre det ret indlysende, at man ikke vil kunne afvige fra hine Grundsætninger, som andetsteds have staaet deres Prøve, uden at begaae Misgreb, hvis Følger vel nærmest ville ramme de Afsindige, men som dog heller ikke mindre end enhver anden Til sidesættelse af det Sande og Rigtige ville undlade middelbart at hævne sig paa mange andre Maader.

Hvorvel Forpligtelsen til at træffe Foranstaltninger for de Afsindige, som vi have seet, paahviler Staten, og ikke engang lader sig opfylde tilfredsstillende ad anden Vej, vil dette Anliggende ikkedestomindre gennem Almenheden upaatvivlelig kunne erholde en Impuls og en Understøttelse, hvis Indflydelse ikke maa anslaaes for lavt. Og det er forunderligt nok, at det saalænge har savnet en saadan. Thi en varm Medfølelse for Ulykken og en naturlig Trang til at afhjælpe den danner et saa fremtrædende Træk i den danske Nationalkarakter, at det virkelig er en mærkværdig In-

134

konsekvents, at de Afsindige saa at sige ere de eneste Trængende, som fra Arilds Tid have været og endnu bestandig ere den private Velgørenheds og den almindelige Deltagelses Stifbørn. Fattige, Syge, Nødlidende af alle Slags kunne være visse paa Publikums Medfølelse og Bistand – de Afsindige alene staae uden Hjælp og Støtte. Den private Goddædighed tager sig af Armoden i alle mulige Retninger; ja man har i Hovedstaden endog fundet sig beføjet til at foreslaae en mere planmæssig Samvirken af alle de forskjellige private Kræfter, som der have gjort sig til Opgave at lindre den materielle Nød og Elendighed, for at de ikke skulle ende med at modarbejde hinanden – men med Alt dette er der Ingen, som tænker paa de Afsindige. Man træder ikke sammen i Foreninger, for at undersøge og afhjælpe deres Trang: der er ingen Fare for at Velgørenheden mod dem skal gaae for vidt; thi der sætter sig slet ingen private Kræfter i Bevægelse i denne Retning; og medens man jevnlig seer nye Forslag til Bedste for andre Nødlidende, er det, som om man slet ikke tænkte sig, at de Afsindige kunde være Gjenstand for lignende Bestræbelser. Nøden i de lavere Klasser er ofte en selvforskyldt Ulykke: og dog betænker man sig ikke paa at række den en hjælpsom Haand – Afsindigheden er en uforskyldt

Sygdom, en Naturmagt, som uimodstaelig bøjer Gode og Onde under sit Aag: men alligevel ømmer man sig ved den fornødne Hjælp, ofte selv mod sine Nærmeste. Armod og Trang er fornemmelig visse Klassers sørgelige Arv; men de mere begunstigede betragte den derfor ikke som sig uvedkommende – Afsindigheden derimod er ethvert Menneskes mulige Lod: Ingen, hverken Rig eller Fattig, Høj eller Lav, Oplyst eller Udannet, kan vide, om han ikke engang kunde synke i denne Afgrund; ja Mange af de Bedste kan man endog med temmelig Sikkerhed forudsige, at de ville vorde dens Bytte: og dog vender man sig tankeløs bort fra den. Vel er det sandt, at Sysselsættelsen med Smaaabørn er behageligere end Synet af et forvirret og søndersplittet Sind, og at den Fattiges Velsignelser ere sødere end den Vanvittiges Forbandelser: det er ogsaa vist, at man langt lettere og sikkrere tilkjøber sig den tilfredsstillende Følelse af at have hjulpet en Nødlidende, end tilkæmper sig den,

135

at have virket noget Godt for en Afsindig; men paafaldende er det dog ligefuldt, at de Opoffrelser, der saa hyppigt gjøres i beslægtede Retninger, endnu aldrig have yttret sig til Bedste for de Afsindige. Imidlertid, saa sandt som alle hine agtværdige Bestræbelser i det Hele ikke kunne tilskrives Modesyge eller uvedkommende Bihensyn, men maae antages at have deres egentlige og dybeste Kilde i sand Menneskekærlighed og naturlig Velgjørhedsdrift, saa sandt vil ogsaa den samme Kærlighedens Aand, som har fundet Vejen til den materielle Elendigheds laveste Regioner, og ikke betænkt sig paa at tage selv Forbrydere og moralsk fordærvede Personer under sine Vinger, omsider føle en ligesaa paatrængende Opfordring, til at omfatte de Afsindige med samme Varme, og saaledes bidrage Sit til at oprette, hvad der saa længe har været forsømt mod en Klasse af Syge, blandt hvilke dog Ingen veed sig sikker for selv at ende sine Dage, og hvem det gjælder om at forhjælpe til højere Goder, end dem, som Møl og Rust kunne fortære.

Besjælet af en saadan Aand, som forlængst er kommen andre velgjørende Institutioner til Hjælp, vilde den offentlige Mening finde det ligesaa naturligt og billigt, at bringe sit Offer til de Afsindige, som til andre Syge og Trængende; og trods de Hindringer, Bestræbelserne for at berede dem en bedre Fremtid have mødt, er det dog at haabe og vente, at naar det bliver mere klart for det større Publikum, hvor meget der i denne Henseende staaer tilbage at ønske her i Landet, og at den Afsindige ikke har et mindre billigt Krav paa en virksom Deltagelse hos sine Medmennesker, end den Fattige, vil den private Velgjørhed heller ikke i denne Retning blive tilbage, og den offentlige Mening endelig optræde med en Magt, som vil være stærk nok til at besejre Fordomme, velmente Misgreb og sneverhjertede Hensyn.

